

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

**OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BİR SİYASET VE FİKİR ADAMI:
MEHMED SEYYİD BEY (1873-1925)**

Fırat SERTOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BİR SİYASET VE FİKİR ADAMI: MEHMED SEYYİD
BEY (1873-1925)

Fırat SERTOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

KABUL VE ONAY

Fırat SERTOĞLU tarafından hazırlanan "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Siyaset ve Fikir Adamı: Mehmed Seyyid Bey (1873-1925)" başlıklı bu çalışma, 14/04/2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hakan UZUN (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN (Danışman)

Dr. Hakan KAYNAR (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

...../...../.....

Fırat SERTOĞLU

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.
* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN** danışmanlığında tarafımdan retilildiđini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Fırat SERTOĞLU

TEŞEKKÜR

Araştırma sürecimde desteğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN, değerli jüriler Prof. Dr. Hakan UZUN ve Dr. Hakan KAYNAR başta olmak üzere Hacettepe Üniversitesi akademisyen ve araştırma görevlisi kadrosuna ayrı ayrı teşekkür ederim. Hacettepe Üniversitesi bünyesinde emekçi olan, hizmetleriyle ve muhabbetleriyle yanımda olan çalışanlara da gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezin meydana gelmesi sürecinde gerek moral ve motivasyon yardımları ile gerekse yol gösterici fikirleri ile desteklerini hissettiğim kişileri de unutmamam gerekir. Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL'e, Prof. Dr. Ekrem Buğra EKİNCİ'ye, Dr. Taner ZORBAY'a, Araştırmacı Yazar Süleyman Said ALPSOY'a, maddi / manevi destekçilerimden Muhammed YURDUSEVEN'e, Rasim PALĞAK'a ve Mehmet Arda AKBAYIR'a teşekkür ederim. Son olarak her zaman yanımda bulunan annem Zeynep SERTOĞLU'na, babam Mehmet SERTOĞLU'na ve kız kardeşim Serap SERTOĞLU'na teşekkür ederim.

Bu teşekkürlerimden sonra belirtmem gerekir ki elinizde bulunan tez çalışmasının bütün kusurları ve eksikleri tarafıma aittir.

ÖZET

SERTOĞLU, Fırat. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Siyaset ve Fikir Adamı: Mehmed Seyyid Bey (1873-1925)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2026.

Seyyid Bey 1873'te İzmir'de doğmuştur. Medrese tahsili alan Seyyid Bey daha sonra İstanbul'da Mekteb-i Hukuk'a girmiş ve 1904 yılında mezun olmuştur. 1906 yılında Darülfünun'da hocalığa başlamıştır. 1908 Meşrutiyeti ile siyasi alanda boy göstermiş ve İzmir'den mebus olmuştur. 1912 ve 1914 yıllarında da istikrarlı bir şekilde İzmir mebusluğunu sürdürmüştür. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinden olan Seyyid Bey 1910 senesinde Cemiyet'in başkan yardımcısı olmuştur. Cemiyet içerisinde yükselişi devam eden Seyyid Bey, 1911'de Cemiyet'in reisliğine yükselmiştir. 1916 yılında Ayan Meclisi üyeliğine atanmıştır. Seyyid Bey, 1918 yılında Harb-i Umumi'nin sonucunda İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ardılı olan Teceddüd Fırkası'nın kurucu üyelerinden birisidir. Siyaset hayatı bu aşamadan itibaren düşüşe geçen Seyyid Bey 16 Mart İşgali sonrası Damad Ferid Paşa'nın telkinleri doğrultusunda İngilizler'in tehlikeli bulunduğu isimlerden biri olarak Malta sürgünleri arasında yer almış ve 1921 Kasım'ında İstanbul'a dönüşüne kadar sürgün hayatı yaşamıştır. İstanbul'a döndükten sonra Milli Mücadele'nin tutkulu bir destekleyicisi olarak Darülfünun hocalığını sürdürmüştür. Cumhuriyet'in ilanından önceki süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın hukuki danışmanlığını yapmıştır. 1923 yılında Adliye Vekaleti tarafından Mecelle'yi düzenlemek amacıyla kurulan komisyonun başkanlığına getirilmiştir. 1923 yılında açılan 2. Meclis'te İzmir mebusu olmuştur. Aynı yıl Heyet-i Vekile seçiminde Adliye Vekili olmuştur. 5 Mart 1924'e kadar zikrettiğimiz Vekillik görevini sürdürmüştür. Aynı yıl aralık ayına gelindiğinde mebusluktan ayrılarak sadece Darülfünun görevini sürdürmek zorunda kalmıştır. Müteakip süreçte İlahiyat Fakültesi Reisliği'ne atanmıştır. 8 Mart 1925'teki vefatına değin bu fakültede ders vermiştir. Çalışmada Seyyid Bey'in bütün hayatı (1873-1925) tarih metodolojisi kullanılarak ele alınmıştır. İlk bölüm (1873-1900) Seyyid Bey'in doğumuna giden süreçte Osmanlı Devleti konjonktürünü ve Seyyid Bey'in Darülfünun eğitimine değin hayatını içermektedir. İkinci bölümde (1900-1908) Seyyid Bey'in Darülfünun talebeliğinden itibaren İttihadçı kimliğe kavuşmasına dair dönemi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde (1908-1920) Seyyid Bey'in Darülfünun müderrisliği ve Osmanlı Meclisleri dönemi incelenmiştir. Dördüncü bölümde (1920-1921) Seyyid Bey'in Malta sürgünü ve Milli Mücadele serencamı analiz edilmiştir. Beşinci bölümde (1921-1925) Seyyid Bey'in hayatını kaybetmesine değin yaşadıkları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Seyyid Bey, İttihad ve Terakki Cemiyeti, Darülfünun, İslamcılık Akımı, Hilafet.

ABSTRACT

SERTOĞLU, Fırat. *A Politician and Intellectual from the Ottoman Empire to the Republic: Mehmed Seyyid Bey (1873-1925)*, Master's Thesis, Ankara, 2026.

Seyyid Bey was born in Izmir in 1873. After receiving a religious education, he entered the School of Law in Istanbul and graduated in 1904. He began teaching at Darülfünun in 1906. He entered the political arena with the Constitutional Revolution of 1908 and became a member of parliament representing Izmir. He also consistently served as a member of parliament for Izmir in 1912 and 1914. A prominent figure in the Committee of Union and Progress, Seyyid Bey became the vice-president of the Committee in 1910. Continuing his rise within the Committee, Seyyid Bey was promoted to the head of the Society in 1911. In 1916, he was appointed to the Senate. Seyyid Bey was one of the founding members of the Renewal Party (Teceddüd Fırkası), the successor to the Committee of Union and Progress, which emerged in 1918 following the First World War. From this point on, his political career declined. After the March 16th occupation, at the suggestion of Damad Ferid Pasha, he was among those exiled to Malta as one of the figures considered dangerous by the British, and lived in exile until his return to Istanbul in November 1921. After returning to Istanbul, he continued his professorship at Darülfünun as a passionate supporter of the National Struggle. He served as Kemal Pasha's legal advisor before the Republic. In 1923, he was appointed chairman of the commission established by the Ministry of Justice to revise the Mecelle (Ottoman civil code). In the same year, he became a member of parliament for Izmir and the Minister of Justice. He continued in the aforementioned ministerial role until March 5, 1924. He was subsequently appointed Dean of the Faculty of Theology. He taught at this faculty until his death on March 8, 1925. In this study, Seyyid Bey's entire life (1873-1925) is examined using historical methodology. The first section (1873-1900) covers the context of the Ottoman Empire leading up to Seyyid Bey's birth and his life up to his education at Darülfünun. The second section (1900-1908) deals with the period from Seyyid Bey's time as a Darülfünun student to his development as a member of the Committee of Union and Progress. The third section (1908-1920) examines Seyyid Bey's tenure as a professor at Darülfünun and his time in the Ottoman Parliaments. The fourth section (1920-1921) analyzed Seyyid Bey's exile to Malta and his experiences during the National Struggle. The fifth section (1921-1925) recounted his life up until his death.

Keywords

Seyyid Bey, Union and Progress Society, University, İslamism, Caliphate.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM MEHMED SEYYİD BEY'İN İZMİR YILLARI (1873-1900 MEDRESE TAHSİLİ)	9
2. BÖLÜM TALEBE VE AKTİVİST: DARÜLFÜNUN İLE İTTİHAD VE TERAKKİ.....	17
3. BÖLÜM MECLİS-İ MEBUSAN – MECLİS-İ AYAN YILLARI (1908-1920).....	20
4. BÖLÜM MALTA SÜRGÜNÜ (1920-1921).....	48
5. BÖLÜM MEHMED SEYYİD BEY ANKARA'DA.....	52
SONUÇ	68
KAYNAKÇA.....	73
EK 1. SEYYİD BEY BİBLİYOGRAFYASI.....	84
EK 2. SEYYİD BEY.....	85
EK 3. SEYYİD BEY'İN 1913 ŞUBAT'INDA TUTUKLANDIKTAN SONRA KENDİSİNİN HÜKÜMETE TESLİM EDİLMESİ AMACIYLA KENDİ EL YAZISI İLE YAZDIĞI BELGEDİR.....	86
EK 4. 28 HAZİRAN 1921'DE İSVEÇ KRALLIĞI ELÇİLİĞİ'NİN BABIALİ'YE GÖNDERDİĞİ BELGEDİR.	87
EK 5. 16 HAZİRAN 1921 TARİHİNDE İSVEÇ KRALLIĞI ELÇİLİĞİ'NİN BABIALİ'YE GÖNDERDİĞİ BELGEDİR.	88

EK 6. 8 MART 1921 TARİHİNDE İSVEÇ KRALLIĞI ELÇİLİĞİ'NİN BABIALİ'YE GÖNDERDİĞİ BELGEDİR.	89
EK 7. 29 TEŞRİN-İ SANİ 1332 TARİHLİ PADİŞAH İRADESİ. BU BELGE İLE SEYYİD BEY AYAN AZASI OLMUŞTUR.	90
EK 8. 20 TEŞRİN-İ SANİ 1332 TARİHLİ SADRAZAM BUYRULDUSU. BU BELGE İLE SEYYİD BEY AYAN AZALIĞINA TAYİN OLUNMUŞTUR.	91
EK 9A. HAREKET ORDUSU'NUN SEYYİD BEY'İ SORGUSUNA DAİR BELGENİN 1. SAYFASIDIR.	92
EK 9B. HAREKET ORDUSU'NUN SEYYİD BEY'İ SORGUSUNA DAİR BELGENİN 2. SAYFASIDIR.	93
EK 10. SEYYİD BEY'İN 5 MAYIS 1326'DA MEKTEB-İ SULTANİ'NİN KAVANİN DERSİ MUALLİMLİĞİNE TAYİN OLUNDUĞUNU GÖSTERİR BELGE.	94
EK 11. SEYYİD BEY'İN FOÇATEYN KAZASI'NDAKİ BİR DAVA İLE İLGİLİ ARACILIK ETTİĞİ SÜRECİN MALİYE TARAFINDAN TAHKİKİNİN GERÇEKLEŞTİRİLDİĞİNE DAİR BELGE.	95
EK 12. MECLİS-İ AYAN RİYASETİ'NİN SEYYİD BEY İÇİN İNGİLİZ ELÇİLİĞİ'NE GÖNDERDİĞİ ARZUHAL.	96
EK 13. BERLİN'E GİDECEK OSMANLI HEYETİNDE KİMLERİN BULUNACAĞINI GÖSTEREN BELGE.	97
EK 14. SEYYİD BEY'İN MECLİS-İ AYAN AZASI OLMASINA DAİR BELGE.	98
EK 15. MALTA SÜRGÜNÜNDEN DÖNEN SEYYİD BEY'İN SÜRGÜN SÜRESİNDEKİ MAAŞLARININ ÖDENMESİNE DAİR BELGEDİR.	99
EK 16. MALTA SÜRGÜNÜNDEN DÖNEN SEYYİD BEY'İN SÜRGÜN SÜRESİNDEKİ MAAŞLARININ ÖDENMESİNE DAİR BELGEDİR.	100
EK 17. ETİK KURUL MUAFİYETİ FORMU	101
EK 18. ORJİNALLİK RAPORU.....	103

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
BCA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
bkz.	Bakınız
BMM	Büyük Millet Meclisi
BOA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
gös. yer	Gösterilen yer
MA	Osmanlı Meclis-i Ayanı
MM	Osmanlı Meclis-i Mebusanı
s.	Sayfa

GİRİŞ

Bu tez çalışması medrese eğitimiyle yetişen hukuk mezunu, avukat, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Reisleri'nden, Teceddüd Fırkası'nın Reis-i Sanileri'nden, Meclis-i Mebusan'da 1908-1916 arası İzmir Mebusluğu, 1916-1920 arası Ayan Azalığı, 1923 ve 1924'te Büyük Millet Meclisi'nde İzmir Mebusluğu, 1923 ve 1924'te Adliye Vekilliği, 1906-1925 arası Darülfünun müderrisliği ve 1924-1925'te Darülfünun'da İlahiyat Fakültesi Reisliği yapmış olan ve Türk okurların daha çok Hilafet'in kaldırılmasından tanıdığı Seyyid Bey'in hayatını inceleyecektir.¹

Öncelikle bu tez çalışmasını gerçekleştirirken yararlandığımız kaynakları ele almamız gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'na ait belgeler², Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri, Meclis-i Ayan Zabıt Cerideleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanakları, Türkiye Cumhuriyeti

¹ Meclis-i Mebusan Zabıtları'nda Seyyid Bey ile karışması muhtemel isimler vardır. Seyyid Bey ile karışması muhtemel isimler: Aydın mebusları Mehmet Sait Efendi ve Sait Bey.

² Osmanlı Arşivi:

BOA., Y.EE.141.55.

BOA., MF.MKT.1152.71.

BOA., BEO.3876.290658.

BOA., HSD.AFT, 00013,00179,001.

BOA., ŞD.2848.14.

BOA., HR.SYS.2313.10.

BOA., HR.SYS.02420.00061.001.001.

BOA., İ.DUİT.00011.000034.001.001.

BOA., İ.DUİT.00011.000033.001.001.

BOA., MV.245.112.

BOA., BEO.4671.350314.

BOA, HR.UHM., 00209.00002.003.

BOA, HR.UHM., 00210.00003.003.

BOA, HR.UHM., 00210.00003.005.

BOA., ŞD.3183.30.

BOA., MF.MKT.1241.56.

BOA., BEO.4710.353241.

BOA., BEO.4715.353580.

Cumhuriyet Arşivi:

BCA., 110.9.1.11.33.0.56.

BCA., 410.1.0.0.

BCA., 30.18.1.1.10.31.10.

Anayasası, Ahmet Priştina İzmir Kent Arşivi & Müzesi³, resmî gazeteler, devrin şahitlerinin hatıratları faydalandığımız kaynaklardır.

Bu noktada Giriş kısmının sonunda belirtilecek literatüre değinilmesi gerekmektedir. Seyyid Bey'in üzerine yapılan çalışmalar kapsamlı bir niteliği haiz değildir yani spesifik meseleler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tez çalışmasından daha önceki eserler araştırmaya niyetlendiğimiz Seyyid Bey'in hayatı meselesinin üzerine eğilmemiştir. Bundan dolayı Seyyid Bey'in hayatına dair bir tez çalışması yapmak önem arz etmektedir. Beklenir ki bu çalışma eksikleri giderecektir ve bu çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurması hedeflenmektedir.

Bu tezde izlenecek yöntem şu şekilde olacaktır: Seyyid Bey'in doğmasından önce Osmanlı Devleti'nin konjonktürü, Seyyid Bey'in hayatı, aldığı eğitim ve yaşadığı çevre incelenecek olup ardından Seyyid Bey'in siyasî faaliyetleri ile fikir hayatına değinilecek ve fikirlerinin Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet devrelerine etkileri ele alınacaktır. Seyyid Bey'in hayatına dair resmî devlet kaynakları taranılacak ve bunlardan faydalanılacaktır. Seyyid Bey'in fikir hayatını ve çevresine etkisini açıklayabilmek için hatıratlar, süreli yayınlar ve güncel literatürden yararlanılacaktır. Bu tez çalışması, Seyyid Bey'in çağdaşlarının Seyyid Bey hakkındaki ifadelerine de yer vererek Seyyid Bey'in içinde bulunduğu konjonktürdeki önemini açıklamaya çalışacaktır. Bu tez çalışmasının amaçlanmasındaki yegâne unsur Seyyid Bey'in hayatını ele almış kapsayıcı bir çalışmanın bulunmamasıdır. Bu demek oluyor ki Seyyid Bey'in İttihad ve Terakki Cemiyeti içindeki konumu, Osmanlı/Türkiye siyasi hayatındaki yeri, ilmî ve fikrî bağlamda barındırmış olduğu değerler ve çağdaşlarına etkileri, Meşrutiyet, Millî Mücadele ve Cumhuriyet devrelerindeki göz ardı edilemez rolü müstakil bir çalışmada ele alınmamıştır. Bu tez çalışması izah edilen meseleleri ele almayı amaçlamakla beraber kapsamı bu hudutlar çerçevesinde çizilmiştir.

³ Aydın Vilayeti Salnamesi – 20, 1899.

Aydın Vilayeti Salnamesi – 21, 1901.

Bu tezin temel tespitlerinden birisi devrinin önemli düşünürlerinden Seyyid Bey'in gerek Meşrutiyet ve Mütareke gerekse de Cumhuriyet dönemlerinde hukuk, siyaset, İslamcılık ideolojisi, müderrislik ve reislik kurumları gibi alanlarda önde gelen bir isim olduğunu sunmaktır. Kendisinin tarih camiasında en bilinen yönü 3 Mart 1924 tarihinde yaptığı Meclis konuşmasıdır. İlim adamı olarak son derece donanımlı bir isim olduğu gibi Seyyid Bey, aynı zamanda İttihad ve Terakki Cemiyeti'nde Reislik ve Teceddüd Fırkası'nda kurucu üyelik ve Fırka Reis-i Saniliği yapmış, Adliye Vekilliği'nde ve Adliye Nezareti'nde görev almış, çeşitli hukuki düzenlemeler yapan komisyonların çalışmalarına iştirak etmiş ve Cumhuriyet kurulduktan sonraki dönemde Türkiye'nin önde gelen simaları arasında bulunmuştur. Bu noktada belirtmelidir ki bu tezin amacı Seyyid Bey'i tanıtmak, fikirlerini açıklamak ve dönemine yaptığı katkıları değerlendirmek, imparatorluk şartlarına dair bir bakış oluşturmak ve Seyyid Bey'in Osmanlı/Türkiye siyasetindeki konumunu tespit etmektir.

Giriş bölümünü noktalamadan evvel şu hususa dikkat çekmekte yarar vardır: Seyyid Bey'in ölümü 1925 yılına tekabül ettiğinden dolayı ve 1934 tarihli Soyadı Kanunu'ndan evvelki bir dönemden bahsedeceğimiz için anakronizmin kurbanı olmamak adına bu tezde kişileri Bey, Efendi, Paşa vb. ifadelerle açıklayacağımız önemli bir husustur. Karışıklık çıkmaması adına dipnotlarda bahsettiğimiz kişileri açıklayacağımızı temin ederiz.

Bu tez çalışması daha önceki çalışmalarda bulunan bazı bilgi yanlışlarının doğrularını ortaya koyacaktır. Şöyle ki Seyyid Bey hakkında pek çok gerçeklikle alakası olmayan bilgi ve rivayet akademik sayılabilecek birtakım eserlerde kendisine yer bulmuştur.⁴ Bu tezin yazılması yönünde motivasyon oluşturan

⁴ Öncelikle İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları'ndan 1999 yılında çıkma Osman Karadeniz'in ve Bülent Baloğlu'nun hazırlanmasında emeklerinin geçtiği Türk Hukuk ve Siyaset Adamı Seyyit Bey Sempozyumu isimli nitelikli görünen ancak daha kapağında ölüm tarihini 1925 yerine 1924 olarak ve ölüm yerini İstanbul yerine Ankara olarak veren bilgi hatalarıyla kaleme alınmış bir eser mevcuttur. Bilal Şimşir'in tezimizde de faydalandığımızı göreceğiniz Malta Sürgünleri eserinde Seyyid Bey'in ismi Ali Seyyid olarak geçer. Ali isminin kaynağı tarafımızdan merak edilmektedir zira bu tez çalışması gerçekleştirilirken Osmanlı Arşivleri'nde Seyyid Bey'in ismi Malta sürgünleri bahsinde genellikle "Ayan'dan Seyyid Bey" olarak zikredilmiştir. Nitekim bir başka çalışmada Seyyid Bey'in 8 Mart 1925'teki ölümü, onun hayatından bahseden kimselerin muhakkak bilmesi

etmenlerden birisi de doğru bilinen yanlışların yerine gerçekten doğru olanları yanlışların yerine yerleştirmektir.

Son bir nokta olarak dinî görüşleri ile tarihî şahsiyeti arasındaki ayrımı yaparken eserlerinde kendisine ve ailesine, hayatına dair bilgiler değil de Darülfünun ders notlarını bulmuş olmamız kendisinin ilmî ve tarihî çalışmalar bakımından çağdaşı olan alimlere nispeten az kaynaktan faydalanmamız talihsizliğine yol açmıştır. Kendisini anlattığı bir eseri yoktur. Buna ek olarak kendisinin dinî olarak bulunduğu yerden bağımsız şekilde ele alınırsa bir düşünür olması bakımından İslamcı olduğu halde Batıcılar ile arasında ince ve kolay geçilebilir çizgiler bulunması bizi zorlamıştır.⁵ Fakat nitekim Seyyid Bey'in Cumhuriyet yılları bize İttihad ve Terakki Cemiyeti yıllarındaki İslamcılık / modernlik düşüncesi arasında yaşadığı gelgitler neticesinde İzmir medrese kültürünün öğretilerini benimseyerek yetiştiği İslamcılığa döndüğünü göstermiştir. İnkılap hareketlerini savunmuş ancak İslamî zemini bunları yaparken gerekli bulmuştur.

Giriş kısmımızın son aşaması Seyyid Bey'e dair daha önce yapılmış çalışmalardan müteşekkildir. Seyyid Bey hakkında çalışma yapan araştırmacılar çoğunlukla ilahiyatçılardır. Seyyid Bey tarihçilerin kendisi üzerine kapsamlı bir

gereken bir bilgidir. Serhan Kemal Saygı'nın Meclis-i Mebusan'da İzmir Mebusları 1908-1918 isimli tezinde görmekteyiz ki Seyyid Bey'den bahsederken "14 Ekim 1915'te usul-i fıkıh müderrisliği görevine getirildiği ve bu görevini 21 Mart 1925'e kadar sürdürdüğü" yazılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Serhan Kemal Saygı, *Meclis-i Mebusan'da İzmir Mebusları 1908-1918*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2014, s. 67. Seyyid Bey'in 8 Mart 1925'te hayata veda ettiğini ve 9 Mart 1925'te cenazesinin toprağa verildiğini bildiğimizden dolayı yukarıdaki bilginin akademik bağlamda hiçbir yere oturtulamamasından kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmaktadır. Sami Erdem "Hayatı ve Eserleri" makalesinde Seyyid Bey'in Malta'dan Ankara'ya gittiğini öne sürer fakat gerçekte Kastamonu'daki İnebolu limanından İstanbul'a dönmüştür. Sami Erdem, "Seyyid Bey: Hayatı ve Eserleri", *Türk Hukuk ve Siyaset Adamı Seyyid Bey Sempozyumu (16 Mayıs 1997)*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 1999, s. 16. En vahim olanı ise 3 Mart 1924 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Adliye Vekili ve İzmir Mebusu Seyyid Bey'in büyük bir muhalefeti karşısına alarak Hilafet'in ilgasını savunduğunu iddia edenlerdir. Tezimizde ilgili kısımda değineceğimiz bu mesele hakkında Giriş Bölümü'nü daha da uzun hale getirmemek adına özet bilgi mahiyetinde şu ifadelerde bulunulmalıdır: Hilafet'in kaldırıldığı 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde muhalefet neredeyse yok gibidir. Bu karara itiraz eden kişi sayısı oldukça kısıtlıdır. Dolayısıyla Meclis'te hararetli tartışmaların yaşandığını ileri sürmek tarihi gerçeklik ile bağdaşmayan bir tavidir. İncelenen birtakım eserlerde karşılaşılan bu bilgi yanlışını da düzeltmek bu tezin amaçlarından birisidir.

⁵ Seyyid Bey'in İttihadçı politik kimliği ile modernist İslamcı pozisyonu arasında zaman zaman gerilimler yaşandığı görülmektedir. Seyyid Bey'in içinde yan yana gelen bu iki fikir düşüncesi arasında yaşanan gelgitlerin bilinmesi elzemdir.

biyografi türünden nitelikli bir çalışma gerçekleştirmediği bir isimdir. Bu tezin amacı gerekli çalışmayı yerine getirmektir. Fakat bunun öncesinde sistematik bir şekilde Seyyid Bey hakkında yapılan çalışmaları istifadenize sunmamız gerekmektedir. Bu analizi gerçekleştirirken tezler, makaleler, bildiriler ve kitap şeklinde bir sınıflandırma yapacağımızı belirtmek isteriz.

Tezler:

- 1) Sami Erdem, *Seyyid Bey'in İslam Hukuku sahasındaki çalışmalarının değeri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul 1993, 130 sayfa.
- 2) Sami Erdem, *Hilafetin kaldırılması sürecinde teorik tartışmalar ve adliye vekili Seyyid Bey'in katkısı*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, 123 sayfa.
- 3) Hüseyin Arslan, *Seyyid Bey ve Mustafa Sabri'ye göre hilafet meselesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Ankara 1999, 250 sayfa.
- 4) Bahattin Ergül, *Seyyid Bey ve Usul-i Fıkha bakışı*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Konya 2006, 117 sayfa.
- 5) Gülhan Ekici, *Seyyid Bey'in (1873-1925) kelimî görüşleri ve hilafet hakkındaki düşünceleri*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Kelam Bilim Dalı, Kayseri 2007, 207 sayfa.

- 6) Serhan Kemal Saygı, Meclis-i Mebusan'da İzmir mebusları 1908-1918, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, İzmir 2014, 267 sayfa.
- 7) Seracettin Eraydın, *İslam Hukuku açısından son dönem hilafet tartışmaları (Seyyid Bey, Senhurî ve Mevdûdî örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, İzmir 2018, 170 sayfa.

Makaleler:

- 1) Mohammad Sadiq, "The Turkish Revolution and the Abolition of the Caliphate", *International Studies*, S.: 28, Yeni Delhi 1991, 16 sayfa.
- 2) Sami Erdem, "Cumhuriyet'e geçiş sürecinde hilâfet teorisine alternatif yaklaşımlar: Seyyid Bey örneği (1922-1924)", *Divan Dergisi*, S.: 2, İstanbul 1996, 28 sayfa.
- 3) Sami Erdem, "Seyyid Bey Hayatı ve Eserleri", *İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları*, İzmir 1999, 31 sayfa.
- 4) Kaşif Hamdi Okur, "II.Meşrutiyet Dönemi İslam Hukuku Tartışmalarından Bir Kesit, Mansurizade Said Ve Seyid Bey Örneği", *Dini Araştırmalar Dergisi*, S.: 5, Ankara 1999, 30 sayfa.
- 5) Michelangelo Guida, "Seyyid Bey and the Abolition of the Caliphate", *Middle Eastern Studies*, Londra 2008, 15 sayfa.
- 6) Hüseyin Arslan, "Hilafet Tartışması, Seyyid Bey Ve Şeyhülislam Mustafa Sabri Örneği", *Dini Araştırmalar Dergisi*, S.: 37, Ankara 2010, 18 sayfa.

- 7) Seda Örsten Esirgen, "Cumhuriyetin İlk Adliye Vekili Seyyid Bey", *Cumhuriyet'in 90.Yılında Başkent Ankara Sempozyumu*, Ankara 2013, 10 sayfa.
- 8) İsmail Kara, "Seyyid Bey", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, C.: 1, Dergah Yayınları, İstanbul 2014, 53 sayfa.
- 9) Fatma Sümer, "Seyyid Bey Ve 'Hak Mefhumunun Ve Kuvve-i Müeyyidesinin Suret-i Telakkisi Hakkında İslam Felsefe-i Hukuku İle Avrupa Felsefe-i Hukuku Arasında Bir Mukayese' Başlıklı Konferansı", *İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.: 3, İstanbul 2014, 44 sayfa.
- 10) Fethi Gedikli, "Mehmed Seyyid Bey ve Hak Kavramı Üzerinden İslam Hukuk Felsefesi İle Avrupa Hukuk Felsefesi Arasındaki Mukayesesi", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, İstanbul 2014, 26 sayfa.
- 11) Hakan Çoruh, "The Abolishment of Caliphate (Khilafah) in the Grand National Assembly of Turkey: Seyyid Bey (1873-1925) and Juristic Foundations of Its Abolishment from within Islamic Legal Tradition", *Islam and Justice Konferansı*, Melbourne 2017, 2 sayfa.
- 12) Seracettin Eraydın, "Son Dönem Hilafet Tartışmalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi (Seyyid Bey, Senhurî ve Mevdûdî örneği)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.: 38, Konya 2021, 30 sayfa.
- 13) Said Nuri Akgündüz, "Seyyid Bey ile Said Nursî'nin Hilâfet Anlayışlarının Mukayesesi", *Katre Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2024, 20 sayfa.

- 14)Yavuz Özmakas, *Üç Meclis'te Seyyid Bey*,
https://www.academia.edu/68031570/%C3%9C%C3%87_MECL%C4%B0S_TE_SEYY%C4%B0D_BEY, (E.T.: 03/12/2024).

Bildiriler:

- 1) Osman Eskiciođlu, "Seyyid Bey'in Hilafet Anlayışı Üzerine Bazı Düşünceler", *Türk Hukuk ve Siyaset Adamı Seyyit Bey Sempozyumu*, İzmir 1997, 8 sayfa.
- 2) Ömer Aydın, "Adliye Vekili Seyyid Bey ve Hilafetin Kaldırılmasına Katkısı", *Cumhuriyetin Kuruluşu'nun 80. Yılı Paneli*, İstanbul 2013, 12 sayfa.
- 3) Yusuf Eşit, "Seyyid Bey'in Hilafete Dair Görüşlerinin İslam Hukuk Açısından Değerlendirilmesi", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Elazığ 2016, 11 sayfa.
- 4) Fetullah Yılmaz, "İtikadi Mezhebin Fıkhi Eleştirisi: Seyyid Bey'in Eş'arilik'e Yönelik Tenkitleri", *V. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli Sempozyumu-Eş'arilik Sempozyumu*, Kastamonu 2018, 8 sayfa.

Kitap:

- 1) *Türk Hukuk ve Siyaset Adamı Seyyit Bey Sempozyumu*, Haz.: Osman Karadeniz; Bülent Baloğlu, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 1999.

1. BÖLÜM

MEHMED SEYYİD BEY'İN İZMİR YILLARI

(1873-1900 MEDRESE TAHSİLİ)

Bu tezin başlığından da anlaşıldığı üzere Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarihi devamlılık fikri genelde devletin özelde Seyyid Bey'in üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır. Nasıl ki Osmanlı Saltanatı'ndan ve Meşrutiyeti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne bir gidiş varsa, tarihi bütünlük içerisinde Seyyid Bey'in doğduğu 1873 yılı da bir değişim / dönüşüm süreci bağlamında analiz edilebilmektedir. Bu nokta elzemdir çünkü Seyyid Bey'in çocukluk ve gençlik yılları hakkında elimizde ciddi anlamda veri eksikliği bulunmaktadır. Bu veri eksikliğini yerini doldurabilmek için Osmanlı Devleti'nin 1873'e doğru konjonktürünü bilmek, Seyyid Bey'in doğumundan sonraki tarihi akışı açıklayabilmek de önem arz etmektedir.

Bu bölümde Seyyid Bey'in İzmir'de geçen dönemleri ele alınmaya çalışılmıştır. Fakat Seyyid Bey'in İzmir yıllarını anlayabilmek için bir önceki paragrafta bahsettiğimiz gibi doğum yılına doğru geri plandaki tarihi süreci bilmek gerekir. Bu noktada genel bir bakışla 1873 yılına giden süreci ele almak yerinde olacaktır. Siyasi bir değerlendirme olarak şu yorum yapılabilir: 19. yüzyıl Osmanlı Devleti açısından diplomasi dönemidir. 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa diplomasisinde muhatabı olduğu düvel-i muazzama vardır: Britanya İmparatorluğu, Fransa, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Alman İmparatorluğu, Rus Çarlığı ve İtalyan Krallığı'dır. İşte bu altı devlet kendi arasında bir güç dengesi oluşturma arayışındaydı. Osmanlı Devleti bu gelişmelerden yararlanmak suretiyle varlığını muhafaza etme stratejisini sürdürmekteydi.

Avrupalı devletlerin stratejisi ise Osmanlı Devleti'nden ayrılacak milletler ile ittifak kurmaktı ve devletlerarası rekabet müsaade ederse ilk başta İngilizler Osmanlı'yı sömürgeleştirmek gayretindeydi. Fakat düvel-i muazzamanın Balkanlar ve Orta Doğu üzerine ihtirası ve birbirleriyle olan ilişkileri aralarında paylaşımaya gitmelerini

gerekli kılmaktaydı.⁶ Mısır sorunu, Lübnan bunalımı, Girit ayaklanması ve Romanya'nın durumu 1870'li yıllara gelirken Osmanlı Devleti'nde önemli problemlerdir.⁷ Ermeni meselesi de 1870 sonrası süreçte Osmanlı Devleti'nin görülen önemli problemlerindendir.⁸ 1875'te ve 1876'da yaşanan Hersek⁹ ve Bulgar isyanları da ilave edilebilir. Bütün bu sorunların Osmanlı Devleti'nin huzurunu kaçıracı şekilde ortaya çıkmasının müsebbibi Avrupalı devletlerdir. Fakat neticede kendileri için en büyük payı diplomasi yoluyla elde edemeyen Avrupalı devletlerin çıkarlarının çatışması I. Cihan Harbi'ne giden yolu açmıştır. Düvel-i muazzamanın anlaşarak hareket edememesi Osmanlı Devleti'ne eski güçlü günlerine dönme fırsatını vermiştir. Osmanlı Devleti Sultan Abdülaziz devrinde bu imkândan faydalanamamıştır. Karal'a göre Abdülaziz devrinin son yıllarında¹⁰ imparatorlukta korku, sefalet ve emniyetsizlik hüküm sürmektedir.¹¹ Buna karşın "Hasta adam" diye anılan bir devlet iken Osmanlı Devleti, Seyyid Bey'in hayatının büyük bölümünde Osmanlı tahtını idare eden Sultan II. Abdülhamid devriyle karşımıza çıkmıştır. Sultan II. Abdülhamid daha önceki Padişahlar'ın ve devlet adamlarının uygulamadığı bir politikayı tercih etmiştir.¹² Osmanlı Devleti Sultan II. Abdülhamid devrinde İslâm dünyasına ulaşmayı amaçlamıştır.¹³ Buna ek olarak Sultan II. Abdülhamid devrine kadar zayıflayan Osmanlı merkezi sistemi, Sultan II. Abdülhamid'in istihbarat ve kontrol siyasetinden sonra güç kazanmış ve Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığında istikrarsızlık ve güvensizlik ile yaşayan Osmanlı Devleti, Sultan II. Abdülhamid 1909 yılında tahttan indirildikten sonra devrinin büyük güçleri arasında

⁶ Mim Kemal Öke, *Güney Asya Müslümanları'nın İstiklâl Davası Ve Türk Milli Mücadelesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. IX-X; Tanık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 8.

⁷ Paul Dumont, "Tanzimat Dönemi (1839-1878)", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Duraklamadan Yıkılışa*, C: 2, Çev.: Server Tanilli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 106-110; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi: Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, VII. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983, s. 340.

⁸ François Georgeon, "Son Canlanış (1878-1908)", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Duraklamadan Yıkılışa*, C: 2, Çev.: Server Tanilli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 180.

⁹ Özden'e göre bu isyan Abdülaziz Han'ın iktidarını sona erdirecek sürecin önemli bir merhalesidir. Selda Güner Özden, *V. Murad*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2018, s. 78.

¹⁰ Enver Ziya Karal, 1871-1876 yılları arasını işaret etmiştir.

¹¹ Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 353.

¹² Şerif Mardin, "İslamcılık", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.: 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1402; Mim Kemal Öke, a.g.e., s. 136.

¹³ Cezmi Eraslan, *II. Abdülhamid ve İslâm Birliği*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2018, s. 349-351; Ali Satan, *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkubbe, İstanbul 2008, s. 32-33, 243.

sayılmıştır. Dış güçlerin neden olduğu bütün olumsuz gelişmelere rağmen Türköne'nin de belirttiği gibi "19. yüzyılda Mukaddes toprakları elinde bulunduran ve buna ek olarak halifeliğin sahibi Osmanlı Devleti, İslâm dünyasının en canlı siyasî ve fikrî merkezidir."¹⁴ Bu bağlamda Seyyid Bey'in 1873 yılında İslâm dünyasının merkezi coğrafyasında dünyaya geldiğini anlamak mümkündür.

İktisadi bir değerlendirme olarak şu yorum yapılabilir: Kapitülasyonlar yabancı sermayenin ülke içine rahatlıkla girmesini ve kârlı ticaret yapmasını sağlarken yerli esnaf ve zanaatkârın ticaretinin zayıflamasına ve neticede iflasına neden olmuştur. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisinin giderek kötüleştiğini göstermektedir. Buna bir de Seyyid Bey'in doğduğu yılda, 1873 yılında yaşanan dünya ekonomik krizi eklenmiştir. Bu durumda Osmanlı İmparatorluğu'nda ticarî anlamda yaşanan zararın büyümesi tetiklenmiştir.¹⁵ Bu duruma karşı önlemler elbette alınmıştır. İzmir'de sehim kağıtları adı verilen kâğıt para türleri Osmanlı ekonomisini canlandırmak amacıyla yürürlüğe konmuştur.¹⁶ Bu durum liman ticaretinin merkezi bölgelerinden İzmir halkına iktisadî açıdan rahat bir hayatı vadetmiştir.

Sosyal bir değerlendirme olarak şu yorum yapılabilir: Tanzimat, Osmanlı Devleti'nde ikiliklerin meydana geldiği bir dönemdir. Bu dönemde Batı'dan alınan müesseseler ve yasalar mevcut sistemle çelişerek devlet bünyesinde hemen her alanda ikilik yaratmıştır. İslâmî ve seküler başlıklara ayrılarak Osmanlı Devleti'nde bir ikilik ve dolayısıyla bir karmaşa hâkimdir. Daha önce kozmopolit ve çok kültürlü olduğunu ifade ettiğimiz İzmir'de bu ikilikler daha berlirgin bir biçimde karşımıza çıkmıştır. Müslüman unsur daha da muhafazakârlaşmış ve gayrimüslim unsur daha Avrupaî bir yaşantıyı benimsemiştir. Osmanlı İmparatorluğu eski gücünü kaybedip düvel-i muazzamanın iradesine boyun eğmek zorunda kaldıkça, siyasi işlerde rol alan ulema çoğunlukla dini hukukun

¹⁴ Mümtaz'er Türköne, *Siyasî İdeoloji Olarak İslâmcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 38.

¹⁵ François Georgeon, a.g.m., s. 152.

¹⁶ Roderic Davison, *Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)*, çev.: Mehmet Moralı, Alkım Yayınları, İstanbul 2004, s. 102-103, 111.

gerekleriyle devletin ihtiyaçları arasında zor bir seçimle karşı karşıya kalmıştır.¹⁷ Bunun da yarattığı bir ikilik söz konusudur. Sosyal hayattan bahseder iken kitle iletişim araçları ve onların çarpıcı etkilerinden bahsetmemek olmaz. 1873'e gelirken Osmanlı İmparatorluğu'nda gazeteler hiç şüphesiz çok büyük önem arz ediyordu. Türköne'ye göre hızlı bir sosyal değişme sürecinde herhangi bir ideolojinin ortaya çıkması için üç unsur gereklidir: "İlkin yazarlıkla geçinen aydınlar; ikinci olarak aydınların ürettiği fikirleri kitlelere aktaracak ifade vasıtaları ve son olarak bu fikirlerin hitap ettiği, siyasal bağlamda duyarlı hâle gelmiş kitleler. İşte Osmanlı toplumundaki bu üç unsurun karşılıkları şunlardır: gazeteci, gazete ve gazete okuyucusu."¹⁸ İzmir'in zengin kültürel yapısı ve liman kenti oluşu bu şehirde gazete gibi döneminin yaygın bir unsurunun bulunmasını zorunlu kılmıştır. Öyle ki İzmir'de 1840'lardan beri çıkagelen Fransızca gazeteler vardır.¹⁹ Bu bilgi İzmir'in sadece yerel haberleri almasının kolaylaştığını göstermiyor aynı zamanda İzmir'in Avrupa'daki gelişmeleri de takip edebildiği yorumunu yapmamızı sağlıyor. Çok yönlü haber ağının içerisinde büyümek ise Seyyid Bey'in çeşitli gündemlere aşina olmasını sağladığı söylenebilir.

Tanzimat devrinde İzmir'in bayındırlığı hakkında da birkaç veri paylaşmakta yarar vardır. İzmir, 19. yüzyıl boyunca göz alıcı gelişme gerçekleştiren kentlerden biridir.²⁰ "Anadolu'daki ilk demiryolu hattı İzmir-Aydın arasında 1856 yılında çekilmiştir."²¹ Bu bilgi İzmir'de ulaşımın kolaylaştırıldığını gösterir. "1868 yılı sonrasında görülen önemli bir gelişme İzmir'in de aralarında bulunduğu çeşitli Osmanlı merkezlerinin birbiriyle haberleşme ağının kurulmasıdır."²² Bu İzmir'de iletişimi kolaylaştırıcı bir atılımı haber vermektedir. Osmanlı'da 1870'li yıllara doğru gerçekleştirilen birtakım bayındırlık faaliyetleri şunlardır: Kara yolları

¹⁷ Uriel Heyd, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemlerinde Batılılaşma ve Osmanlı Uleması - IV", Çev.: Sami Erdem, *Dergah*, S.: 83, Ocak 1997, s. 17.

¹⁸ Mümtaz'er Türköne, a.g.e., s. 45, 48, 54-55.

¹⁹ Roderic Davison, a.g.e., s. 102.

²⁰ François Georgeon, a.g.m., s. 169.

²¹ Roderic Davison, a.g.e., s. 193.

²² Roderic Davison, a.g.e., s. 215.

yapımı ve tamiri, demiryolları²³, telgraf tesisleri ve İzmir rıhtımının inşasıdır.²⁴ Ayrıca İzmir, Aydın'ın, Afyonkarahisar'ın ve Bandırma'nın demiryollarının merkezidir.²⁵ Aynı zamanda İzmir, coğrafi mevkii bakımından önemli bir ticaret ve sanat merkezi olma niteliğini her zaman muhafaza etmiştir.²⁶ Genç nesillerin kendisini yetiştirmesine imkan sağlayan bir ortamı vardır.²⁷ Bu ortamın sağlanmasında Sultan II. Abdülhamid'in İzmir'e yaptığı yatırımlar önem teşkil etmektedir. Buna ek olarak Aydın Vilayet Salnamesi'nde yazılanlar bize bildiriyor ki Osmanlı Saltanat-ı Seniyyesi'nin İzmir üzerine yatırımları neticesinde 1870'lere göre İzmir, 1899 senesinde geçmişte olduğunun iki katı oranda bir büyüme yaşamıştır.²⁸ İzmir'in devlet salnamelerine yansıyan bu kayda değer gelişimi, Seyyid Bey'in çocukluğunun ve medrese hayatının geçtiği şehir olması sebebiyle zikredilmelidir.

Eğitimsel bir değerlendirme olarak şu yorum yapılabilir: Tanzimat Dönemi'nde görülen eğitim anlayışı tek tip modelde bir insan oluşturma amacına hizmet etmiştir. Mustafa Reşid Paşa öncülüğünde girilen Tanzimat ıslahatlarının eğitim dalındaki gelişmelerinde devlet kadrolarına itaatkâr memur ve ıslahatların savunucusu bir aydın tipi yerleştirme amacı gözlemlenmiştir.²⁹ Sultan II. Abdülhamid devrine gelene kadar organize bir hale gelmeyen mektep kurma faaliyetleri Sultan II. Abdülhamid ile beraber sistematik hale gelmiştir.³⁰ Klasik eğitim kurumları olan medreselerin bakımı, onarımı ve ıslahı için de bu dönemde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Buna karşın memleket içerisinde muhalif gençler ifadesiyle tanımlanabilecek kadrolar ortaya çıkmış ve Sultan II. Abdülhamid

²³ İzmir-Aydın 73 Km. İzmir-Kasaba/Turgutlu hattı 93 Km. buna ek olarak bir de İzmir-Bornova 8 Km demiryolu vardır, bu bilgi Karal, a.g.e., s. 368'i takiben "Abdülâziz Devrinde Osmanlı Demiryolları" başlıklı belgededir. Bu belge kitapta ek olarak mevcuttur.

²⁴ Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 267-273.

²⁵ Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, C.: 5, Baha Matbaası, İstanbul 1965, s. 1556.

²⁶ Celal Bayar, a.g.e., C.: 5, s. 1552-1553.

²⁷ Celal Bayar, a.g.e., C.: 3, s. 893-894.

²⁸ Ziyad Ebuzziya, *Aydın Vilayet Salnameleri*, 1899, s. 132.

²⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000 - M.S. 2015*, Pegem Akademi, Ankara 2015, s.160.

³⁰ Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 204; Yahya Akyüz, a.g.e., s. 168-169.

aleyhinde kurulu bir zeminde birleşmişlerdir. Seyyid Bey de II. Abdülhamid aleyhtarı kadrolara mensup bir isimdir.

Toparlamak gerekirse Seyyid Bey'in doğduğu yıla doğru siyasî, ekonomik ve sosyal krizler yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde buhran hâindedir. Bu buhranı gidermek, kötü gidişi toparlamak için birtakım fikirler öne sürülmüş ve çalışmalar yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin tarihsel arka planını açıkladığımız için artık Seyyid Bey'in hayatına geçebiliriz.

Seyyid Bey'in doğum yılı hakkında ihtilaflar vardır. 1866³¹ yılında ya da 1873³² yılında doğduğu ifade edilir. Yaygın biçimde kabul gören rivayet 1873 yılında İzmir'de dünyaya geldiğidir. Annesinin ismi hakkında bir bilgiye rastlanılamamasına rağmen babasının ismi Abdullah Takiyüddin namı ile bilinir. Ailesinin şöhreti hakkında ihtilaflar bulunur. Müezzinzadeler³³ ya da Çelebizadeler³⁴ namı ile ailesinin meşhur olduğuna dair rivayetler bize ulaşmıştır. Seyyid Bey'in soyunun İslam alimi İbn-i Melek'e dayandığına, dedelerinin Türkistan'dan geldiğine ve çevreleri tarafından ilmi konularda saygı gören kimseler olduğuna dair değerlendirmeler yapılabilmektedir.³⁵

Seyyid Bey'in İzmir yıllarından bahsederken gördüğü eğitime değinmek gerekir fakat biz yaptığımız araştırmalar neticesinde kendisinin aldığı medrese eğitime dair herhangi bir veriye rastlayamadık. Seyyid Bey'in medrese eğitimini aldığına dair diploma nevinden herhangi bir icazetname de elimizde mevcut değildir. Seyyid Bey'in medrese tahsiline dair elimizdeki güçlü veriler Hüseyin Cahit Bey'in

³¹ Fevzi Demir, "İzmir Sancağı'nda 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.: 2, S.: 4, Haziran 1994, s. 154; Feroz Ahmad, *İttihad ve Terakki (1908-1914)*, Çev.: Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul 1971, s. 138. Feroz Ahmad da Seyyid Bey'in 1866'da doğduğunu ileri sürer.

³² Sami Erdem, "Seyyid Bey (1873-1925)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.: 37, İstanbul 2009, s. 54.

³³ Sami Erdem, "1873-1925", s. 54.

³⁴ Fevzi Demir ve İsmail Kara Seyyid Bey'den Çelebizade Seyyid Bey diye bahseder. Fevzi Demir, a.g.m., s. 153; İsmail Kara, "Seyyid Bey", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, C.: 1, Dergah Yayınları, İstanbul 2014, s. 231.

³⁵ Serhan Kemal Saygı, a.g.t., s. 67.

Tanıdıklarım isimli portreler kitabı ve Meclis-i Mebusan'da onun medrese tahsili gördüğüne dair birtakım ifadeler³⁶ de rastladığımız kayıtlardır. Hüseyin Cahit Bey'in eserinde Seyyid Bey'in medrese mezunu birisi olduğundan bahsedilmiş ve Meclis-i Mebusan'da İttihad ve Terakki Cemiyeti adına konuşmalar yaparken Kur'an-ı Kerim okuyuşuna uygun bir biçimde harfleri çıkararak konuştuğuna değinilmiştir. Kendisinin dinî ilimlerle ilgili olarak çalışmalarının bulunması, modernist İslâmcılar arasında adının yer alması da kendisinin disiplinli bir medrese tahsilinden geçtiği bilgisini kuvvetlendirmektedir. Seyyid Bey'in İzmir medreselerinde gördüğü eğitim hakkında bilgi almak amacıyla Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri'nde yer alan belgeler ve Ahmet Priştina İzmir Kent Müzesi Arşivi'nde yer alan Aydın Vilayet Salnameleri üzerinde araştırma yaptık ancak Seyyid Bey'in medrese eğitimiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Bununla beraber medrese eğitiminin kaç sene sürdüğü, hangi medresede eğitim gördüğü, hangi dersleri aldığı ve Darülfünun'a başlayışı hakkında da bir bilgiye maalesef ulaşamadık. Kendimizi bu teessüf ettiğimiz durumu açıklamak mecburiyetinde hissetmekteyiz. Yine de ulaşabildiğimiz birtakım bilgileri tezimizde değerlendireceğiz. 1899'da İzmir'de 10 adet medrese vardır.³⁷ Seyyid Bey bu 10 medreseden birisinden mezun olmuştur. "Bazen medreseler arasında öğrenci aktarımı yaşanmıştır. Öğrencilere vakıf gelirinden karşılıksız para ve imareten parasız yemek verilmesi önemli sosyal yardımların yapıldığına dair delil teşkil etmiştir."³⁸ Bu bilgi bize medreselerin müfredatlarının birbirleriyle orantılı olduğu ve hatta Seyyid Bey'in birden fazla medresede eğitim görmüş olabileceği yorumunu yaptırmaktadır. Elimizde icazetname türünden herhangi bir belge olmadığından dolayı Seyyid Bey'in tahsil gördüğü medrese / medreseler hakkında bir çıkarımda bulunabilmemiz mümkün değildir. Enver Ziya Karal'ın bu konu ile ilgili ifadeleri kıymetlidir. "Medrese eğitimi naklî bilgilerden ibarettir. Başlıca dersler Arapça sarf ve nahiv, belâgat, mantık, fıkıh, kelâm ve hikmettir. Medreselerde eğitim süresi 30 yıldır. Halkın fikirlerinin oluştuğu yer camiler ve medreselerdir. Hocalar, çeşitli meseleleri buralarda açıklığa kavuşturmuş ve

³⁶ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İctimâ Senesi: 4, İctimâ: 16, 2 Teşrin-i Sani 1327 (15 Kasım 1911), s. 453.

³⁷ Ziyad Ebuzziya, *Aydın Vilayet Salnameleri*, 1899, s. 131.

³⁸ Yahya Akyüz, a.g.e., s. 69.

halka izah etmiştir.”³⁹ Karal’ın aksine Yahya Akyüz’ün verdiği bilgilere göre ise medreselerin kesin süreleri yoktur. Amaç belirli kitapları okumaktır. Ders anlatma, tartışma yöntemleri de uygulanmakla beraber, öğretim yöntemi esas olarak ezberciliğe dayandırılmıştır. Medresede başarılı olmak için kitaplarda başarılı olmak gerekmiştir.⁴⁰ Medrese usûlünde öne çıkan eğitim anlayışı ise İslâmî bir eğitim vermeye yöneliktir. Bu eğitim Türkçe verilmekle beraber temel kaynakların Arapça olması bu dilin öğrenimini zorunlu kılmıştır.⁴¹ Bu yönüyle Seyyid Bey’in aldığı eğitim muhafazakâr bir niteliktedir. İşte Seyyid Bey böylesi bir eğitim sisteminde yetişerek ilim basamaklarını tırmanmıştır.

³⁹ Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 195-196.

⁴⁰ Yahya Akyüz, a.g.e., s. 67-68.

⁴¹İbrahim Sancar, *Ahmet Cevdet Paşa Ve Medreselerde Okutulan Bazı Sarf-Nahiv-Belâgat Kitaplarına Ta’lîkâtı*, T.C. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Rize 2018, s. 44.

2. BÖLÜM

TALEBE VE AKTİVİST: DARÜLFÜNUN İLE İTTİHAD VE TERAKKİ

Bu bölümde Seyyid Bey'in eğitiminin son aşamasına tekabül eden Darülfünun talebeliği ve mezuniyeti incelenecektir. Bu incelemeyi yapmadan önce Darülfünun'un Mekteb-i Hukuk Fakültesi hakkında konuya giriş mahiyetinde kısaca bilgilendirme yapılacaktır. Darülfünun talebeliği ve mezuniyetinden sonra II. Meşrutiyet'e dek hayatının nasıl ilerlediği ele alınacaktır.

Seyyid Bey'in yükseköğrenimi hakkında elimizde kısıtlı miktarda bilgiler vardır. Fakat medrese eğitimi hakkındaki bilgilerimize kıyasla hayatının bu aşaması daha somut bir biçimde açıklanabilir durumdadır. Fakat öncesinde Mekteb-i Hukuk kurumu hakkında açıklama yapmak yerinde olacaktır. Şöyle ki 1874 yılında Mekteb-i Sultani ve bunun paralelinde ayrıyeten Mekteb-i Hukuk-i Sultani kurulmuştur⁴² ve ilerleyen süreçte Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne, Adliye Nezareti bünyesinde 1880'de kurulmuştur. Öğretim süresi 4 yıl olmakla beraber, açılışından 2 yıl önce 1878'de çıkarılan nizamnamesinde, okulun Osmanlı kanunlarının, Osmanlı siyasetinin ve hukuk biliminin öğretimiyle uğraşacağı belirtilmiştir.⁴³ Bu iki okul 1881 yılına gelindiğinde birleştirilmiştir.⁴⁴ Nizamnamesine göre Mekteb-i Hukuk'un müfredatında "Fıkıh, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Usûl-i Fıkıh, Hukuk-u Umumiye, Kavanin ve Nizamat-ı Devlet-i Aliyye, Roma Kavanini, Kanun-ı Ticaret, Usûl-i Muhakeme, Kanun-ı Ceza ve Usûl-ı

⁴² Nuran Koyuncu, "Hukuk Mektebinin Doğuşu", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.: 16, S.: 3, Ankara 2012, s. 168.

⁴³ Yahya Akyüz, a.g.e., s. 237. Nuran Koyuncu, gös. yer.

⁴⁴ Nuran Koyuncu, a.g.m., s. 176.

İstintak, Kavanin-i Bahriye, Hukuk-ı Düvel ve Milel, Muahedat, Servet-i milel veya iktisat" dersleri⁴⁵ yer almıştır.⁴⁶

Yıllar sonra Seyyid Bey buradan aldığı eğitim sonrasında meslek hayatına atılacaktır. Seyyid Bey'in Darülfünun'a başladığı tarih hakkında elimizde bir veri yoktur fakat 1904 yılında mezun olduğu bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı 4 senelik eğitim süresi olan Darülfünun'a 1900 senesinde başlamış olabileceğini tahmin etmekteyiz. Şimdi bir önceki bölümde soyunun meşhur bir din alimi İbn-i Melek'ten geldiğine değindiğimiz Seyyid Bey'in, Darülfünun'da okuduğunu düşündüğümüz 1901 yılı itibarıyla ailesinin İzmir'deki konumu hakkında açıklama yapma imkânımız vardır. Şöyle ki 1901 tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'nde "İzmir eşraf ve muteberânından haiz rütbe ve nişan olan zevat" başlığı vardır. Bu başlıkta Seyyid Bey'in veya Abdullah Takiyüddin Bey'in ismi yoktur. Demek oluyor ki Seyyid Bey'in ailesi, 1901 yılında yayınlanan Aydın Vilayet Salnamesi'nden takip edebildiğimiz kadarıyla İzmir'in önde gelen ailelerinden değildir.⁴⁷

Sami Erdem, Seyyid Bey'in birinci sıradan mezun olmuş bir hukukçu olduğunu ileri sürer.⁴⁸ Fakat biz bu bilginin resmi bir belgesine ya da evrakına rastlayamamışızdır. Öğrencilik numarası dahi bizce meçhuldür. Bununla beraber çağdaşları gibi Seyyid Bey de devrin hükümdarı Sultan II. Abdülhamid aleyhtarı bir düşünsel gelişim izlemiştir; bu gelişiminin onu İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne yönelttiğini düşünmekteyiz. Seyyid Bey, Tanzimat'ın meşhur Paşaları⁴⁹ gibi medrese eğitimiyle yola çıkmış ve daha sonraki süreçte siyasette aktif rol almıştır.⁵⁰ Seyyid Bey'in İttihad ve Terakki Cemiyeti ile yakınlaşması II.

⁴⁵ İslam hukuku, Medeni hukuk, Fıkıh usulü, Hukuk ilminin geçmiş dönemlerdeki durumunun kısaca gözden geçirilmesi, Osmanlı Devleti'nin kanun ve nizamları, Roma kanunları, Ticaret kanunu, Muhakeme usulü, Ceza kanunu ve sorgulama usulü, Denizcilik kanunları, Devletlerarası ve milletlerarası hukuk, Anlaşmalar, Ekonomi Politik.

⁴⁶ Nuran Koyuncu, a.g.m., s. 173.

⁴⁷ Ziyad Ebuzyiya, *Aydın Vilayet Salnameleri*, 1901, s. 69-73.

⁴⁸ Sami Erdem, "1873-1925", s. 54.

⁴⁹ Mustafa Reşid Paşa 1800-1858, Mehmed Emin Âli Paşa 1815-1871, Mehmed Fuad Paşa 1815-1869, Mithat Paşa 1822-1884.

⁵⁰ Paul Dumont, a.g.m., s. 59-60.

Meşrutiyet⁵¹ ilan edildikten sonra İzmir Mebusluğu'na yol açmıştır. Tam olarak hangi tarihte ve kim vasıtasıyla İttihadçı olduğunu bilemesek de Seyyid Bey'in İttihadçılığı'nın 1910 yılı itibarıyla kayda değer bir seviyeye ulaştığını ifade etmekte yarar vardır. 1906 yılına gelindiğinde Darülfünun'da müderrisliğe başlayan⁵² Seyyid Bey, öğrencilik yaptığı Mekteb-i Hukuk'un Darülfünun bünyesine alınmasıyla⁵³ yetiştiği okulda müderris olmuştur. 1908 yılına gelindiğinde Meclis-i Mebusan'ın 1. devresinde İzmir Mebusluğu yapmıştır. Tezimizin ilerleyen bölümünde mebusluk ve müderrisliğin bir arada gitmesinin zorluğuna dikkat çekilecektir. Öyle ki Seyyid Bey, mebusluk ve müderrislik sorumluluğunu yerine getirirken üzerine fazlaca yük almış ve işlerini aksatmış olacağından dolayı Darülfünun tarafından ihtar edilecektir.

⁵¹ 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilmiştir.

⁵² Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM-II. Dönem 1923-1927*, C: 3, Ankara 1995, s. 445.

⁵³ Nuran Koyuncu, a.g.m., s. 181.

3. BÖLÜM

MECLİS-İ MEBUSAN – MECLİS-İ AYAN YILLARI (1908-1920)

Bu bölümde Seyyid Bey'in Meclis-i Mebusan'da ve Meclis-i Ayan'da dikkat çeken ifadeleri ve tartışmaları ile Darülfünun Müderrisliği dönemi 1908-1920 yılları arasında yoğunlaşmak üzere ele alınacaktır. Seyyid Bey'in mensubiyetinin bulunduğu İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin adı geçen dönemdeki etkisini anlamak için kısaca olacak şekilde bir analiz yapılacaktır. Bu analiz sayesinde Seyyid Bey'in ve onun cemiyeti İttihad ve Terakki'nin Osmanlı siyasetindeki yerine dair çıkarımda bulunabilmek amaçlanmaktadır. Seyyid Bey'in Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan devrelerindeki görünümü ise bu bölümde analiz edilmeyecektir. Büyük Millet Meclisi verilerinin de sunulduğu "Mehmed Seyyid Bey Ankara'da" Bölümü'nde 3 ayrı Meclis'te yer alan Seyyid Bey hakkında değerlendirmede bulunulacaktır.

Seyyid Bey 1908-1916 yılları arasında toplamda 3 dönem olmak kaydıyla İzmir Mebusluğu yapmıştır ve 1916 yılında Sultan V. Mehmed Reşad'ın talimatıyla Meclis-i Ayan üyeliğine tayin edilmiştir. Seyyid Bey 1916-1920 yılları arasında toplamda 2 dönem de Meclis-i Ayan üyeliği yapmıştır. 1918 yılında İstanbul işgal edildikten sonra Meclis-i Ayan uzun bir süre toplanmamıştır. Meclis-i Ayan bir sonraki içtmasını 1920 yılında gerçekleştirmiştir. Daha sonra Büyük Millet Meclisi'nin 2. Dönemi'nde göreceğimiz Seyyid Bey'e dair bu bölümde sunduğumuz fragmanımız bu kadarıyla iktifa etmelidir.

Seyyid Bey'in II. Meşrutiyet ile beraber siyaset hayatına atıldığına değinmiştik. Onun Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan zabıtlarına geçen kayda değer konuşmalarına tezimizde yer vermemiz gerekmektedir. Bu noktada şunu açıklamak gerekir ki Seyyid Bey'in hayat akışı içerisinde parça parça bu celseleri sunmak yerine toplu bir analizi meydana getirebilmek adına Seyyid Bey'in 1908-1920 arasındaki Meclis aktiviteleri takip eden paragrafta mütalaa edilmiştir.

Seyyid Bey'in adı ilk olarak Meclis-i Mebusan'ın açıldığı Rumî 04.12.1324 tarihli celsede⁵⁴ geçmiştir. Mebusların hangi şubede yer aldıkları duyurulurken dördüncü şubeden Seyyid Bey, Aydın mebusu olarak zikredilmiştir.⁵⁵ 06.12.1324 tarihli celsede Meclis-i Mebusan'ın açılışına dair yurt dışından gelen birtakım tebriklere cevaben bir nutuk hazırlanılması gündemde olmuştur. Bu nutku hazırlayacakların belirlenmesi için bir seçim yapılmıştır. Usûle göre her şubeden 3'er isim belirlenecektir. Dördüncü Şube'den Selanik Mebusları Rahmi ve Cavid Beyler ile beraber araştırmamızın konusu olan İzmir Mebusu Seyyid Bey Cevabî Nutuk Komisyonu'na seçilmiştir.⁵⁶ 30.12.1324 tarihli celsede Kanun-i Esasi'nin tadili gündeme gelmiştir. Bu konuda İstanbul Mebusu Feraci Efendi ve ismi açıklanmayan iki zat Meclis-i Mebusan'a kanun tadilatına dair bir teklif vermiştir.⁵⁷ Mehmed Seyyid Bey bu mesele hakkında tadilat teklifini verenlerin safındadır. Bu yorumu bize yaptıran Mehmed Seyyid Bey'in Meclis'te kaydedilen ifadesinde 3'te 2 çoğunluk oylara ulaşmak yerine yarıdan fazla olacak bir çoğunluğun oylarına ulaşmanın kanun tadilatına yeterli olacağını belirtmesidir.⁵⁸ 01.01.1324 tarihli celsede Manisa Mebusu Şekip Bey'in Aydın vilayetinde işlenmekte olan suçların önüne geçilmesi amacıyla Meclis-i Mebusan'a verdiği soruşturma önerisini Osmanlı Devleti'nin Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa cevaplamıştır. Hüseyin Hilmi Paşa Aydın bölgesindeki suçların uzun zamandan beri işlenmekte olduğunu ancak Vali'nin duruma el koyması için sabırlı olmak gerektiğini ifade etmiştir. İzmir Mebuslarından Nesim Mazliyah kendisini destekleyen bir konuşma yapmıştır. Öteki İzmir Mebusu Mehmed Seyyid Bey ise Nesim Mazliyah'a saygı göstererek söze girmiş fakat Aydın vilayetinde asayişin sağlanması için Vali Rauf Paşa'nın azledilip yerine Kırca Ali Kumandanı Kara Sait Paşa isminin getirilmesi teklifinde bulunmuştur. Bu ifadesiyle Dahiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa'ya katılmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁹ 22.01.1326 tarihli celsede ihtiyaç sahiplerine (fakirlere ve

⁵⁴ İşbu celse 11:10'da başlamış ve 15:40'ta sona ermiştir.

⁵⁵ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İctimâ Senesi: 1, İctimâ: 1, 4 Kânun-ı Evvel 1324 (17 Aralık 1908), s. 5.

⁵⁶ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İctimâ Senesi: 1, İctimâ: 2, 6 Kânun-ı Evvel 1324 (19 Aralık 1908), s. 11.

⁵⁷ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İctimâ Senesi: 1, İctimâ: 10, 30 Kânun-ı Evvel 1324 (12 Ocak 1909), s. 136.

⁵⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 30 Kânun-ı Evvel 1324 (12 Ocak 1909), s. 139.

⁵⁹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İctimâ Senesi: 1, İctimâ: 12, 1 Kânun-ı Sani 1324 (14 Ocak 1909), s. 197.

medrese talebelerine başta olmak üzere) yardım ulaştırılması amacıyla kurulmuş olan İstanbul imarethanelerinden birisinden başka hepsinin kaldırılması ve bütçesinin medreselerin ıslahına aktarılması hakkında Hükûmet ve Meclis-i Mebusan Encümeni'nin teklif verenlerinden birisi de İzmir Mebusu Seyyid Bey'dir.⁶⁰ İttihad ve Terakki Cemiyet'ten Fırka'ya Seyyid Bey devrinde geçmiştir. 10.05.1327 tarihli celsede bu gelişmeye dair bir söylemi bulmak mümkündür. İttihad ve Terakki Fırkası Reisi Seyyid Bey, hizipleri fırka için tamamen bir anlaşmazlık saymıştır. Bu anlaşmazlığın önüne geçmek için Meclis-i Mebusan'da İttihad ve Terakki'nin fırka babında düşünce ve hedeflerini zikretmiştir:

"... O unvan altında, o çatı içinde çıkacak hiziplerin içinde, hiçbirisinde şu unvanın dışına çıkacak bir durum olamaz. Onun için gerek Hizb-i Atik olsun, gerek Hizb-i Cedid olsun bütün amaç İttihad, ikincisi Terakki'dir efendim... Çünkü memleketin tüm Batı ilerlemelerinden yararlanması, ancak o medeni ilerlemeleri gerek İslâm şeriatıyla ve gerek devletin konmuş kanunlarıyla ve kendisinin dinsel eğilim ve duygularıyla ve millî gelenekleriyle bağdaşmasıyla kabil olacaktır... Onun içindir ki, bizim gerek Hizb-i Atik'imizin, gerek Hizb-i Cedid'imizin, kısaca İttihad ve Terakki Fırkası'nın amacı, kendisinin faziletlerinden ve insanlık niceliklerinden oluşan milli ahlakını, müesseselerini ve İslâm geleneklerini saklı tutmakla beraber Batı'nın medeni ve sını ilerlemelerinden tüm olarak yararlanmaktır."⁶¹

03.10.1327 tarihli celse bize gösteriyor ki Seyyid Bey'in Meclis-i Mebusan'da gözden düşmesi vaki olmuştur. Kendisi artık daha önceki devrelerde olduğu gibi Meclis katibi seçilememiş ve bir oy alarak bu oylama neticesinde saf dışı kalmıştır.⁶² 02.11.1327 tarihli celsede Seyyid Bey'in medrese talebeliğinden yetişerek Mekteb-i Hukuk'a imtihan ile girdiğinden bahsedilmiştir. Bu konuşmayı yapan kişi Antalya Mebusu Mehmet Hamdi Efendi'dir. Mehmet Hamdi Efendi'nin Mekteb-i Hukuk'a mekâtib-i idadiyeden gelenler ile medreseden gelenler kıyaslaması yaptığı bir anda Seyyid Bey'in medreseden gelenlerden olduğu

⁶⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 3, İçtimâ: 35, 22 Kânun-ı Sani 1326 (4 Şubat 1911), Mevadd-ı Kanuniye Layihası, s. 5.

⁶¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre:1, İçtima Senesi:3, Cilt:7, İçtima:105, 10 Mayıs 1327 (23 Mayıs 1911), s. 118-119.

⁶² *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 2, 3 Teşrin-i Evvel 1327 (16 Ekim 1911), s. 99.

verisini teyit edebildik.⁶³ Seyyid Bey hakkında dikkat çeken bir başka oturuma değinmek gerekmektedir. Seyyid Bey'in İttihadçı harekete aidiyeti üst düzeyde olmakla beraber Seyyid Bey, Meclis-i Mebusan'da alınan haksız bir karara karşı bir muhalifin lehinde bile olsa bu karara itirazda bulunabilmiştir. Buna kısaca değinmekte fayda görmekteyiz. Ahali Fırkası'ndan Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in usûlsüz bir şekilde tutuklanması sonucu Meclis'te bir tepki meydana gelmiştir. Meşrutiyet şartlarına uyulması ve devletin bir anayasa çerçevesinde yönetildiğinin ispat edilmesi adına bu kararın geri alınması için Meclis'e bir dilekçe verilmiştir. Bu dilekçeyi her partiden bir temsilci kabul ettiğinden bu mesele kolaylıkla çözülmüş Lütfi Fikri Bey serbest bırakılmıştır. İttihad ve Terakki Cemiyeti adına bu dilekçeye imzasını koyan İzmir Mebusu ve İttihad ve Terakki Reisi Mehmed Seyyid Bey'dir.⁶⁴ Lütfi Fikri Bey'in suçsuzluğunu onaylamak yeni bir soruyu gündeme taşımıştır: Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa bir diktatör müdür? Bu konuda istizah verilmesi gündeme gelmiştir. İttihad ve Terakki'nin Meclis'teki çoğunluğuna rağmen Mahmud Şevket Paşa'yı savunmakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Mahmud Şevket Paşa'nın imdadına yetişen Bingazi Mebusu Yusuf Şetvan Bey'in Trablusgarp cephesinden meclise taşıdığı haberlerdir. Bir kaosu daha büyük bir kaos etkisiz hâle getirmiş ve birlik mesajları içinde Mahmud Şevket Paşa'nın Harbiye Nazırlığı sürmeye devam etmiştir. Mahmud Şevket Paşa'ya açılan güvensizlik önergesinin geri alınması adına takriri veren de İttihad ve Terakki'den Seyyid Bey'dir.⁶⁵ Takip eden süreçte Kanun-ı Esasi'nin 35. maddesinin⁶⁶ tadili konusunda müzakerede bulunmak için Meclis toplanmıştır. Seyyid Bey'in Priştine Mebusu Hasan Bey ile girdiği milliyetçilik münakaşası söz konusudur. Seyyid Bey Hasan Bey'in bir Arnavut olarak Türkler ile yaşama arzu ve mecburiyetini dile getirmesine teşekkür etmiş ancak Türkler'in de Denizli Sancağı'nda bir Arnavut'u seçtiğini öne sürerek⁶⁷ Türkler'in farklı unsurlara

⁶³ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İctimâ Senesi: 4, İctimâ: 16, 2 Teşrin-i Sani 1327 (15 Kasım 1911), s. 453.

⁶⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C: 1, Haz.: Can Uyar, Kronik Kitap, İstanbul 2024, s. 228-230.

⁶⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, C.:3, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 125, 133.

⁶⁶ Ordunun siyasete karışmaması için öne sürülen kanun tasarısıdır.

⁶⁷ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 2, İctimâ Senesi: 4, İctimâ: 36, 29 Kânun-ı Evvel 1327 (11 Ocak 1912), s. 462.

müsamahasını vurgulamıştır. Hasan Bey, Arnavutlar'ın da Türkler'den mebus seçtiği yönünde cevap verince Seyyid Bey, Türkler'in Osmanlı'da hakim bir konumda bulunmadığını bilakis imparatorluğun cefasını Türkler'in çektiğini⁶⁸ ifade etmiştir. Benzer minvaldeki konuşmalarına Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Rıza Bey'in müdahale etmesiyle son vermişlerdir. İkinci celsede Tokat mebusu Sabri Efendi "Bize bu tadili teklif eden elin, tadil eden elin, şüphedar elin Kanunu Esasi gibi mukaddesatımızla oynamaya ne derece selahiyeti vardır, bunu da düşünmeye mecburuz." deyince Seyyid Bey muhatabının şahsi meselelere girmemesini rica etmiştir. Mustafa Sabri Efendi Sadrazam'ın ve Basri Bey'in hakkında alenen ifadelerde bulununca Seyyid Bey bu kez muhatabının aynı muameleyi görmemesi ve kavga çıkmaması için bir ricada⁶⁹ bulunmuştur. Mustafa Sabri Efendi'nin yukarıda bahsettiğimiz kanun teklifinin Meclis-i Mebusan'a verilmesinin dahi Meclis'i itimatsızlaştırdığı yönündeki eleştirisine Seyyid Bey, bu durumda muhtemel bir çelişkinin Meclis'te görüşülmeden nasıl ortaya çıkarılacağını⁷⁰ sormuştur. Mustafa Sabri Efendi uzun konuşmasına devam etmeye başlamadan önce iyi bir kabine seçilmesinin gerekliliği ve böyle gerektiği yanıtını Seyyid Bey'e vermiştir. Mustafa Sabri Efendi susunca Seyyid Bey, Meclis'te Mustafa Sabri Efendi'ye destek çıkan Karahisar-ı Şarki mebusu Ömer Feyzi Efendi'ye alay yollu bir cevap vermiştir. İçeriğinde ilmi değer taşımayan bu yanıtta tezimizde değinmiyoruz. Daha sonra Mustafa Sabri Efendi ile bir ayet-i kerime üzerinden tartışmış ve onun yanıtına bir itirazda bulunamamıştır.⁷¹ İlerleyen süreçte Mustafa Sabri Efendi'nin II. Abdülhamid Han'ın tahttan indirilmesiyle ilgili Meclis'in hall ve akd yetkisinden bahsetmesine karşılık olarak Seyyid Bey, Sadrazam'ın ve Nazırlar'ın da bu yetkiye sahip olduğunu ve Padişah'ın da Şeriat ya da Meşrutiyet meselelerinde fesihte bulunacak gücü pek tabii haiz olduğunu⁷² ifade etmiştir. Mustafa Sabri Efendi ise Şeriat ve ilmi birikiminden yola çıkarak Meclis-i Mebusan'ın ehl-i hal ve akd olduğunu belirtmiş, Meclis'in hiçbir surette feshedilmemesi gerektiğine değinmiş

⁶⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 29 Kânun-ı Evvel 1327 (11 Ocak 1912), s. 462.

⁶⁹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 29 Kânun-ı Evvel 1327 (11 Ocak 1912), s. 479.

⁷⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 29 Kânun-ı Evvel 1327 (11 Ocak 1912), s. 481.

⁷¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 29 Kânun-ı Evvel 1327 (11 Ocak 1912), s. 483.

⁷² *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 29 Kânun-ı Evvel 1327 (11 Ocak 1912), s. 484.

ve konuşmaya devam etmiştir; Seyyid Bey ise bu duruma karşı sessiz kalmayı tercih etmiştir. Kısa bir süre sonra da oturum sona ermiş ve mebuslar dağılmıştır. 05.04.1328 tarihli celsede Seyyid Bey Tahlifat'ta bulunmuştur. Tahlifat, mebusların sırayla kürsüye çıkarak Kanuni Esasi'nin 46. maddesi gereğince Padişah'a ve vatana sadakat ve Kanuni Esasi hükümlerine ve uhdesine aldığı vazifeleri yerine getirerek hilafından sakınacağına dair yemin etmelerine denir.⁷³ Bir başka önemli Meclis oturumunda Seyyid Bey ordudan Meclis'e hücum eden bir tezkerenin⁷⁴ çıkacağına aklının ucundan dahi geçmediğine, orduyu Meşrutiyet'in gözetleyicisi olarak gördüğüne, ordudan bir ferdin Meşrutiyet'e, Padişah'a, Kanun-ı Esasi'ye, Allah'ın kutsal adına ve askerlik mesleğine aykırı bu hareketi yapacağını düşünemediğine ve kalbinde hissettiği acı üzüntüye⁷⁵ açıklık getirmiştir. Sözüne devam ederken refiklerinin ölümü göze almış namuslu insanlar olduğundan⁷⁶ bahsetmiştir. Dozajı biraz daha artırmış Fırka reisi ve Mebusan reisi olarak Meclis-i Mebusan reisinin ifadelerine ortak olduğunu ve Meclis'in vatan vazifesi için canını feda etmeye hazır olduğunu⁷⁷ milletin kürsüsünden bildirmiştir. 12 Temmuz 1328'e kadar hepi topu 15 kadar şikayette bulunulduğundan ancak böylesine kanuna aykırısına denk gelinmediğinden bahsetmiştir. Muhtıranın içeriğine değinmiş, eski kabinenin yeni mebusana hakim olduğunun düşünülmesine tepki göstermiştir. Meclis'in 35 milyonluk yüce Osmanlı milletinden müteşekkil olduğunu söylemiştir. Kanun-ı Esasi'nin tadili meselesine değinip eski Meclis'in bu işi hükümete bırakacağını halbuki yeni Meclis'in düzenlemeye onay vererek Meclis-i Ayan'a tadilatı gönderdiğini ifade etmiştir. Meclis'in vicdanının sesini dinleyeceğinden, Meclis'te bulunanların canını feda etmekten korkmadığından ve ordunun milletvekillerini düşman görmek şöyle dursun hayatlarını korumakla yükümlü olduğundan bahsetmiştir.⁷⁸ Birkaç kişi de bu olaydan duyduğu teessürü ifade ettikten sonra Serfice Mebusu Osman Bey, Meclis'e bir takrir vermiştir. Bu muhtıranın izahatı için Sadrazam ve

⁷³ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 1, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912), s. 2.

⁷⁴ Halaskar Zabitan muhtırası.

⁷⁵ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 40, 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912), s. 444-445.

⁷⁶ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912), s. 445.

⁷⁷ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912), s. 445.

⁷⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912), s. 445.

Harbiye Nazırı'nı Meclis'e davet eden bir içeriği mevcuttur. Seyyid Bey bu meselenin ordudan çıkmasından dolayı yalnızca Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı ilgilendirdiğini⁷⁹ ifade etmiştir. Harbiye Nazırı'nın gelmesi için Meclis'e takrir vermiştir.⁸⁰ Birinci celse bitmiş ve ikinci celseye geçilmiştir. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Meclis-i Mebusan sözcüsü⁸¹ Seyyid Bey, Yeni Harbiye Nazırı Nazım Paşa'ya basına nasıl davranılacağını sormuştur. Nazım Paşa dedikodu üretenlerin, hemen "haber buldum" diye ortaya çıkanların cezalandırılacağını söylemiştir.⁸² Ardından Seyyid Bey, anladığı kadarıyla Nazım Paşa'nın kanuni takibatı yapmaktan geri durmayacağını⁸³ ifade etmiştir. Ayrıca basın ve ordunun kontrol altına alınmasından duyduğu memnuniyeti de belirtmiştir. Daha sonra Meclis-i Mebusan reisi Halil Bey'in konuşmasıyla bu celse de sona ermiş ve mebuslar ile Harbiye Nazırı Nazım Paşa dağılmıştır. Hüseyin Cahit Bey Nazım Paşa'nın bu konuşmasını değerlendirmiştir. Ona göre Meclis bu demeci senet saymış ve söylendiği zaman için yeterli bulmuş fakat bütün sözler Meclis zabıtlarında gömülü kalmıştır; Mahmut Şevket Paşa'nın uygunsuz bir zamanda istifaya zorlanması hem hükümeti güçsüz bırakmış hem de ordu Arnavutluk isyanını bastıramaz hale gelmiştir.⁸⁴ Ahmed Rıza Bey'in⁸⁵ devlet malını kötüye kullanma suçundan dolayı yargılanması ile ilgili bir takrir Draç Mebusu Mahmud Esat Paşa tarafından imzalanmıştır. Bunun üzerine konuşmalar sürse de nihayetinde Seyyid Bey'in önergesi kabul edilmiştir. Takrirden yöntem meclis idare heyetinin tahkikatı yapması olarak belirlenmiş ve 14 oya karşı 94 oyla kabul edilmiştir.⁸⁶ Seyyid Bey'in bazen muhatabını alaya alan ve içerisinde bulunduğu

⁷⁹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912), s. 447.

⁸⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912), s. 448.

⁸¹ Celal Bayar, a.g.e., C.: 2, s. 779.

⁸² *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912), s. 449.

⁸³ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912), s. 449.

⁸⁴ Celal Bayar, a.g.e., C.: 1, s. 545-547.

⁸⁵ Meşhur İttihadçılardandır. Sultan II. Abdülhamid devrinde Paris ve Cenevre merkezli iki İttihadçı bloğunun Paris lideri olmuştur. Meşrutiyet'ten sonra bir süre devrin sefasını süren Ahmed Rıza Bey, her devrimde olduğu gibi lider kadroların birbiriyle zıtlaşması kanunu gereği diğer önder İttihadçı isimlerle ters düşmüştür. Bundan dolayı IV. Dönemde yani 1912'de mebus seçilememiştir. Bu gelişmenin sonucunda Ahmed Rıza Bey, Meclis-i Ayan azalığına seçilmiştir. Ahmed Rıza Bey hakkında İttihadçılar ile arası bozulduğunda bir soruşturma açılma meselesi söz konusu olmuştur.

⁸⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Bir Çağın*, s. 185.

Meclis'in seviyesine aykırı konuşmaları da vardır.⁸⁷ 31 Mart 1909 tarihinde, 21 Kasım 1910 tarihinde ve 18 Mart 1918 tarihinde olduğunu bir önceki cümlede ileri sürdüğümüz konuşmaları örnek teşkil etmesi bağlamında tezimizde analiz edeceğiz. 31 Mart 1909 tarihinde İstanbul Mebusu Zehrap Efendi Beyoğlu Mutasarrıfı'nı savunan bir konuşma yapmıştır. Zehrap Efendi İzmir Mebusu Seyyid Bey'in eleştirileri hakkında "masal" ifadesini kullanmıştır. Seyyid Bey de buna "Sizin sözünüz de hezeldir, size iade ediyorum karşılığını vermiştir." Meclis'te sükuneti sağlamak yerine bir tartışma ortamı başladığında karşısındaki insanlara uymaktan geri kalmamıştır. Oysa İttihad ve Terakki Cemiyeti içerisinde Seyyid Bey'in sükunetin sağlanması için aracı olduğunu ve tartışan tarafların cemiyet namına çıkarlarından vazgeçmesine uğraştığını söylemek mümkündür. 21 Kasım 1910 tarihinde Kudüs Mebusu Ruhi Elhalidi Bey Meclis-i Mebusan'a takrir sunmuştur. Takrire göre ecnebi memlekete giden Osmanlı vatandaşlarının süfera ve şebenderlere müracaatı halinde pasaportunu göstermeye ve hatta geçici bir süre teslim etmeye mecbur olması gerekir. İzmir Mebusu Seyyid Bey Meclis-i Mebusan'ın ortamına uymayan bir üslup ile burada söze girmiş ve demiştir ki: "Oraya gidip süferaya, şebenderlere müracaat ederek Osmanlı olduğunu iddia edecek şahsın herhalde..." Üç nokta ile bahsedilen yerin sansür olduğunu düşünmek doğru bir yaklaşım olsa gerektir. 18 Mart 1918 tarihinde Ayan Meclisi'nde Abdurrahman Şeref Efendi ile Seyyid Bey bir tartışma yapmıştır. Tartışmanın içeriği Adliye Encümeni'ne sirayet eden bir kanun tadili meselesinin yeniden gündeme getirilmesidir. Tadil edilmesi istenen kanun Meclis-i Mebusan'ın görev süresinin temdidine dair maddeyi içermekteydi. Seyyid Bey Encümen'de bu işin uzun uzadıya görüşüldüğünü ve tadilin yapılmaması gerektiğini ifade eder. Tadilin yapılmasını isteyen Abdurrahman Şeref Efendi'ye ise şu ifadeler ile yanıt verir: "Abdurrahman Efendi Hazretleri, keramete müstenid

⁸⁷ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 50, 18 Mart 1325 (31 Mart 1909), s. 602; *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 4, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 88, 26 Mayıs 1325 (8 Haziran 1909), s. 193, 196; *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 3, İçtimâ Senesi: 2, İçtimâ: 69, 27 Mart 1326 (9 Nisan 1910), s. 666; *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 3, İçtimâ: 5, 8 Teşrin-i Sani 1326 (21 Kasım 1910), s. 85; *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*. Devre: 3, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 36, 12 Mart 1334 (12 Mart 1918), s. 86; *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*. Devre: 3, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 38, 18 Mart 1334 (18 Mart 1918), s. 145-146; *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*. Devre: 3, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 41, 24 Mart 1334 (24 Mart 1918), s. 226; *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*. Devre: 3, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 42, 25 Mart 1334 (25 Mart 1918), s. 245.

bir keyfiyet, Abdurrahman Şeref Efendi'nin fikri mantıki ve makul değildir." Seyyid Bey'in hakkında Meclis ortamına uygun olmayan davranışlarına örnek olarak sunacağımız daha çok veri mevcuttur fakat bizim izah etmek istediğimiz, Seyyid Bey'e dair Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan zabıtları vasıtasıyla bir portre çizme amacımızdır. Bu amaç Seyyid Bey'in kişiliği hakkında fikir vermeye yöneliktir.

II. Meşrutiyet bir sürecin ürünüdür. Sıra Seyyid Bey'in Meşrutiyet idaresiyle beraber siyasal ve düşünsel konjonktürünü açıklamaya gelmiştir. Seyyid Bey 1908'de siyaset sahnesine çıkmıştır. 1908 seçimleri öncesi İzmir'de çeşitli konferanslar vermiştir. Yerel basın ile çeşitli görüşmeler de yapmıştır.⁸⁸ Buradan İzmir çevresinde kendisini tanıtmak ve bir etki alanı oluşturmak istediği anlaşılmaktadır. Seyyid Bey, Fevzi Demir'in İzmir'deki seçimlere dair mebusluk programını duyuran ve destek isteyenler arasında isimlerini saydıklarından birisi değildir.⁸⁹ Serhan Kemal Saygı Seyyid Bey'in 1908 seçimleri öncesi son derece aktif ve kendisini halka tanıtmaya istekli bir kimse olduğunu belirtirken Fevzi Demir ise Seyyid Bey'in sadece 1908 seçimleri sonuçlarında⁹⁰ kazandığını belirtir.⁹¹ Seyyid Bey'in yürüttüğü herhangi bir propaganda çalışmasına ve kendi programını İzmir halkına iletmesine dair bir veriye rastlanmaz. Buna mukabil olarak Serhan Kemal Saygı'nın *Meclis-i Mebusan'da İzmir Mebusları 1908-1918* isimli tezinde gazetelerin İzmir Mebusu Seyyid Bey'den bahsettiği, Seyyid Bey'in konferanslar vererek İzmir halkı ile bir araya geldiği yazılmıştır.⁹² 1908 yılı, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'nda varlığını belirginleşerek hissettirdiği bir yıldır. Bu yönden bakılırsa cemiyet ve Seyyid Bey'in yıldızları eş zamanlı olarak parlamıştır. Bu noktada İttihad ve Terakki Cemiyeti ile ilgili birtakım bilgileri paylaşmakta yarar vardır. Muhalefet ve muktedir oluşu bağlamında İttihad ve Terakki Cemiyeti 1905 ile 1918 yılları arasında var olmuş

⁸⁸ Serhan Kemal Saygı, a.g.t., s. 68.

⁸⁹ Fevzi Demir, a.g.m., s. 147.

⁹⁰ Bu noktada Seyyid Bey'in Müntehib-i Sani ve Mebusluk Seçimleri'nde elde ettiği başarılar ifade edilmelidir. İlk seçimde 99 oyla 3., ikinci seçimde 289 oyla 2. olarak İzmir'den mebus seçilmiştir.

⁹¹ Fevzi Demir, a.g.m., s. 153.

⁹² Serhan Kemal Saygı, a.g.t., s. 68.

bir oluşumdur. İttihad ve Terakki örgüt, cemiyet ve fırka süreçlerini geçirmiştir.⁹³ İttihad ve Terakki Cemiyeti pek çok zümreden insanın bir araya gelmesiyle vücut bulmuştur. Bu zengin niceliği haiz zümreler asker kökenliler, siviller, meclis içindekiler, meclis dışındakiler, bankerler, fedailer ve muhterisler şeklinde ifade edilebilir. Tarık Zafer Tunaya İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin temel direkleri olan belirli zümreleri belirtmiş olduğundan onun hakkını teslim etmek adına kendisinin eserinden iktibasta bulunmayı gerekli görmekteyiz.

“Meclis İttihatçıları Talat ve Sait Halim Paşalar, Babanzade İsmail Hakkı, Seyyid, Hacı Âdil, İsmail Hakkı, Hüseyin Cahit ve Ahmed Rıza Beyler, Hafız İbrahim Efendi. İttihat ve Terakki başkanlıklarını sırasıyla şu kimseler üstlenmişlerdir: Emrullah Efendi, Halil Bey, Talât Bey, Seyyid Bey⁹⁴, Sait Halim Paşa ve Talât Paşa. Merkez-i Umumî üyeleri kongre tarafından seçilmiş genellikle şu isimlerden oluşmuştur: Ziya Bey, Mithat Şükrü, Ömer Naci, Ahmet Şükrü, Dr. Nazım, Enver, Talat, Seyyid, Hacı Âdil, Cavit, Bahattin Şakir, Kemal, Dr. Rüsuhi, Eyüp Sabri, Hüseyin Cahit Bey, Hayri Efendi.”⁹⁵

Görüldüğü üzere Seyyid Bey daimî Merkez-i Umumi azalarından sayılmakla beraber İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Reisleri'nden biridir. Seyyid Bey'in Reisliği'ne yol açan gelişmelere kısaca değinmek gerekmektedir. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nde fertler kendi aralarında mücadeleye girişmişlerdir. Cavid Bey yoğun eleştiriler almış, dönemin Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa İttihad ve Terakki Cemiyeti üzerinde baskı kurmuş, Babanzade İsmail Bey'in ve Cavid Bey'in İsmail Hakkı Paşa Kabinesi'ndeki yerleri sağlamlaştırılamamıştır. 8 Mayıs 1911'de her ikisi de istifa etmiştir. İttihad ve Terakki Cemiyeti içindeki anlaşmazlıklar dolayısıyla Talat Bey de içinden çıkılmaz durumlar karşısında kaldığı için Reislik'ten istifa etmiştir.⁹⁶ Seyyid Bey'in 15 Mayıs 1911'de Talat Bey'in yerine intihap olunması ise kendisinin cemiyet nazarındaki itibarını ortaya

⁹³ İttihad ve Terakki, Sultan II. Abdülhamid zamanında bir örgüt niteliğindedir. İşleyişi son derece gizli ve stratejiktir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber Cemiyet niteliğine bürünmüştür. Bir topluluk olarak da yorumlanabilir.

⁹⁴ Feroz Ahmad, a.g.e., s. 138. Seyyid Bey 15 Mayıs 1911 tarihinde Talat Bey'den boşalmış bulunan İttihad ve Terakki Cemiyeti Reisliğine getirilmiştir.

⁹⁵ Tarık Zafer Tunaya, *İkinci Meşrutiyet*, s. 31; İhsan Şerif Kaymaz, “İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkası”, *Atatürk Ansiklopedisi*, atatürkansiklopedisi.gov.tr/detay/706/İttihat-ve-Terakki-Cemiyeti-/Fırkası, E.T.: 26/11/2025

⁹⁶ Feroz Ahmad, a.g.e., s. 137-138.

koymuştur. Meclis İttihadçıları'ndan kayda değer bir isim olması da kendisinin İttihad ve Terakki için önemini anlayabilmemiz açısından elzemdir. Ancak 1909 Mayıs'ı itibarıyla Seyyid Bey, İttihad ve Terakki Cemiyeti içinde temerküz etmiş bir isim değildir. Şöyle ki Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişinden sonra, 14 Nisan 1325'te (Hicri 6 Rebiü'l-Ahir 1327, Miladi 27 Nisan 1909) sorguya çekilen isimler arasında İzmir Mebusu Seyyid Bey de vardır.⁹⁷ İttihadçı kimliği kesinleşmiş birisi olsaydı muhtemelen Seyyid Bey'e dokunulmazdı.⁹⁸ 1910 senesinde İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin başkan yardımcısı olmuştur. Seyyid Bey 5 Mayıs 1326'da (Hicri 9 Cemaziye'l-Evvel 1328, Miladi 18 Mayıs 1910) Mekteb-i Sultani'nin Kavanin dersi muallimliğine tayin olunmuştur.⁹⁹ Seyyid Bey'in siyasi ve ilmi yönünü geliştirmeye çalıştığı aşikardır. Yukarıda da izah edildiği gibi Seyyid Bey, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin başkan yardımcılığına getirilişinden bir yıl sonra, 1911'de merkez-i umumi tarafından reisliğe terfi ettirilmiştir. Seyyid Bey kısa süren İttihad ve Terakki Reisliği esnasında cemiyet içerisinde gruplaşan gelenekçilerin ve yenilikçilerin uzlaşmasını sağlayan isimdir.¹⁰⁰ Fırka'nın bir arada bulunması için harcadığı özveri sayesinde kendisinin 1910'lu yıllardaki portresini farklı zümrelerden insanları bir araya getirebilen ara bulucu ve karizmatik bir lider olarak yorumlayabiliriz. Seyyid Bey'in memleketi İzmir'deki gelişmeleri takip ettiği ve buradaki vatandaşların dertleri ile hemhal olduğu da tarihi bir vakıdır. Şöyle ki 20 Mart 1327 (Hicri 2 Rebiü'l-Ahir 1329, Miladi 2 Nisan 1911) tarihli belgeye göre İzmir'in Foçateyn Kazası'nın yerlilerinden bazılarının tuz ihraç ve nakil eden kayıklarına karşılık aldıkları tazminat ile haklarından feragat etmesi sonucu Duyun-ı Umumiye İdaresi tarafından nakliyatın iltizama verileceğini haber alan yerlilerin Emin Beyzade'nin gönderdiği telgrafla konuyu İzmir Mebusu Seyyid Bey'e bildirmeleri neticesinde

⁹⁷ BOA., Y.EE.141.55.

⁹⁸ Sami Erdem Seyyid Bey'in 1909 yılında *Kanun-ı Esasî*'nin tadili için oluşturulan 30 kişilik özel bir komisyonda üye olarak yer aldığını ileri sürer fakat adı geçen komisyonda Seyyid Bey'in görev almamış olması yüksek ihtimaldir. Taradığımız Meclis zabıtlarına göre bu kişi yine İzmir Mebusu olan Mehmed Said Bey ya da diğer bir İzmir Mebusu olan Said Bey olabilir. Seyyid Bey için biz araştırmalarımızda böyle bir bulguya rastlayamadığımızdır. Bu noktada Seyyid Bey'in İttihad ve Terakki Cemiyeti için önemli bir statüye kavuşmasını 1910 yılında yaşanan gelişmeler ile ilişkilendirmek mantıklı bir yorum olacaktır.

⁹⁹ BOA., MF.MKT.1152.71.

¹⁰⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, *Tanıdıklarım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 135.

konunun Maliye tarafından tahkiki gerçekleştirilmiştir.¹⁰¹ Bu meselenin halledilmesi İzmir ve çevresinde Seyyid Bey'in halkın problemlerine kulak veren ve çözüm arayan bir isim olarak anılmasını sağlamıştır. Devlet Arşivleri'nde karşımıza buna benzer başka bir belge çıkmamasına karşın Seyyid Bey hakkında şu yorum yapılabilir ki o halk tarafından ulaşılabilir bir isim görünümüne sahiptir. Seyyid Bey hakkında ulaşabildiğimiz kronolojik olarak sıradaki gelişme *Anadolu Gazetesi* ile mülakatına rastlar. 8 Mart 1912 tarihinde Seyyid Bey *Anadolu Gazetesi* muhabirine verdiği demecinde Chester Projesi'ne dair bir meselede gerçekleşen yolsuzluk iddiası hakkında kendisinin adının *Müsavat Gazetesi* tarafından karalanmaya çalışıldığını ifade etmiş ve kendisi hakkında şöyle bir savunmada bulunmuştur: "Cenab-ı Hak kendisine büyük şükürler olsun beni namuslu bir adam olmak üzere yaratmıştır. Şimdiye kadar namusuma değil bir leke ufak bir toz bile konmamış olduğundan bununla iftihar eylerim."¹⁰² Seyyid Bey'in bir Amerikan şirketinin Osmanlı sınırları içerisinde çoğunlukla demiryolu ve maden işletmeciliği alanındaki yatırım teklifi projeleriyle ve içeriğini öğrenemediğimiz birtakım yolsuzluk iddiaları ile bir ilgisinin olmadığını belirttiği demeç olması bakımından *Anadolu Gazetesi* ile mülakatı önemlidir. Mart ayındaki bu mülakatı takip eden ayda, Nisan 1912'de "sopalı seçimler"¹⁰³ gerçekleştirilmiştir. Bu gelişmeyle birlikte Seyyid Bey, Meclis-i Mebusan'ın 2. dönem mebusları arasında da yer almayı başarmış ve memleketi İzmir için Meclis'te bulunmaya devam etmiştir. Daha sonraki süreçte, Haziran 1912'de Mahmud Şevket Paşa öncülüğünde ordunun siyasetten ayrılması içerikli kanunun Meclis-i Mebusân'da ve Meclis-i Âyan'da görüşülürken Seyyid Bey şöyle bir tespitte bulunmuştur: "Bu kanunun en zararlı olacağı Cemiyet, İttihad ve Terakki Cemiyeti'dir. Bu kanundan en müteessir olacak Cemiyet, İttihad ve Terakki Cemiyeti'dir. Zira İttihad ve Terakki Cemiyeti asker kökenli bir partidir ve gücünü buradan alır."¹⁰⁴ Cemiyet'in askerle bağlantısı kesilirse zayıflamış bir siyasî topluluk olmaktan ileriye gidemeyecektir. Bu durumda da Meşrutiyet

¹⁰¹ BOA., BEO.3876.290658.

¹⁰² Serhan Kemal Saygı, a.g.t., s. 69.

¹⁰³ İttihad ve Terakki Cemiyeti, kuruluşundan itibaren güçlenerek ivme kazanan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı mağlup etmek için şiddete başvurmuştur. Bundan dolayı tarihimizde bu olay, sopalı seçimler olarak kendisine yer bulmuştur.

¹⁰⁴ Tarık Zafer Tunaya, *İkinci Meşrutiyet*, s. 309.

döneminde Cemiyet'in etkisizleşerek hücumlara açık bir vaziyette savrulacağı kolayca tahmin edilebilir. Nitekim böyle bir şey söz konusu olmamış ve ordu siyasetin efendiliğine izinli kalmıştır. Bu gelişme Mahmud Şevket Paşa'nın aleyhine gelişecek bir sürece yol açmıştır. Nitekim 1912 Temmuz'unda Seyyid Bey, Mahmud Şevket Paşa'nın Harbiye Nezareti'nden istifasını rica etmeye görevlendirilen isimlerden biri olmuştur.¹⁰⁵ Sıra Mahmut Şevket Paşa'nın istifasından sonra Meclis-i Mebusan'da yaşanan hareketliliği ve Seyyid Bey'in tavrını tezimize kayıt düşmeye gelmiştir. Gelişmeler Meclis-i Mebusan reisi Halil Bey'in evine bırakılan mektubu Halil Bey'in kürsüde okumaya geçmesi ile başlamıştır. Bu mektubun içeriği bir muhtıradır. Meclisler'i ilgilendirmesinin ötesinde daha çok Sadrazam Said Paşa'ya ve İttihadçı kadrolara yönelik bir uyarı mahiyetindedir. Bu muhtıra, muhatabı olan Meclis'e okunduktan sonra soğukkanlı bir şekilde ilk tepkiyi Seyyid Bey verir. Ordunun hürriyet ve Meşrutiyet üzerine koruyucu bir rolde olduğunu düşündüğünü belirten Seyyid Bey, muhtırayı kınar ve böyle bir şeyin yaşanmamış sayılarak devam edilmesinin daha hayırlı olacağı görüşünü temel alan bir konuşma yapar. Fakat bütün İttihadçılar Seyyid Bey gibi metanetli ve soğukkanlı davranmamıştır. Keza İttihadçılar ile güçlü ilişkilere sahip Sadrazam Said Paşa'nın Temmuz 1912'de Meclis'te güven oyu almasının ertesi günü istifa etmesi ilginçtir. Said Paşa'nın ardından yeni kabinenin Sadrazam'ı Gazi Ahmed Muhtar Paşa olmuştur ve bu isim İttihadçılar'a muhalif bir isimdir. Meclis-i Mebusan İttihadçı çoğunluktan kuruluyken kabinede bir tane bile İttihadçı yoktur. Kabinenin tam hakimiyetini isteyen Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Meclis-i Mebusan'ın feshini arzulamıştır. Muhalif görüşleriyle tanınan Halaskar Zabitan'ın¹⁰⁶ Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey'e verdiği muhtıra ile kaotik bir ortam oluşmuştur. Bunun sonucunda 12 Temmuz 1328'de Meclis'te gerçekleştirilen oturumda muhtırayı verenlere İttihadçı isimlerden tepkiler

¹⁰⁵ Celal Bayar, a.g.e., C.: 1, s. 518-519.

¹⁰⁶ Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ordudaki sempatizanlarıdır. Orduda İttihadçı ve Halaskârlar ayrımı meydana gelmiş ve bu siyaset tartışması sebebiyle ordunun bütünlüğü bozulmuştur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın lider kadrosunu teşkil eden askerler, Halaskâr Zabitan'ın önderi olan isimlerdir. Halaskârlar'ın gizemli bir siyaset izleyerek iktidara karşı güç meydana getirmesini İttihadçılar'ın II. Abdülhamid Han'a karşı organize bir hâle gelerek harekete geçmelerine benzetmek yerinde bir yaklaşım olacaktır. Bununla beraber Halaskâr Zabitan günümüzde üzerine çalışmalar yapılmasını bekleyen ciddi bir konu mahiyetindedir.

gelmiştir. İzmir mebusu Seyyid Bey bu isimlerden bir tanesidir.¹⁰⁷ Meclis-i Mebusan'a verilen muhtıra neticesinde Meclis'in feshine giden sürecin yolu açılmıştır. Bu sürecin sonunda, Ağustos 1912'de Sultan V. Mehmed Reşad Meclis-i Mebusan'ı feshetmiştir. Neticede iktidar İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin hakimiyetinden çıkmıştır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yeni kabinenin seçimle mi yoksa darbe ile mi kurulması gerektiği konusunda tereddütleri vardır. Bundan dolayı toplantı yapmaya karar vermişlerdir. İstanbul'da Nuruosmaniye Sementi'nde Şeref Sokağı'ndaki kulüpte 2 Eylül 1912 günü düzenledikleri kongrede buluşmuşlardır. Başkanlığına Hacı Adil Bey, yardımcılıklarına Talat Bey ve İzmir Mebusu Seyyid Bey seçilmiştir. Kongrede 1911'den beri yaşanan olaylar ele alınmıştır. Neticede seçimle iktidar olmayı savunanlar çoğunluktadır. Bu grubun sözcüsü Seyyid Bey'dir. Darbe yanlılarının ikna edilmesi ile bir sonraki seçimde iktidar olmaya çalışacaklarına dair karar almışlardır.¹⁰⁸ Zikrettiğimiz bu kongrede daha sonraki kongrelerde kuvvetli bir nitelikte buluşmak için Ayanlar'ın da bulunup bulunmaması meselesi gündeme gelmiştir. Görüşülen bu Ayan meselesine bir teklif ile çözüm getiren Seyyid Bey olmuştur. Parlamento üyelerinin tamamının yalnız seçimle meşgul olmaları şartıyla kongrede bulunmalarını teklif etmiştir ve bu teklif oy çokluğuyla kabul edilmiştir.¹⁰⁹ Seyyid Bey, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ihtiyaçlarına yanıt verecek girişimleri her defasında bulmayı başarmış bir zattır. Cemiyet'in yenik sayıldığı bir zamanda, Eylül 1912'de kendi içinde birbirine düşmesinin ve hatta bölünerek zayıflamasının önüne geçecek tedbirleri bulmayı başarmıştır.

Seyyid Bey, İttihad ve Terakki Cemiyeti içinde katiplik de yapmıştır. Öyle ki 25 Eylül 1912 tarihli dört bildiriye *Tanin* Gazetesi'nde Seyyid Bey'in imzasıyla yayınlamışlardır. Şaşırtıcı olan husus şudur: Seyyid Bey, kâtib-i umumî olarak bunu yazdığını belirttikten sonra kendisi hakkında "Âyandan" ifadesine yer

¹⁰⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Bir Çağın*, s. 108.

¹⁰⁸ Celal Bayar, a.g.e., C.: 2, s. 775-776, 780-781.

¹⁰⁹ Celal Bayar, a.g.e., C.: 2, s. 779.

vermiştir. Seyyid Bey'in burada Osmanlı'nın soylu kabul edilen zümresinden olduğunu iddia ettiğini anlamak sanırım doğru tespit olacaktır; zira bildirinin yazıldığı dönemde Meclis bağlamında Seyyid Bey Meclis-i Âyan'ın değil Meclis-i Mebusân'ın bir ferdidir.¹¹⁰ Sırada ise yukarıda bahsettiğimiz kongrede alınan seçimle iktidar olma kararının uygulanmadığını ifade etmemiz gerekmektedir. Halaskar Zabitan grubunun muhtırasından yaklaşık olarak 7 aylık bir süre sonrasında, 23 Ocak 1913 günü İttihad ve Terakki Cemiyeti Babialı Baskını ile kaybettiği iktidarını bu kez daha güçlü ve sağlam bir şekilde tesis etmiştir. Bu sayede İttihad ve Terakki Cemiyeti iktidarda tek hâkim olurken Seyyid Bey Meclis içerisindeki mücadeleden uzak kalmış gibi gözükse¹¹¹ de Cemiyet içerisindeki güçlü konumuyla yine dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Seyyid Bey müteakip ayda, Şubat 1913'te Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin kuruluşu için uğraşmıştır. Aslında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti hakkında detaylı bilgilere sahip değiliz ancak ulaşabildiğimiz kadarına tezimizde yer vereceğiz. Müdafaa-i Milliye Cemiyeti 1 Şubat 1913'te kurulmuştur. 2. ve 3. Meclis-i Mebusan arasındaki dönemde 3 Şubat 1913'te Seyyid Bey, bazı kişiler ile birlikte Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin İzmir Şubesi'ni kurmuştur. Seyyid Bey bu Cemiyet'te kısa bir dönem "Reis-i Evvel" olarak görev yapmıştır.¹¹² Bu Cemiyet kurulduktan kısa bir süre sonra Aydın Vilayeti Müdafaa-i Milliye Kongresi adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Seyyid Bey'in kuruluşunda üye olarak bulunduğu ve bir dönem yöneticilik de yaptığı Müdafaa-i Milliye Cemiyeti 1919'da feshedilecektir.¹¹³ Ancak Seyyid Bey Şubat 1913'ü müteakip günlerde tespit edemediğimiz bir sebepten ötürü tutuklanmıştır. Şöyle ki Seyyid Bey'in Dahiliye Müsteşarı'na yazdığı bir belge¹¹⁴ vardır. Tutukluluğu süren Seyyid Bey'in tahliyesinden sonra Tıbbiye'ye gönderilip de serbest bırakılması uygun görülmemiştir. Kendisinin yeniden hükümete iade edilmesi gerektiği işbu mektupta bildirilmiştir. Seyyid Bey'in kendi el yazısıyla yazılmıştır. Belgeye imzasını İzmir Mebusu Seyyid olarak atmıştır.¹¹⁵

¹¹⁰ Tarık Zafer Tunaya, *İkinci Meşrutiyet*, s. 104-107.

¹¹¹ 3. Meclis 1914 yılında açılacaktır.

¹¹² Nazım H. Polat, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 88.

¹¹³ Bahattin Ergül, *Seyyid Bey ve Usul-i Fıkha Bakışı*, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 14.

¹¹⁴ 18 Şubat 1329 (1913), Seyyid Bey'in hatt-ı destidir. HSD.AFT.00013.00179.002.

¹¹⁵ BOA., HSD.AFT, 00013,00179,001.

Serbest kaldıktan sonra Seyyid Bey müderrislik ve mezuniyet maaşı ile ilgili istifsarda¹¹⁶ bulunmuştur.¹¹⁷

Sırada 1914 yılından bahsetmemiz gerekmektedir.¹¹⁸ Mahlu Sultan II. Abdülhamid ve Sultan V. Mehmed Reşad taraflarından Harb-i Umumi'ye girmek istenmese de İttihad ve Terakki'nin izlediği siyaset ile Osmanlı kendisini kaotik savaşın ve hesaplayamadığı stratejik dengelerin içerisinde bulmuştur. Harb-i Umumi'ye girişin İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen isimlerince malum olduğu bilinse de araştırmalarımızda Seyyid Bey'in bu konu hakkında malumat sahibi olup olmadığını tespit edebilmiş değiliz. Celal Bey'in eserinde bahsettiği gibi 1914 yılında Türkiye'nin Harb-i Umumi'ye girişi bir emrivaki sonucu olmuştur. Toplumun her kesiminden insan için milli vazife başlamıştır. Vatanın imdadına koşmak lazım gelmiştir. Milletçe bir seferberlik gerekmiş ve gerçekleştirilmiştir.¹¹⁹ Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Cemiyet içindeki sorumluluklardan uzak bir isim gibi görünse de Seyyid Bey 1914 yılında açılan 3. Meclis'te İzmir Mebusluğu ile memleketinin kaderine etki eden isimlerden birisi olmuştur.

1914 senesinde Meclis-i Mebusan'da Seyyid Bey'e dair şu veriler mevcuttur. 01.05.1330 tarihli oturumda bulunmuştur. Tahlifata katılmıştır.¹²⁰ Şubesi 2. Şubedir.¹²¹ Bu dönemde önceki dönemlerin aksine Meclis-i Mebusan Katipliği seçimine değil Reis Vekilliği seçimine katılmıştır ve 1 oy almıştır.¹²² 05.05.1330 tarihli oturumda mebusluğu tasdik edilmiştir¹²³ 06.05.1330 tarihli oturumda 2.

¹¹⁶ Bir konu hakkında bilgi almak isteyenlerin kaleme aldıkları resmi evrak.

¹¹⁷ BOA., ŞD.2848.14.

¹¹⁸ Seyyid Bey'in Arnavutluk'un Osmanlı'dan ayrılması, Trablusgarp müdafaası ve Balkan Harbi gibi gelişmeler hakkında herhangi bir ifadesine ya da yaklaşımına rastlayamadığımız için siyasi olarak olayları izah ederken Harb-i Umumi'yi tezimiz açısından daha gerekli görmüşüzdür.

¹¹⁹ Celal Bayar, a.g.e., C.: 1, s. 121.

¹²⁰ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 1, 1 Mayıs 1330 (14 Mayıs 1914), s. 2.

¹²¹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 1, 1 Mayıs 1330 (14 Mayıs 1914), s. 4.

¹²² Göş. yer.

¹²³ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 2, 5 Mayıs 1330 (18 Mayıs 1914), s. 11

Reis Vekilliği oylamasına katılmış ve 2 oy alabilmiştir¹²⁴ 07.06.1330 tarihli oturumda Mekteb-i Mülkiyesinin leyliye tahvili hakkındaki kanun layihası Meclis-i Mebusan'a takrir olarak gelmiştir. Seyyid Bey daha önce bu konu hakkında bir takririn kabul edildiğini ileri sürmüştü ve yeni takriri savunanlar ile bir tartışma gerçekleştirmiştir. Seyyid Bey'in savunduğu takriri veren iki isim Nisim Mazelyah ve Zehrap Efendi'dir.¹²⁵ 25.06.1330 tarihli oturumda İzmir Mebusu Seyyid Bey terk edilmiş Çırağan Sarayı'nın tamir edilmesini savunanlara karşı duvarlarının bile yıkılması gerektiğini ileri sürmüştür. Aynı oturumda Seyyid Bey Maliye Nezareti'ne ait olan harcama bütçesinin nasıl Saray harcamasına ayrıldığını da sormuştur. Maliye Nazırı Cavid Bey'in cevabı ise "Bir kanun-ı mahsus ile verilmiş."¹²⁶

1915 senesinde Meclis-i Mebusan'da Seyyid Bey'e dair şu veriler mevcuttur. 01.11.1331 tarihli oturumda Seyyid Bey 4. Şubede görev almıştır¹²⁷. Reis Vekilliği oylamasına katılmış ve 8 oy almıştır¹²⁸ 07.01.1331 (20 Ocak 1916) tarihli oturuma kadar sadece oylamalarda bulunduğu için İzmir Mebusu Seyyid Bey hakkında yeterince veri elimize ulaşmamıştır.

1916 senesinde Seyyid Bey ile ilgili Meclis-i Mebusan'da şu veriler mevcuttur. 25.01.1331 tarihli oturumda Ziraat Bankası'nın Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarını kapsamak kaydıyla geçici bütçesini inceleyen ve değerlendiren encüme yer almıştır¹²⁹ 11.02.1331 tarihli oturumda Seyyid Bey Batı takvimi kabul edildikten sonra niçin hala diğer takvimlerin de yürürlükte olduğunu

¹²⁴ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 3, 6 Mayıs 1330 (19 Mayıs 1914), s. 22.

¹²⁵ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 18, 7 Haziran 1330 (20 Haziran 1914), s. 408-410.

¹²⁶ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 1, İçtima: 28, 25 Haziran 1330 (8 Temmuz 1914), s. 65.

¹²⁷ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İçtima: 1, 1 Teşrin-i Sani 1331 (14 Kasım 1915), s. 3.

¹²⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İçtima: 1, 1 Teşrin-i Sani 1331 (14 Kasım 1915), s. 4.

¹²⁹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İçtima: 24, 25 Kanun-ı Sani 1331 (7 Şubat 1916), s. 502.

sorgulamış ve zabıtlardan anlaşıldığı kadarıyla hararetle bir şekilde yanıt aramıştır.¹³⁰

1916 yılında Seyyid Bey hakkında sunacağımız sıradaki veri Meclis-i Mebusan dışındadır. 1916 senesinde Alman İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini geliştirmek adına elçi heyeti göndermiştir. Buna mukabil Osmanlı'dan da elçi göndermesini beklemiştir. Bu durumda Osmanlı'nın Almanya'ya elçi gönderilmesi isteniyorsa bunun ancak Alman Mebusları'nın tebliğiyle mümkün olacağı Berlin Sefiri'ne bildirilmiştir.¹³¹ Neticede 13 Mayıs 1916 tarihinde Alman Mebusları'nın daveti üzerine Berlin'e gidecek heyette Seyyid Bey, Hüseyin Cahid Bey, Hasan Rıza Paşa, Ömer Şevki Paşa, Seyyid Haşim Bey ve Salah Bey'in bulunması kararlaştırılmıştır.¹³² Almanya'da buldukları bir zamanda Hüseyin Cahit Bey'in *Tanıdıklarım* kitabında Seyyid Bey'e dair çeşitli izlenimler bulabilmekteyiz. Seyyid Bey Hüseyin Cahit Bey'e muhafazakâr eğitimle yetişse de yenileşmeye açık bir düşünür izlenimi vermiştir. Almanya'dan dönerken Hüseyin Cahit Bey'in kafasında Seyyid Bey'in yenilikçi düşüncelere açıklığı hakkında soru işareti kalmamıştır.¹³³ Türk Heyeti memlekete döndükten kısa bir süre sonra Eski Şeyhülislam Hayri Efendi, Damad-ı Cenab-ı Şehriyari Halid ve İzmir Mebusu Seyyid Beyefendiler 20 Teşrin-i Sani 1332 günü İttihadçı Sadrazam Said Halim Paşa tarafından bir buyuruldu ile Meclis-i Ayan azalıklarına tayin olunmuştur.¹³⁴ Daha sonra 29 Teşrin-i Sani 1332 günü Padişah V. Mehmed Reşad'ın bir iradesi ile bu karar onaylanmıştır.¹³⁵ Savaş sürerken 1916 yılında Meclis-i Ayan üyelerinden birisi olması Seyyid Bey'in kariyerinde yeni bir başarıyı ifade etmektedir. Yine aynı yılda Meclis-i Mebusan'ın *Mecelle*'yi yeniden düzenlemek için kurduğu üç adet Hazırlama Komisyonu'ndan birinde görev almıştır.¹³⁶ Şüphesiz bu da kendisinin ilmi potansiyelini ve hukuki yönünü ortaya

¹³⁰ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İctima Senesi: 3, İctima: 33, 11 Şubat 1331 (24 Şubat 1916), s. 142.

¹³¹ BOA., HR.SYS.2313.10.

¹³² BOA., HR.SYS.02420.00061.001.001.

¹³³ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., s. 135-136.

¹³⁴ BOA., İ.DUİT.00011.000034.001.001.

¹³⁵ BOA., İ.DUİT.00011.000033.001.001; BOA., MV.245.112.

¹³⁶ Sami Erdem, "1873-1925", s. 54-55.

koyan başarılarındandır. Ancak Seyyid Bey ilerleme kat ettikçe gözden kaçmaması gereken bir husus vardır; benzer zamanlarda 600 yıllık bir imparatorluk yıkılmanın eşiğinde kaderinin payına düşen hedefe doğru ilerlemektedir.

1916 senesinde Seyyid Bey ile ilgili Meclis-i Ayan'da şu veriler mevcuttur. 01.11.1332 tarihli oturumda Şeyhülislam Hayri, Damat Halit ve Seyyid Efendilerin Âyan azalıklarına tayinine dair İrade-yi Seniyye'nin gönderildiğini açıklayan Sadaret tezkeresi Meclis-i Ayan'da okunmuştur. Daha sonra İrade-yi Seniyye Meclis-i Ayan'da okunmuştur. Açıkça belirtmemiz gerekir ki Meclis-i Ayan zabıtlarındaki Sadaret tezkeresinde Seyyid Bey'in adı geçmemiştir. Hayri ve Halit Efendilerin isimleri ise bu belgede mevcuttur. Meclis-i Ayan zabıtlarındaki İrade-yi Seniyye'de ise Seyyid Bey'in ismi Seyfi Bey olarak yazılmıştır.¹³⁷ 03.11.1332 tarihli oturumda Layiha Encümeni'ne üye seçimi yapılmıştır. 5 kişilik olan kadroda 4 kişinin yeri dolunca son kalan kişi kontenjanı için bir seçim daha yapılmıştır. Seyyid Bey ve Azaryan Efendi arasında oy sayısında üstünlük sağlanamayınca kura çekilmiştir. Neticede Azaryan Efendi kurayı kazanmıştır. Seyyid Bey'in herhangi bir ifadesine zabıt kayıtlarında rastlanılamamıştır.¹³⁸ 07.11.1332 tarihli oturumda Adliye Encümeni'ne üye seçimi yapılmıştır. Seyyid Bey aldığı 21 oy ile 5 kişilik bu heyette yer almaya hak kazanmıştır. Seyyid Bey'in herhangi bir ifadesine zabıt kayıtlarında rastlanılamamıştır.¹³⁹

1917 senesinde Seyyid Bey ile ilgili Meclis-i Ayan'da şu veriler mevcuttur. 09.01.1332 tarihli oturumda Ahmed Rıza Bey ve Seyyid Bey rahatsız oldukları gerekçesiyle Meclis-i Ayan'a gelemeyeceklerini bildirmiştir.¹⁴⁰ Buna karşın Adliye

¹³⁷ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 1, 1 Teşrin-i Sani 1332 (14 Kasım 1916), s. 2-3.

¹³⁸ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 2, 3 Teşrin-i Sani 1332 (16 Kasım 1916), s. 10.

¹³⁹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 3, 7 Teşrin-i Sani 1332 (20 Kasım 1916), s. 15.

¹⁴⁰ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 23, 9 Kanun-ı sani 1332 (22 Ocak 1917), s. 293.

Encümeni üyelerinin kaleme aldığı mazbataları Meclis-i Ayan'da okunmuştur.¹⁴¹ 06.02.1332 tarihli oturumda zabıtlarda "Maliye" olmak üzere yanlış bir şekilde geçse de doğrusu "Adliye" Encümeni üyelerinin Meclis-i Ayan'a sunduğu mazbata işbu celsede okunmuştur.¹⁴² 09.02.1332 tarihli oturumda Adliye Encümeni üyeleri Pasaport Kanunu hakkında Meclis-i Ayan'a kanun layihası vermiştir.¹⁴³ Seyyid Bey'in İslamcı değil Batıcı bir çizgiye kaydığına dair bir delildir bu mazbatası ve mecliste yaptığı savunma. Zira İslâm'ın temel hükümleri ile Batı'nın Osmanlı kadını üzerinden Devlet-i Aliyye'ye bakışı arasında bir tercih yapmak zorunda kalınca Batı'yı seçmiştir.¹⁴⁴ 13.02.1332 tarihli oturumda Adliye Encümeni'nin üyeleri Meclis-i Ayan'a Ceza Kanunu'nun birkaç maddesinin tadiline dair bir mazbata sunmuştur.¹⁴⁵ Mülkiye Encümeni üyelerinin "Ecânibin memaliki Osmaniyyede Suret-i ikamet ve Seyyahatlerine" dair mazbatası okutulmuş ve Mülkiye Encümeni 12. madde hakkındaki düzenlemeyi Adliye Encümeni'ne havale etmiştir. Bu bağlamda Adliye Encümeni'nin üyeleri Meclis-i Ayan'a işbu konuyla ilgili bir mazbata sunmuştur.¹⁴⁶ 14.02.1332 tarihli oturumda Askerî ve Adliye Encümenleri'nin üyeleri tarafından Meclis-i Ayan'a mazbata sunulmuştur. Bu mazbatanın içeriği Askerî Ceza Kanunu'nun 61. maddesine ek kanun önerisidir. Seyyid Bey bu öneriye muvafakat gösteren taraftadır.¹⁴⁷ 01.03.1333 tarihli oturumda Adliye Encümeni üyelerinin mazbatası işbu celsede Meclis-i Ayan'a sunulmuştur. Mazbatanın içeriği Ceza Kanunu'nun 194, 196 ve 257. maddeleri üzerine geçerli maddeler eklenmesini önerir.¹⁴⁸ 05.03.1333 tarihli oturumda Orman Nizamnamesi'nin 31. maddesinin tadiline dair Adliye ve Nafia

¹⁴¹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 23, 9 Kanun-ı sani 1332 (22 Ocak 1917), s. 299-300.

¹⁴² Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 31, 6 Şubat 1332 (19 Şubat 1917), s. 488.

¹⁴³ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 32, 9 Şubat 1332 (22 Şubat 1917), s. 506-507.

¹⁴⁴ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 32, 9 Şubat 1332 (22 Şubat 1917), s. 506-507, 509-510, 511, 517.

¹⁴⁵ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 32, 13 Şubat 1332 (26 Şubat 1917), s. 549.

¹⁴⁶ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 34, 13 Şubat 1332 (26 Şubat 1917), s. 558.

¹⁴⁷ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 35, 14 Şubat 1332 (27 Şubat 1917), s. 6-7.

¹⁴⁸ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 37, 1 Mart 1333 (1 Mart 1917), s. 57-58.

Encümenleri ayrı biçimde mazbatalarını sunmuştur.¹⁴⁹ Yine işbu celsede Adliye Encümeni'nin muhakemesi Divan-ı Harpler'e havale edilmiş suçların, Tahkik Heyetleri'nin bulunmadığı durumlarda soruşturulma biçimlerine dair mazbatasını sunulmuştur.¹⁵⁰ Aynı celsede devam eden süreçte Adliye ve Maliye Encümenleri'nin üyeleri "Mehakim-i Şeriye"nin Meşihat Makamı'ndan irtibatı kesilerek Adliye Nezareti'ne bağlanmasına dair ayrı biçimde mazbatalarını sunmuştur.¹⁵¹ 08.03.1333 İşbu günde Adliye ve Maliye Encümenleri ayrı şekilde olacak biçimde düvel-i muhasama ve müttelikleri hakkındaki kanun hükümlerinin Romanya tebaasına da genişletilmesine dair geçici karar alma ve uygulama amacıyla mazbatalarını Meclis-i Ayan'a sunmuşlardır.¹⁵² 25.03.1333 tarihli oturumda Adliye ve Askeri Encümenler'in üyeleri ayrı biçimde olacak şekilde Meclis-i Ayan'a mazbata sunmuştur. İçeriği savaş bölgelerinde bulunan askerlerin ve zabıtalara ailelerinin rehin olmuş gayrimenkullerinin müzayedelerinin ve ihalelerinin ertelenmesiyle ilgilidir.¹⁵³ 30.03.1333 tarihli oturumda Adliye Encümeni'nin üyeleri İhracat Kanunu'nun 5. ve 10. maddelerinin yeniden düzenlenmesine dair mazbatalarını işbu günde Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁵⁴ 31.03.1333 tarihli oturumda Mülkiye ve Adliye Encümenleri üyelerinin ortak biçimde hazırladıkları gıda ürünleri ve zorunlu ihtiyaçların satış biçimleri ve dağıtılmasına dair mazbataları Meclis-i Ayan'a sunulmuştur.¹⁵⁵ Adliye Encümeni üyelerinin hazırladıkları yerel mahkemeye ya da Adliye Dairesi'ne ait davaların bir başka yerel mahkemede ya da Adliye Dairesi'nde geçici olarak görülebilmesine dair mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunulmuştur. Meclis-i Ayan'da hazır bulunan Adliye Nezareti Müsteşarı Yusuf Kemal Bey'in acilen müzakere

¹⁴⁹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 38, 5 Mart 1333 (5 Mart 1917), s. 90.

¹⁵⁰ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 38, 5 Mart 1333 (5 Mart 1917), s. 92.

¹⁵¹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 38, 5 Mart 1333 (5 Mart 1917), s. 93.

¹⁵² Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi (Osmanlı Türkçesi). Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 40, 8 Mart 1333 (8 Mart 1917), s. 526.

¹⁵³ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 49, 25 Mart 1333 (25 Mart 1917), s. 369.

¹⁵⁴ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi (Osmanlı Türkçesi). Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 53, 30 Mart 1333 (30 Mart 1917), s. 769.

¹⁵⁵ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 54, 31 Mart 1333 (31 Mart 1917), s. 505-506.

istememesi sonucu maddeler hakkında Meclis-i Ayan görüşme kararı almıştır. Adliye Nezareti Müsteşarı Yusuf Kemal Bey'in kısa bir izahatından sonra gerçekleşen oylama neticesinde bu mazbata kanun hâline gelmiştir.¹⁵⁶ Bu noktada gözümüze takılan bir yanlışlığa da dikkat çekmemiz gerekmektedir. Adliye Encümeni'nin Meclis-i Ayan'a sunduğu bu mazbata ittifakla kabul olunarak kanun hâline gelse de işbu içtimanın zabıt hülasası kısmında elîm bir hata yapılarak kanun layihasının tehir olunduğu yazılmıştır¹⁵⁷ ki bu gerçek değildir. Oylama bittikten sonra yeni bir kanun yapmak isteyen Meclis-i Ayan hazirûnu zabıtlara da yansıdığı şekilde kendi aralarında konuşurken İaşe Kanunu müzakeresi hakkında Meclis-i Ayan Reis'i Rifat Bey'in söylediği "memurunun gelmediği" ifadesi ile tehir olan kanun layihası müzakeresinin İaşe Kanunu olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁸ Bu durumda bu detayı tezimizde paylaşarak mevcut tutanakların özetinin okunması durumunda oluşacak bir kafa karışıklığının önüne geçmeyi amaçlamışızdır. Aynı zamanda işbu içtima Meclis-i Ayan 3. Dönem 4. İçtima Senesi'nin son içtimasıdır. Ayan'dan Seyyid Bey 01.11.1333 tarihli oturumda Birinci şubeye seçilmiştir.¹⁵⁹ 05.11.1333 tarihli oturumda Mülkiye ve Adliye Encümenleri ordunun ve muhtaç bölgelerin ihtiyacının temini için Meclis-i Ayan'a ortak mazbata vermiştir.¹⁶⁰ 20 Eylül 1293 tarihli İdarei Örfiye Kararnamesinin 3. maddesinin dengi olan geçici kanunun layihası için Adliye Encümeni'nin üyeleri Meclis-i Ayan'a mazbata vermiştir.¹⁶¹ 08.11.1333 tarihli oturumda Meclis-i Ayan'da Birinci Şubeden Seyyid Bey, Adliye Encümeni'ne seçilmiştir.¹⁶² Layiha Encümeni'ne de seçilmiştir.¹⁶³

¹⁵⁶ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 54, 31 Mart 1333 (31 Mart 1917), s. 539-540.

¹⁵⁷ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 54, 31 Mart 1333 (31 Mart 1917), s. 543.

¹⁵⁸ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 54, 31 Mart 1333 (31 Mart 1917), s. 540.

¹⁵⁹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 1, 1 Teşrin-i Sani 1333 (1 Kasım 1917), s. 5.

¹⁶⁰ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 2, 5 Teşrin-i Sani 1333 (5 Kasım 1917), s. 13.

¹⁶¹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 2, 5 Teşrin-i Sani 1333 (5 Kasım 1917), s. 14.

¹⁶² Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 3, 8 Teşrin-i Sani 1333 (8 Kasım 1917), s. 20.

¹⁶³ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 3, 8 Teşrin-i Sani 1333 (8 Kasım 1917), s. 20.

15.11.1333 tarihli oturumda Tetkik-i Hesebat Encümeni'ne seçilmiştir.¹⁶⁴ 29.11.1333 tarihli oturumda Adliye Encümeni üyelerinin 20 Eylül 1293 tarihli İdare-i Örfiye Kararnamesinin 3. maddesinin dengi olan geçici kanuna dair mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunulmuştur.¹⁶⁵ 20.12.1333 tarihli oturumda Adliye Encümeni üyelerinin 20 Eylül 1293 tarihli İdare-i Örfiye Kararnamesinin 3. maddesinin dengi olan geçici kanuna dair mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunulmuştur.¹⁶⁶ 24.12.1333 tarihli oturumda Layiha Encümeni Damat Ferid Paşa'nın müttelik ve tarafsız devletlerden ilmî kitaplar ve fennî eserleri satın almaya ve Osmanlı memleketine getirmeye dair kanun teklifini Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁶⁷

1918 senesinde Seyyid Bey ile ilgili Meclis-i Ayan'da şu veriler mevcuttur. 26.01.1334 tarihli oturumda Harbiye Nezareti'ne bağlı olacak şekilde bir İaşe Genel Müdürlüğü kurulmasına dair Ahmed Rıza Bey'in kanun teklifi vardır. Layiha Encümeni üyeleri bunu Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁶⁸ 14.02.1334 tarihli oturumda Meclis-i Ayan'da Ahmed Rıza Bey'in takririnin incelenmesi bağlamında Layiha Encümeni yeniden aza seçimine gitmiştir. Seyyid Bey yeniden işbu encümene üye seçilmiştir.¹⁶⁹ 19.02.1334 tarihli oturumda Adliye Encümeni'nin üyeleri damızlık tiftik keçilerinin yurt dışına ihracının engellenmesi ve sayılarının artırılmasına dair kanun layihası Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁷⁰ 26.02.1334 tarihli oturumda Adliye Encümeni'nin üyeleri Meclis-i Ayan'a Meşihat Dairesi'nde Darü'l-Hikmetü'l-İslâmiyye'nin kurulmasına dair mazbatasını sunmuştur.¹⁷¹ 14.03.1334

¹⁶⁴ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 4, 15 Teşrin-i Sani 1333 (15 Kasım 1917), s. 38.

¹⁶⁵ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 8, 29 Teşrin-i Sani 1333 (29 Kasım 1917), s. 156-157.

¹⁶⁶ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 13, 20 Kanun-u Evvel 1333 (20 Aralık 1917), s. 156-157.

¹⁶⁷ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 14, 24 Kanun-u Evvel 1333 (24 Aralık 1917), s. 194.

¹⁶⁸ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 20, 26 Kanun-u Sani 1334 (26 Ocak 1918), s. 277.

¹⁶⁹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 26, 14 Şubat 1334 (14 Şubat 1918), s. 382.

¹⁷⁰ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 27, 19 Şubat 1334 (19 Şubat 1918), s. 419-420.

¹⁷¹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 29, 26 Şubat 1334 (26 Şubat 1918), s. 455.

tarihli oturumda Seyyid Bey işbu günkü Meclis-i Ayan'da Kanun-i Esasî Encümeni'ne üye seçilmiştir.¹⁷² 18.03.1334 tarihli oturumda Kanun-i Esasî Encümeni'nin üyeleri Meclis-i Ayan'a Kanun-i Esasî'nin 69. maddesine yapılacak bir ilaveye dair mazbata sunmuştur.¹⁷³ 19.03.1334 tarihli oturumda İaşe Encümeni'ne seçilmiştir.¹⁷⁴ 27.03.1334 tarihli oturumda Kanun-i Esasî Encümeni'nin üyeleri Meclis-i Ayan'a Meclis-i Mebusan'ın 1330'da başlayan seçim devresinin 1 sene daha uzamasına dair mazbatasını sunmuştur.¹⁷⁵ 30.03.1334 tarihli oturumda Adliye Encümeni'nin üyeleri Meclis-i Ayan'a yabancı mahkemelerin aldıkları kararların Osmanlı'daki uygulanma biçimine dair mazbatasını sunmuştur.¹⁷⁶ 31.03.1334 tarihli oturumda Adliye Encümeni'nin üyeleri Muhtaçların maaşları hakkındaki kanunun 10. ve 11. maddelerinin düzenlenmesine dair mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁷⁷ Yine Adliye Encümeni'nin üyeleri muhtaçlara yardım edilmek üzere ayrılan bütçeden belirli maaşlara dair mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁷⁸ Yine Adliye Encümeni'nin üyeleri savaş alanına dahil olmayan köylerin korunma biçimine dair mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁷⁹ Adliye Encümeni'nin üyeleri damızlık tiftik keçilerinin yurt dışına satılmasının engellenmesi ve sayılarının çoğaltılmasına dair mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁸⁰ Adliye Encümeni'nin üyeleri hayvancılık ve çiftçilikle ilgili bir mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁸¹ Adliye Encümeni'nin üyeleri ikamet edilen yerlerin kiralanana ve

¹⁷² Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 37, 14 Mart 1334 (14 Mart 1918), s. 109.

¹⁷³ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 38, 18 Mart 1334 (18 Mart 1918), s. 134-135.

¹⁷⁴ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 39, 19 Mart 1334 (19 Mart 1918), s. 152.

¹⁷⁵ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 43, 27 Mart 1334 (27 Mart 1918), s. 282.

¹⁷⁶ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 45, 30 Mart 1334 (30 Mart 1918), s. 356.

¹⁷⁷ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 46, 31 Mart 1334 (31 Mart 1918), s. 400.

¹⁷⁸ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 46, 31 Mart 1334 (31 Mart 1918), s. 401.

¹⁷⁹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 46, 31 Mart 1334 (31 Mart 1918), s. 404.

¹⁸⁰ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 46, 31 Mart 1334 (31 Mart 1918), s. 412.

¹⁸¹ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 46, 31 Mart 1334 (31 Mart 1918), s. 412-413.

kiralanmış bölgelerin kira bedellerine dair mazbatasını Meclis-i Ayan'a sunmuştur.¹⁸² Meclis-i Ayan 3. Dönem 5. İçtima Senesi sonudur. 10.10.1334 tarihli oturumda Seyyid Bey 2. Şube'de yer almıştır.¹⁸³ 19.10.1334 tarihli oturumda Her şubenin kendi Reis'i ve katibi vardır. 2. Şube'de katip Seyyid Bey seçilmiştir.¹⁸⁴ 28.10.1334 tarihli oturumda Seyyid Bey Layiha Encümeni'ne seçilmiştir.¹⁸⁵ 30.10.1334 tarihli oturumda gizli celse yapılmıştır, maalesef burada Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı gün konuşulanları veri olarak aktaramıyoruz.¹⁸⁶ 31.10.1334 tarihli oturumda Seyyid Bey'in Meclis-i Ayan mensuplarından iznini istediği bu günkü toplantıda görülmektedir. İzmir'e ailece zorunlu bir sebepten acilen 20 gün kadarlık bir süre için geri dönmesi gerektiğinden dolayı Meclis-i Ayan'a bir takrir vermiştir ve neticesinde de mezuniyeti "muvafık" bulunarak onaylanmıştır.¹⁸⁷ Aynı celsede Meclis-i Ayan'a sunulan Katib-i Adl Kararnamesi'nin altında Seyyid Bey'in de imzası vardır.¹⁸⁸

Seyyid Bey ile ilgili sıradaki veri 1. Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonraki döneme rastlar. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı ve Osmanlı Devleti savaşın bittiğini resmen kabul etti. 1 Kasım 1918 tarihli İttihad ve Terakki kongresi ile son Reis Talat Paşa istifa etti ve İttihad ve Terakki Cemiyeti tarihe karıştı. Bundan sonra Seyyid Bey'in siyasette mücadelesi Teceddüd Fırkası ile devam etmiştir.¹⁸⁹ Teceddüd Fırkası'nın kurulduğu 5 Kasım 1918'den yalnızca 8 gün sonra İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edildiğini ara söz olarak izah etmekte yarar vardır zira Mondros Mütarekesi neticelerini hızlıca ortaya koymuştur. Bu noktada yeni kurulan Teceddüd Fırkası'nın idare heyetinin açıklanması

¹⁸² Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 46, 31 Mart 1334 (31 Mart 1918), s. 421.

¹⁸³ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 1, 10 Teşrin-i Evvel 1334 (10 Ekim 1918), s. 4.

¹⁸⁴ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 2, 19 Teşrin-i Evvel 1334 (19 Ekim 1918), s. 11.

¹⁸⁵ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 4, 28 Teşrin-i Evvel 1334 (28 Ekim 1918), s. 42.

¹⁸⁶ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 5, 30 Ekim 1334 (30 Ekim 1918), s. 46.

¹⁸⁷ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 6, 31 Ekim 1334 (31 Ekim 1918), s. 49.

¹⁸⁸ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 6, 31 Ekim 1334 (31 Ekim 1918), s. 52.

¹⁸⁹ Celal Bayar, a.g.e., C.: 1, s. 122; Tarık Zafer Tunaya, *Bir Çağın*, s. 29.

gerekmektedir. Reisleri Ayan azasından Hüseyin Hüsnü Paşa'dır. Azaları arasında Ayan azasından Seyyid Bey, Amasya Mebusu Fazıl Arif Efendi, Ertuğrul¹⁹⁰ Mebusu Şemsettin Bey, Aydın Mebusu Yunus Nadi Bey, Mardin Mebusu İhsan Bey, İstanbul Mebusu Urfanidis Efendi, Ergani Mebusu Reşit Paşa, Galip Bahtiyar Bey, Sivas Mebusu Barsamyan Efendi, Bağdat Mebusu Sason Efendi, Çorum Mebusu Muhittin Bey ve Edirne Mebusu Faik Bey gibi isimler bulunmuştur.¹⁹¹ Ne var ki Celal Bey bu isimler hakkında karamsar bir düşünceye sahiptir:

“Yeni partinin başına geçenlerin ahlâki değerlerine, vatanseverliklerine diyeceğim yoktu. Ancak bunların çoğu bir tarafa dayanarak iş görmeğe alışmışlardı. Şimdi kendi başlarına çalışacaklar, partilerine destek olacaklardı. Teceddüd Fırkası'nın ömürlü olacağından emin değildim.”¹⁹²

Seyyid Bey de burada zikredilen isimler arasında bulunduğu için Celal Bey'in analizi Seyyid Bey'i de kapsar durumdadır. Tarık Zafer Tunaya Teceddüd Fırkası'nın istifa eden Reis-i Sanisi İsmail Bey'in¹⁹³ yerine Seyyid Bey'in getirildiğini ifade etmiştir. Kısa bir süre sonra Seyyid Bey'in yerine de Sabri Bey'in¹⁹⁴ getirildiğini belirtmiştir.¹⁹⁵ Seyyid Bey Teceddüd Fırkası'nın İdare Encümeni ve İrşad Encümeni üyeliğinde de bulunmuştur.¹⁹⁶ Seyyid Bey Teceddüd Fırkası için sorumluluk üstlenen isimlerden birisi olmasından dolayı önemlidir. Teceddüd Fırkası'nın kurulmasının ardından gelişen süreçte görmekteyiz ki *Sabah* Gazetesi'nde Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasından sonra çıkan bir yazıda nasıl bir kabine oluşturulmaya çalışıldığına dair iddialı bir haber yapılmıştır.

“Mebusan Tevfik Paşa'nın Sadrazamlığı'na zor bela onay vermiştir. Adliye Nezareti'ne Ayan'dan Seyyid Bey başta olmak üzere Dahiliye'ye Beyrut eski Valisi İsmail Hakkı, Evkaf'a Abdurrahman Şeref, Maarif'e Sait, Hariciye'ye

¹⁹⁰ Bilecik

¹⁹¹ Celal Bayar, a.g.e., C.: 1, s. 122-123.

¹⁹² Celal Bayar, a.g.e., C.: 5, s. 1542.

¹⁹³ İsmail Canbulat.

¹⁹⁴ Sabri Toprak.

¹⁹⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi*, C.: 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 112.

¹⁹⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Mütareke Dönemi*, s. 113.

Bern Elçisi Fuat Selim Beyler, Bahriye'ye Mustafa Kemal, İaşe'ye Mersinli Cemal Paşalar düşünölmüştür.”

Bu düşüncelerini uygulama fikrinde bulunanların Teceddüd Fırkası fertleri olduğu hakkında Sina Akşin tarafından bir tahminde bulunulmuştur.¹⁹⁷ *Sabah* Gazetesi'nin bu iddiası gerçekleşmemiştir fakat tarihin akışı Celal Bey'i haklı çıkarmıştır. Teceddüd Fırkası 5 Kasım 1918'den 5 Mayıs 1919'a dek etkisiz bir surette varlığını sürdürüp yıl dönümünü dolduramadan kapatılmıştır.

Seyyid Bey'e dair elimizde bulunan sıradaki veri Millî Mücadele dönemine aittir. İzmir İttihadçıları İstanbul ile öteki bölgeler arasında bağ kurulmasında önemli bir görevi yerine getirmiştir.¹⁹⁸ Seyyid Bey İzmir İttihadçıları'ndan olduğundan dolayı İstanbul Hükümeti ile Anadolu arasında iletişimde rol sahibi olması kuvvetle muhtemeldir. Yaşanan gelişmeler neticesinde Millî Mücadele hararetlenmiş ve Osmanlı insanı bağımsızlığına zincir vurmaya çalışan bu işgalleri bütün varlığıyla reddetmiştir. Ordu ve millet bütün olmuştur. Teşkilatlar ve kongreler yapılmış, genelgeler yayınlanmış ve imparatorluğun çoğunluğu elini taşın altına koymuştur. Böyle bir ortamda daha ileri bir adım atmak gerekmektedir. Milletın elinde terhis edilmemiş bulunan en güçlü iki ordu Konya ve Erzurum'dadır. Milli hareketi bu iki merkezden birine taşımak gerekmektedir. Bu noktada bir gelişme olmuştur ki Kazım Paşa'nın davetiyle Erzurum'da bir kongre yapılması kararlaştırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa Amasya'da bulunduğu sırada, Haziran 1919'da İstanbul'daki birtakım kişilere Anadolu'da gerçekleştirilmesi planlanan harekete destek vermesine dair mektup yazmıştır. Yazarak desteğini istediği önemli isimlerden birisi de Ayan'dan Seyyid Bey'dir.¹⁹⁹ Seyyid Bey şartlar gereği İstanbul'da kalmış ve Anadolu'ya geçmemiştir. Süreci İstanbul'dan takip etmiştir. Bu dönemde Mehmed Seyyid Bey de bir Osmanlı aydını olarak tabii bir surette Millî Mücadele'ye katkıda bulunmuştur. Seyyid Bey'in Anadolu Hareketi'ne

¹⁹⁷ *Sabah* Gazetesi, 26/12/1334'ten ve 27/12/1334'ten aktaran Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele [Mutlakıyete Dönüş 1918-1919]*, C.: 1, Kültür Yayınları, İstanbul 2004. s. 141.

¹⁹⁸ Celal Bayar, a.g.e., C.: 7, s. 2189.

¹⁹⁹ Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Haz.: Kurtuluş Güran; Nejat Bayramoğlu, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015, s. 52; Sina Akşin, a.g.e., s. 443; Celal Bayar, a.g.e., C.: 8, s. 2598-2602.

desteğinin bir sonucu olarak Temsilciler Kurulu'na üyeliği sağlanmıştır.²⁰⁰ Seyyid Bey'in aksine Millî Mücadele'ye İttihadçı organizasyonu olmasından ötürü kavîl ve fiilî olarak karşı olan Refik Halid Bey gibi Osmanlı aydınları da vardır.²⁰¹ Seyyid Bey'in İttihadçı olması Millî Mücadele'ye destek vermesinde önem arz etmiş olabilir. Seyyid Bey'in 1908'den beri varlığını hissettirerek İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ve ardılı Teceddüd Fırkası'nın her türlü organizasyonunda görünen bir yüz olması İttihadçı hissiyatından ötürü Millî Mücadele'ye katkıda bulunmaya kendisini yönelttiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

1920 senesinde Meclis-i Ayan zabıtlarında Seyyid Bey'e dair şu veriler mevcuttur. 15.01.1336 tarihli oturumda Seyyid Bey ikinci şubeye seçilmiştir.²⁰² 26.01.1336 tarihli oturumda Seyyid Bey Adliye Encümeni'ne seçilmiştir.²⁰³ Seyyid Bey Layiha Encümeni'ne seçilmiştir.²⁰⁴ 02.02.1336 tarihli oturumda Seyyid Bey Kanunu Esasi Encümeni'ne seçilmiştir.²⁰⁵ 01.04.1336 tarihli oturumda Seyyid Bey Layiha Encümeni'ne ibkaen seçilmiştir.²⁰⁶ Kanunu Esasi'nin 36. maddesinin tefsirine dair Kanunu Esasi Encümeni mazbatasını imzalayarak Meclis-i Ayan'a sunanlardan biri de Seyyid Bey'dir.²⁰⁷

²⁰⁰ Sunullah Arısoy, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize: Söylevleri, Konuşmaları, Söyleşileri, Anıları, Genelgeleri, Yazışmaları (1903-1938)*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1987, s. 358.

²⁰¹ Christine Philliou, *Türkiye: Tarih'e Muhalif Bir Geçmiş*, Çev.: Dâra Elhüseyni, Fol Yayınları, Ankara 2023, s. 163-164.

²⁰² Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 2, 15 Kanun-ı Sani 1336 (15 Ocak 1920), s. 12.

²⁰³ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 4, 26 Kanun-ı Sani 1336 (26 Ocak 1920), s. 22.

²⁰⁴ Gös. yer.

²⁰⁵ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 5, 2 Şubat 1336 (2 Şubat 1920), s. 31.

²⁰⁶ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 23, 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920), s. 243.

²⁰⁷ Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 23, 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920), s. 244.

4. BÖLÜM

MALTA SÜRGÜNÜ (1920-1921)

Bu bölümde Seyyid Bey'in 16 Mart 1920 sonrası süreçte tutuklanması, niçin tutuklandığı, tutuklandıktan sonra nasıl bir muamele gördüğü ve kendisinin hürriyetine giden süreçte neler yaşadığı, hürriyetine kavuştuktan sonra nereye gittiği ve hangi çalışmalarda bulunduğu, Milli Mücadele hareketi için taşıdığı önem, Kurtuluş Savaşı yıllarında bir sivil olarak gördüğü hizmet, davaları ve yolunun Ankara ile kesişmesine giden sürecin nasıl şekillendiği gibi sorulara cevap aranacaktır.

Mütareke devresi Osmanlı İmparatorluğu'nda bir kâbus gibi yaşanmaya devam ederken Ankara'nın İstanbul'daki uzantılarını ortadan kaldırmak isteyen İngilizler, 16 Mart 1920'de bir kez daha İstanbul'u işgal etmiş, Osmanlı'nın son Meclis-i Mebusanı'na baskın yapmış²⁰⁸ ve kısa bir süre sonra Ayan'dan Seyyid Bey'i de Malta'ya sürgün edilenler kafilesine eklemiştir.

Seyyid Bey'in Malta'ya sürgünü meselesi ele alınmalıdır. Seyyid Bey 29 Nisan 1920 günü Malta'ya gemideki tek tutuklu olduğu halde yollanmıştır. 2794 sürgün numaralı Seyyid Bey ile birlikte İstanbul'un ikinci işgalinden beri sürülenlerin sayısı 24'e ulaşmıştır. 1919 yılı içinde sürülen 91 kişi ve 1920 yılının ilk aylarında adaya yollanan 4 kişi ile birlikte sürgünlerin toplam sayısı 119'dur."²⁰⁹ Bilal Şimşir'in ifadelerine göre Seyyid Bey, Damad Ferid Paşa'nın İngiliz Amirali Webb'e verdiği kara listede bulunan isimlerden biridir. Malta'ya sürülmesi istenen kişilerin isimlerinin bulunduğu bu listeye Damad Ferid Paşa'nın kara listesi denilmiştir.²¹⁰ Mustafa Kemal Paşa Malta sürgününde bulunan mücadele arkadaşlarını kurtarmaya çalışmıştır.²¹¹ Kasım 1920'de İngiliz Yüksek

²⁰⁸ Ali Akyıldız, "Meclis-i Meb'usan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.: 28, Ankara 2003, s. 247.

²⁰⁹ Bilal Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985, s. 182-183.

²¹⁰ Bilal Şimşir, a.g.e., s. 184.

²¹¹ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 126-127.

Komiserliği'nde bir özel komite kurulmuştur. Bu komite hükümlülerin tutuklu kalacaklar ile salınacaklar arasında ayırım yapacak olan kişilerden müteşekkildir. Komitenin sınıflandırmasına göre Seyyid Bey, Sevr Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra serbest bırakılacaklar arasındadır.²¹² 20 Kanunusani 1337 (Hicri 10 Cemaziye'l-Evvel 1339, Miladi 20 Ocak 1921) tarihinde Seyyid Bey'in eşi İsmet Hanım tarafından verilen ve içindekilerin İngiliz Elçiliği tarafından gereğinin yapılacak şekilde uygulanması için Meclis-i Ayan Riyaseti'nin gönderdiği bir arzuhal vardır.²¹³ İsveç Elçiliği Babıali'ye Hariciye Nezareti aracılığıyla Sözlü Nota vermiştir. 8 Mart 1921 tarihinde İstanbul'da gerçekleşmiştir. Belge numarası 63'tür. İşbu belgede Babıali'nin 15 Ocak'taki Sözlü Notası'na karşılık İsveç Krallığı Elçiliği'nin cevabı yer almaktadır. Öyle ki Ayan'dan Seyyid Bey'in imzaladığı ve tarihlendirdiği adli belgelerden bahsedilmiştir. Belgede son olarak Seyyid Bey'in Malta'da hapsedilmiş olduğu bilgisi yer almaktadır. Adli belgelerin içeriğine dair bilgileri işbu belgenin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki belge başlığından öğrenmekteyiz. Adli belgeler Kadıköy Sulh Hakimliği'nin Seyyid Bey'e gönderdiği davetnamelerini içermektedir.²¹⁴ İsveç Elçiliği Babıali'ye Hariciye Nezareti aracılığıyla Sözlü Nota vermiştir. 16 Haziran 1921 tarihinde İstanbul'da gerçekleşmiştir. Belge numarası 151'dir. İşbu belgede Babıali'nin 14 Nisan'daki Sözlü Notası'na karşılık İsveç Krallığı Elçiliği'nin cevabı yer almaktadır. Cevaba göre Ayan'dan Seyyid Bey'in iletisi kapalı bir zarf içinde Osmanlı İmparatorluğu Hariciye Nezareti'ne sunulmuştur. Seyyid Bey 16 Haziran 1921 itibarıyla Malta'da tutuklu durumdadır. İsveç Konsolosluğu sayesinde bu iletisi İstanbul'a ulaştırılmıştır. Seyyid Bey dilekçesinde davasının serbest bırakılmasından ileri bir tarihe ertelenmesini talep etmiştir. Belgeden anlaşıldığına göre İsveç Konsolosluğu Osmanlı Hariciye Nezareti'ne Malta'daki Savaş Esirleri Kampı Komutanı'nın mektubunu da iletmiştir. İşbu mektupta Seyyid Bey'in serbest bırakılacak tutuklulardan olduğu bilgisinin yer aldığı bildirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki belge başlığına göre Seyyid

²¹² Bilal Şimşir, a.g.e., s. 339.

²¹³ BOA., BEO.4671.350314.

²¹⁴ BOA, HR.UHM., 00209.00002.003.

Bey'in davası Ahmed Süheyli Bey ve diğer ortakların İzmir eski Mebuslarından Seyyid Bey'le mutasarrıf buldukları mülklerin "izale-i şuyu" ve alacaklarına dair Kadıköy Sulh Mahkemesi'nde açılan davaya vekil göndermesine dair davetiye belgesidir. Bu bağlamda ele alınca Seyyid Bey hakkında Hariciye Nezareti'ne sunulan nota da anlamlı bir hale gelmiş bulunmaktadır.²¹⁵ İsveç Elçiliği Babıali'ye Hariciye Nezareti aracılığıyla Sözlü Nota vermiştir. 28 Haziran 1921 tarihinde İstanbul'da gerçekleşmiştir. Belge numarası 166'dır. İşbu belgede Babıali'nin 14 Nisan'daki Sözlü Notası'na karşılık İsveç Krallığı Elçiliği'nin cevabı yer almaktadır. İşbu cevapta Hariciye Nezareti'ne 14 Nisan'da istenilen iki belge kapalı zarf içerisinde teslim edilmiştir. Söz konusu belgeler Ayan'dan Seyyid Bey tarafından usulüne uygun şekilde imzalanmış ve gönderilmiştir.²¹⁶ Türkler'in Sakarya Meydan Muharebesi zaferi üzerine İngilizler Ankara Hükümeti'nin eline düşen İngiliz tutsakları kurtarmak adına Malta'da hazır bulunan Türk esirleri takas etmek istemiştir. Nitekim Rawlinson'a karşılık Malta esirleri takas edilmiştir.²¹⁷ Gelişen süreç neticesinde İstanbul Antlaşması 23 Ekim 1921'de İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold ile Büyük Millet Meclisi temsilcisi Hamit Bey arasında imzalanmış ve böylece Malta sürgünleri özgürlüklerinin müjdesine kavuşmuştur.²¹⁸ 25 Ekim 1921'de esirlerin değiş tokuşu konusunda varılan uzlaşmanın neticesi olarak Seyyid Bey serbest bırakılmak üzere Malta limanından Kastamonu'nun İnebolu limanına doğru *Chrysanthemum* gemisi ile yola çıkan 17 kişiden birisidir.²¹⁹ 1 Kasım 1921'de Kastamonu'nun İnebolu limanına varan sürgünlerden 11 tanesi İstanbul'a dönmeyi istemiştir. Seyyid Bey bu 11 kişiden birisidir.²²⁰ Neticede Seyyid Bey yaklaşık olarak 1.5 yıllık bir sürgün yaşamıştır. Müteakip süreçte Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerde bulunmuş ve onun hukukî danışmanlığını²²¹ yapmıştır. Sami Erdem, Seyyid Bey'in Malta

²¹⁵ BOA, HR.UHM., 00210.00003.003.

²¹⁶ BOA, HR.UHM., 00210.00003.005.

²¹⁷ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimizin Esasları*, Haz.: Faruk Özerengin, Emre Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 262.

²¹⁸ Bilal Şimşir, a.g.e., s. 395.

²¹⁹ Bilal Şimşir, a.g.e., s. 395-397.

²²⁰ Bilal Şimşir, a.g.e., s. 404.

²²¹ Hasan Rıza Bey Seyyid Bey'in Kemal Paşa için hukuk danışmanlığı yaptığını yazmıştır. İleride yapılması planlanan laik hukuk çalışmalarının fikirleri Seyyid Bey'in ilmî birikiminin süzgecinden geçmiştir. Bilal Şimşir, Seyyid Bey'in laiklik ilkesinin Büyük Millet Meclisi'nden geçmesinde önemli rol oynadığını ifade etmiştir. Fevzi Demir, a.g.m., s. 154; Feroz Ahmad, a.g.e., s. 261.

sürgününden döndükten sonra Ankara'ya gittiğini ve buradan da İstanbul'a döndüğünü iddia etmiştir.²²² Ancak Bilal Şimşir'in ifadeleri Seyyid Bey'in Kastamonu'nun İnebolu limanından İstanbul'a deniz yoluyla gittiği yönündedir. Bizim kanaatimiz Bilal Şimşir'in ifadelerine daha yakındır. Malta Sürgünü ile ilgili olarak Seyyid Bey'in yalnızca şu ifadelerine sahibiz:

"Beni Arabyan hanında bir odaya kapayarak başımda nöbet bekleyen Müslüman Hint askeri idi. Refikam ve çocuklarım ziyaretime geldiği zaman onlarla benim arama girerek elinde hançerle nöbet bekleyen Müslüman Hint askeri idi. İçimizde Şeyhülislamlık etmiş olan zat beraber Malta'da esir yaşadığımız zaman alem-i İslam'ın hiç bir tarafından bize dest-i muavenet uzatılmamış idi (...)"²²³

Fakat biz biliyoruz ki Bilal Şimşir'in tezimizde faydalandığımız eserinden hareketle Seyyid Bey Malta'da entelektüel vakit geçirme imkanını bulmuştur. Burada Fransızca öğrenmiş²²⁴, diğer mahkumlara milli telkinlerde bulunma imkanına erişmiştir. Öte yandan alıntılanan ifadeleri değerlendirmek gerekirse Seyyid Bey, Malta'da kendisini ve yoldaşlarını esir edenlerin İngilizler değil de dünyanın dört bir yanında İngiliz, Fransız ve sair büyük devletlerin sömürgeleri altında ezilen Müslüman memleketler olduğu zannındadır. Böyle bir düşünce belki 1920'li senelerde bir anlığına ya da bir süreliğine doğru gibi gelebilir ancak tarihi çerçeveden bu ifadeleri ele almak gerekirse Seyyid Bey'in Malta'da geçirdiği zaman ile ilgili ettiği sözleri duygusal ve gerçeği yansıtmayan ifadelerdir.

²²² Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 16.

²²³ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. Devre: 2, Cilt: 1, İctimâ Senesi: 2, İctimâ: 2, 03.03.1924*, s. 50; Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 34.

²²⁴ Serhan Kemal Saygı, a.g.t., s. 70.

5. BÖLÜM

MEHMED SEYYİD BEY ANKARA'DA

Bu bölümde 1921 yılından itibaren Seyyid Bey için sürgün sonrasını, Seyyid Bey'in İslamcı – Batıcı kimliklerinden hangisini hayatının merkezine aldığı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Seyyid Bey'in hayatının sona erişini değerlendireceğiz. Bunu yapmadan evvel Seyyid Bey'in üç ayrı Meclis kariyerine dair bir değerlendirmede bulunmamız faydalı bir iş olacaktır. Seyyid Bey Meclis-i Mebusan'ın parlayan yüzü, eksikliği hissedilen coşkulu sesidir. Meclis-i Ayan'da ise aynı etkiyi oluşturduğu söylenemez. Benzer bir durumun Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde geçerli olduğu ileri sürülebilir. Meclis'te gürültünün olmadığı bir günde dahi "işitemiyoruz"²²⁵ ifadeleri ile tepki görmüştür. Seyyid Bey İzmir Mebusu olarak 3. Şube'de yer almıştır.²²⁶ Mazbatasını alması için 9 kişi olan İzmir mebusları arasında adı 3. sırada zikredilmiştir.²²⁷ Seyyid Bey'in mazbatasını oylanmış ve üyeliğe kabulü gerçekleşmiştir.²²⁸ Seyyid Bey Adliye Vekaleti'ne geçmişte Adliye Nazırı olmuş Necmeddin Molla Bey'e ve seçime katılanlardan sonuncu aday olan Mustafa Fevzi Efendi'ye fark atarak 190 kişi içerisinde 185 oy alarak seçilmiştir.²²⁹ Gümrük ödeneklerine 290.000 lira ekleme yapılmasına dair hükümetçe alınan kararda Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır. Millî Savunma ödeneklerinin 12.587.232 liradan 13 milyon liraya tamamlanmasına dair kararnamede Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde takip eden celsede Gümüşhane Mebusu Zeki Bey ve Bozok Mebusu Süleyman Sırrı Bey, Adliye Vekili Seyyid Bey'e Adliye Vekaleti'nin iş görmesindeki aksaklıklarla ilgili tenkitlerde bulunmuşlardır. Süleyman Sırrı Bey Adliye Vekili'nin yavaş ve adalet temini konusunda yetersiz kaldığını belirtirken

²²⁵ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 32, 06.10.1339 (6 Ekim 1923), s. 541.

²²⁶ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 1, 11.08.1339 (11 Ağustos 1923), s. 6.

²²⁷ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 1, 11.08.1339 (11 Ağustos 1923), s. 7.

²²⁸ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 2, 12.08.1339 (12 Ağustos 1923), s. 12.

²²⁹ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 4, 14.08.1339 (14 Ağustos 1923), s. 61.

Zeki Bey Adliye'nin yetersizliğinden, vatandaşların kendilerini güven içinde hissetmemelerinden ve çeşitli yolsuzluklardan bahsetmiştir.²³⁰ 1337 senesinde Batı Cephesinde Hamidiye civarında yararlık gösteren kişilerin İstiklal Madalyası ile lütuflandırılması için İcra Vekilleri Heyeti kararnamesi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur. Bu belgede Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır. Seyyid Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışılan bir isim olmuştur. Adliye Vekili Seyyid Bey'e destek vererek Adliye sistemi içerisinde önemli bir işlevi olduğunu savunan Bayezid Mebusu Şefik Bey gibi Seyyid Bey'in bir an evvel sorumlu olduğu adlî ıslahatları yapması ve gerekli kanun önerilerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunması gerektiğini ifade eden Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey gibi yetersizliğinden dem vuran birtakım mebuslar vardır. Evkaf Vekaleti'ne ikinci altı aylık ödeneğinin avans verilmesine dair kanun önerisinde Adliye Vekili Seyyid Bey'in imzası vardır. Men'i Şekavet kanunu önerisinde Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır.²³¹ Seyyid Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunmadığı işbu günkü 2. celsede Bozok Mebusu Avni Bey tarafından fikrî bağlamda sert bir hücumla uğramıştır. Öyle ki Bozok Mebusu Avni Bey, Adliye Vekili Seyyid Bey için şunları demiştir:

*"Şakavetin birçok esbabı ruhiyesi vardır. Şekaveti tetkik ediniz. İşin içinde neler vardır. Adliye Vekili hiç olmazsa bunda alâkadar olmalıdır. Meselâ bir âşar meselesinde 'hakaret' diye hakkında isnadatta bulunularak jandarmalar tarafından tazyik edilerek şekavete sevk edilmiş binlerce insan vardır. Adliye Vekilinin hiç olmazsa buna iştiraki lâzımdır."*²³²

Gazilerin refahını temin hakkındaki kanunda Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır. İstiklal Harbi'ne katılan 2. Sınıf ihtiyat zabitanının refahının sağlanması hakkındaki kanunda Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır. Aldıkları cezanın 3'te 2'sini çekmiş mahkumların cezalarının hafifletilmesine dair af kanununda Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır. Dersim Mebusu Feridun

²³⁰ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 25, 25.09.1339 (25 Eylül 1923), s. 245-246, 278-279, 281-282.

²³¹ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 26, 26.09.1339 (26 Eylül 1923), s. 287, 295, 310, 434, 463.

²³² *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 36, 15.10.1339 (15 Ekim 1923), s. 683.

Fikri Bey, Adliye Vekili Seyyid Bey'i ve Dahiliye Vekili Ali Fethi Bey'i fikirlerini izah etmeleri için kürsüye davet etmiştir ancak ikisinden de ses çıkmamıştır.²³³ Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Lehistan Hükümeti arasında 23 Temmuz 1923 tarihli İkamet Antlaşması hakkında Meclis'e sunulan kanun önerisinde Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır.²³⁴ Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey'in Rum Patrikhanesine dair sual takririne Adliye Vekili Seyyid Bey sözlü olarak cevap vermiştir. 29 Ekim 1923'e dek suçluların Hıyanet-i Vataniye Kanunu hariciyle yargılananlar hakkındaki Af Kanunu ile ilgili olarak Adliye Vekili Seyyid Bey konuşmaya çalışmıştır ve konuşturulmamıştır.²³⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Adliye Vekili Seyyid Bey Af Kanunu bahsinde konuşma yapmıştır.²³⁶ Adliye Vekili Seyyid Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Kastamonu Belediye Reisi Necip Efendi tarafından Hamdullah Suphi Bey'e açılan hakaret ve sövme davasıyla ilgili evrağı sunmuştur. Adliye Vekili Seyyid Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Kader matbaası sahibi Agop'un Siverek Mebusu Kadir Bey tarafından darp edildiğine dair evrağı sunmuştur. Adliye Vekili Seyyid Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Süleyman Nazif ve Cenab Şahabettin Beylerin, Falih Rifkı ve Yakup Kadri Beylere açılan iftira, hakaret ve sövme davalarına dair evrağını sunmuştur. Adliye Vekili Seyyid Bey'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sadettin Ferid Bey'in Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey'e açtığı hakaret ve sövme davasıyla ilgili evrağı sunulmuştur.²³⁷ Giresun Mebusu Hâcım Muhiddin Bey ve ortaklarının Trabzon ve Rize'ye ithal edilecek mısırın gümrük vergisi hakkında acilen görüşme ve sonuç alınması hakkındaki takriri üzerine Adliye Vekili Seyyid Bey de bir konuşma yapmıştır. Kastamonu eski Mebusu Abdülkadir Kemal Bey'in cinayet mahkemelerinin kuruluş biçimine, Siirt eski Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin İstinaf Mahkemelerinin lağvına ve bazı yerlerde Hâkimi Müçtemi Teşkilatı'nın iadesine ve bazı muhakimin lağvına, Edirne Vilayeti Adliye Teşkilatı hakkındaki

²³³ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 38, 18.10.1339 (18 Ekim 1923), s. 742, 745, 774, 776

²³⁴ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 4, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 66, 12.12.1923, s. 186.

²³⁵ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 1, 17.12.1923, s. 270-272, 285.

²³⁶ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 4, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 72, 22.12.1923, s. 413.

²³⁷ *Büyük Millet Meclisi Gizli Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 5, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 90, 26.01.1924, s. 356-358.

kanunun düzenlenmesine dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan kanun önerileri sebebiyle Adliye Vekili Seyyid Bey konuşma yapmıştır. Bazı Yerlerde Hâkimi Müçtemi Teşkilatı'nın İadesine ve Bazı Muhakimin Lağvına dair kanunda Adliye Vekili Seyyid Bey'in de imzası vardır. 1924 senesinin Mart ayına ait Geçici Bütçe Kanunu önerisine Adliye Vekili Seyyid Bey de imza atmıştır.²³⁸ Hilafet'in ilgasına ve Hanedan-ı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki haricine çıkarılmasına dair kanun teklifi üzerine Adliye Vekili Seyyid Bey konuşma yapmıştır. Hükümet namına konuştuğundan sonra İzmir mebusu sıfatıyla da konuşmak isteyince kendisine söz verilmemiştir.²³⁹ Seyyid Bey çoğunlukla 3 Mart 1924 tarihindeki uzun konuşması bilinir. Bu konuşmanın tezimizde analiz edilmesi gerekmektedir. Öncelikle Kamil Miras²⁴⁰, Seyyid Bey'in 3 Mart 1924 günündeki Meclis konuşmasında pay sahibi olduğunu iddia etmiştir. Bu uzun konuşmayı bir grup hâlinde hazırlamış olma ihtimalleri yüksektir. Meclis'te ise Vasıf Bey'den sonra söz alan Adliye Vekili Seyyid Bey "İslam tarihinde büyük bir inkılap yapıyoruz." diyerek konuşmasına başlamıştır. Hilafet'in dini değil siyasi olduğunu öne sürmüştür. Seyyid Bey'e göre zamanın örfü ile beraber Hilafet'in mahiyeti de değişebilir. Bu gerekçeler ile Hilafet'in ilgasını savunmuştur. Son olarak Hilafet'in kaldırılması bahsinden sonra da hariçteki Müslümanlar'ın Türkiye Müslümanları'na yardım etmesini, hariçteki Müslümanlar'ın bir görevi olarak ileri sürmüştür. Seyyid Bey'e göre Hilafet kaldırılacak fakat Müslümanlar Anadolu'yla yardımlaşmaktan geri durmayacaktır. Konuşmasının devamında "Benim asıl amacım, sorunun dinsel yönünü, İslam'ın Halifelik Sorunu hakkındaki görüşünü açıklamaktır. Politik yönünü açıklamak amacımın dışındadır. Ben ona karışmam. Onu yüksek Meclis halleder."²⁴¹ "Halifelik hükümet demektir." demiştir.²⁴² Seyyid Bey Halifeliğin hükümet kavramının bünyesinde yer aldığını Kur'an-ı Kerim'e

²³⁸ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 6, İctimâ Senesi: 1, İctimâ: 114, 28.02.1924, s. 444-445, 451, 461-466, 469.

²³⁹ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 1, İctimâ Senesi: 2, İctimâ: 2, 03.03.1924, s. 40-61, 67.

²⁴⁰ Seyyid Bey 1924 senesinde çıkarılan memuriyet ya da mebusluk kanunu neticesinde TBMM'den ayrılmak zorunda kalınca yerine İzmir Mebusu olan isim Kamil Bey olmuştur. Soyadı Kanunu ile Miras soyadını almıştır.

²⁴¹ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. Devre: 2, Cilt: 1, İctima Senesi: 2, İctima: 2, 03.03.1924, s. 40; Mahmut Goloğlu, *Halifelik: ne idi? Nasıl alındı? Niçin Kaldırıldı?*, Kalite Matbaası, Ankara 1973, s. 91.

²⁴² *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 41; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 93.

dayanarak açıklamaya çalışmış²⁴³ ve üniversitede ders veren bir hoca gibi konuşmuştur. Zaman zaman Meclis'e soru da yöneltmiştir.²⁴⁴ Seyyid Bey Mezhepler Tarihi dersi veriyor gibi anlatımda bulunmuş ve çokça kez tekrara düşerek bahsettiği şeylerden tekrar bahsetmiştir. Anlattıkları birbirinden farklı olmayan fakat zaman alan şeylerdir.²⁴⁵ Seyyid Bey "Gerçek Halifelik başka görünüşte Halifelik yani Sultanlık ve Padişahlık başkadır." demiştir.²⁴⁶ "1 Kasım 1922'de Saltanat kaldırılınca Halifelik sadece bir makam olarak kalmış iken ve Sultan ya da Padişahlık ifadesi ile Halifeliği bir yorumlamak tutarlı mıdır? Değildir." Seyyid Bey, Osmanlı Halifeleri'ni sultanlığa aşırı istek ve açgözlülük besleyen kimseler olarak ifade etmiştir. Milletın malına el koyup şuna buna peşkeş çektiğini, zorbalıktan bir an olsun geri durmadıklarını iddia etmiştir.²⁴⁷ Bu sözün gerçeklik payının olmadığı ve içinde bulunulan durumun heyecanı ile söylendiği değerlendirilmesi münasip olsa gerektir. Seyyid Bey Meclis konuşması esnasında Emevi ve Abbasi tarihlerini anlatarak Osmanlı'daki Halifeliği yerme fikrindedir.²⁴⁸ Seyyid Bey "Kendi kendimizi aldatmayalım. İslam dünyasını biz aldatamayız. Onların içinde bir çok din bilginleri vardır." demiştir.²⁴⁹ Seyyid Bey İslam alimlerinin Osmanlı Padişahları'na Halife demediğini iddia etmiştir.²⁵⁰ Seyyid Bey "İslam dünyasında Türk Halifeliğinin bir önemi var mıdır? İslam dünyası Türkler'e yardım etmiş midir? Beş on lira vermeye yardım denmez." demiştir.²⁵¹ Seyyid Bey Müslüman sömürgeler için "zavallılar" ifadesini kullanmıştır. Onların Türkiye'yi kurtuluş umudu olarak gördüğünü söyleyip daha sonrasında Türkiye'nin Halifeliği kaldırırsa da kaldırmasa da yardımına yetişeceklerini söylemiştir.²⁵² Seyyid Bey, verdiği derste talebelerine Velayet kavramını açıklayan bir üniversite görevlisi gibidir.²⁵³ Cuma Namazı'na dair

²⁴³ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 41-42; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 95.

²⁴⁴ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 42; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 97-98.

²⁴⁵ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 43-45; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 102-107.

²⁴⁶ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 46; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 107.

²⁴⁷ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 46; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 109.

²⁴⁸ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 47; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 111-112.

²⁴⁹ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 47; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, gös. yer.

²⁵⁰ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 47; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, gös. yer.

²⁵¹ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 50; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 118-119.

²⁵² *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 51; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 121.

²⁵³ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 51-55; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 124-131.

birtakım bahisleri de açıklamıştır.²⁵⁴ Seyyid Bey'in fikir dünyasındaki gelgitlerden söz etmiştik. Bu gelgitleri 1924 Mart'ı itibarıyla İslamcılık lehine çözümlendiğini İslam'a olan bağlılığında ve övgülerinde bulmak mümkündür.²⁵⁵ Seyyid Bey taklidi yermiş bireysel aklı kullanarak İslam'ı anlamayı savunmuştur. Bu fikirleri kendisinin modernist yönünü ortaya çıkarmış olabilir.²⁵⁶ Seyyid Bey, İslam alimlerinin bilim tarihine yaptığı katkıları zikretmiştir.²⁵⁷ Seyyid Bey konuşmasını kanunların başka ülkelerden aynen alınmamasını, her ülkenin âdet ve örfüne göre düzenlenmesi gerektiğini ifade ederek ve örf ile âdetin neler olduklarını izah ederek sonlandırmıştır. Seyyid Bey'den sonra kürsüye İsmet Paşa geçmiştir.²⁵⁸ Adliye Vekili Seyyid Bey'in konuşmasının üzerine itiraz etmek için söz isteyen olmamıştır. Başvekil İsmet Paşa'nın da teklifi destekleyen konuşması ile Halifeliği kaldıran kanun teklifi kabul edilmiştir ve Osmanlı Hanedanı'nın yurt dışına sürülmesi karara bağlanmıştır.²⁵⁹ Seyyid Bey'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki son konuşmasındaki iddialara rağmen, Seyyid Bey'in zavallı olduğunu ileri sürdüğü Türkiye haricinde yaşayan Müslümanlar Kuzey Afrika'dan Hindistan'a kadar Osmanlı Hilafet'ini desteklemiştir. 27 Şubat 1922'de Faslılar Osmanlı Sultanı'nın "mutlaka hür ve bağımsız" olmaları gerektiğini savunmakta ve İngilizler aleyhine tüm güçleriyle yönetimindeki Fransız rejimine baskı yapmıştır.²⁶⁰ Tunus'ta da Ankara hareketine destek olmak için çeşitli yayınlar ve propagandalar yapılmıştır.²⁶¹ Milli Mücadele de bu bağlamda "Halife'yi esaretten kurtarma parolası" üzerine inşa edilmiştir.²⁶² Anadolu hareketi böylesine desteklenmiş ve takviye edilmişken hariçteki sömürge Müslümanları'na "zavallı" demek çelişkili bir durum yaratmaktadır. Bu ve bunun gibi başka birtakım

²⁵⁴ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 56-58; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 134-137.

²⁵⁵ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 58-60; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 138-145.

²⁵⁶ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 59; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 139.

²⁵⁷ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 59; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 140-143.

²⁵⁸ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 61; Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 146.

²⁵⁹ *Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*. 03.03.1924, s. 65; Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s. 24.

²⁶⁰ Ali Satan, a.g.e., s. 75-76.

²⁶¹ Ali Satan, a.g.e., s. 77-78.

²⁶² Ali Satan, a.g.e., s. 244.

çelişkilere rağmen Seyyid Bey'in konuşması on bin nüsha olarak basılmış ve Anadolu'nun dört bir yanına dağıtılmıştır.²⁶³

Büyük Millet Meclisi zabıtlarına değindikten sonra bu bölümün girişinde bahsettiğimiz usul üzere devam edebiliriz. Seyyid Bey Malta'da bulunduğu sürede alamadığı Darülfünun maaşı hakkında dilekçe yazmıştır.²⁶⁴ Malta sürgününden geri dönen Seyyid Bey'in sürgün süresindeki maaşlarının ödenmesine dair karar alınmıştır.²⁶⁵ 26 Nisan 1338 (Hicri 28 Şaban 1340, Miladi 26 Nisan 1922) tarihinde Seyyid Bey'in Darülfünun Müderrisliği'ne ait ve mezuniyet müddetine dek ödenmemiş maaşlarını ve fevkalade tahsisatının tamamen verilmesi konusundaki arzuhali üzerine Şura-yı Devlet kararını açıklamıştır. Verilen görevin imkanlarını kötüye kullanmayacağı takdirde parasını alabileceği Seyyid Bey'e bu kararla bildirilmiştir.²⁶⁶ 15 Temmuz 1338 (Hicri 19 Zi'l-Kade 1340, Miladi 15 Temmuz 1922) tarihli belgeye göre Darülfünun Müderrisleri'nden ve Meclis-i Ayan azasından Seyyid Bey'in biriken maaşlarının ve tahsisatının tam olarak ödenmesi sağlanmıştır.²⁶⁷

1922 yılından 1923 başlarına kadar Seyyid Bey ile ilgili başka bir veriye rastlanmamıştır. Hal böyleyken 1923 senesi ile devam etmek gerekmektedir. Mart 1923'te Ali Şükrü Bey meçhule karışmıştır ve daha sonra ortaya çıktığı veçhile Ali Şükrü Bey öldürülmüştür.²⁶⁸ Ali Şükrü Bey'in öldürülmesinden kısa bir süre sonra Meclis'teki tartışmalar esnasında, Nisan 1923 başlarına rastlayan dönemde Adliye Vekili'nin Birinci Grup yanlısı bir kimse olduğu eleştirisi yapılmıştır.²⁶⁹

²⁶³ Ali Satan, a.g.e., s. 234.

²⁶⁴ BOA., ŞD.3183.30.

²⁶⁵ BOA., MF.MKT.1241.56.

²⁶⁶ BOA., BEO.4710.353241.

²⁶⁷ BOA., BEO.4715.353580.

²⁶⁸ Mahmut Goloğlu, *Milli Mücadele Tarihi: Türkiye Cumhuriyeti 1923*, C.: 5, Başnur Matbaası, Ankara 1971, s. 141.

²⁶⁹ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti*, s. 151-152.

Seyyid Bey Adliye Vekili olmasından kısa bir süre önce 1923 başlarında kurulan Tadil-i Kavanin Komisyonları'ndan Mecelle Vacibat Komisyonu'na Başkan olmuştur.²⁷⁰ Adliye Vekili oluncaya kadar görevini yapmaya devam etmiştir.²⁷¹ Sami Erdem, Seyyid Bey'in medeni kanunun ülkenin örf ve adetlerine uygun olarak hazırlanması gerektiğine dair düşüncelerinden bahsetmiştir.²⁷² Feroz Ahmad ise Seyyid Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya laiklik konusunda danışmanlık yaptığını ve onun düşüncelerini bu yönde etkilediğini ifade etmiştir.²⁷³ Bize mantıklı gelen Sami Erdem'in ifadesidir zira Seyyid Bey'in Türkiye'nin modernleşmesi hususunda İslami esasları temel alarak Batı'nın nimetlerinden yararlanmayı savunduğu tarihi bir vakıadır. Nitekim Seyyid Bey 3 Mart 1923 günü Meclis'te yaptığı konuşmasında hukukun örf ve adetlerden doğduğunu ileri sürmüştür ve bunların değişmesiyle değiştiğini de belirtmiştir.²⁷⁴ Lakin Feroz Ahmad'ın ifadelerine paralel yaklaşımları beyan eden başka kaynaklar da olduğundan laiklik konusundaki danışmanlık bahsini bir kenara atmamakta yarar vardır. 1923 yılında Adliye Vekaleti tarafından kanunların modernizasyonu amacıyla tadil-i kavanin için muktazı layihaları ihzara memur komisyonlar kurulmuştur. Komisyonların çalışmalarının uzun sürmesi ve kısa dönemde netice vermemesi şikayetlere sebep olunca Adliye Vekili Seyyid Bey, komisyonların çalışmalarını savunmuş ve kanun yapmanın zaman almasının doğal olduğunu ifade etmiştir. Seyyid Bey medeni kanun için acele etmemenin gerektiği fikrindedir. Kendi kanunlarını oluşturmak Almanlar için 30, Fransızlar için 15 sene sürmüştür. Seyyid Bey'e göre Türkiye için bu hususta acele etmek Türkiye'nin aleyhinedir.²⁷⁵ Adliye Vekili Seyyid Bey milli değerlere bağlı ancak Avrupalı değerleri de içeren yasalar çıkarılmasını²⁷⁶ fakat bunun kopya ya da taklit usulüyle yapılmamasını savunuyordu. Ancak bu komisyonların oldukça yavaş işleyen çalışmaları inkılapçı çevreler tarafından tatmin edici bulunmamış olacak

²⁷⁰ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 15-16.

²⁷¹ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 17.

²⁷² Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 21.

²⁷³ Feroz Ahmad, a.g.e., s. 261; Fevzi Demir, a.g.m., s. 154.

²⁷⁴ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 22.

²⁷⁵ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", gös. yer.

²⁷⁶ Ekrem Buğra Ekinci, *İslam Hukukunda Değişmenin Sırrı*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 39. Ekrem Buğra Ekinci Seyyid Bey'in 1924 senesi itibarıyla İslam hukukunda köklü reformlara şiddetle taraftar olan isimlerden biri olduğunu ifade etmiştir.

ki 1925 yılında Adliye Vekilliği yapan Mahmut Esat Bey'in isteğiyle bu komisyonların görevlerine son verilmiştir.²⁷⁷ Seyyid Bey'in medeni kanun için fikirlerinden, çalışmalarından ve bunların neticelerinden bahsettikten sonra Adliye Vekili olmasına değinmek gerekmektedir.

1923 yılı itibarıyla Seyyid Bey'in kariyerinin seyrini ele almak gerekirse Ağustos 1923'te Adliye Vekili seçilmiştir.²⁷⁸ Seyyid Bey 21 Ağustos 1923 tarihli mülakatta kendisinin daha önce Vacibat Komisyonu Reisliği ve Kanun-ı Medeni Komisyonu Reisliği gibi üst düzey hukuki çalışmalarda görev aldığını ifade etmiştir.²⁷⁹ Bu Seyyid Bey'in adli meselelerde tecrübeli olduğuna dair bir demecini ifade eder. Hasan Rıza Bey'in ifadesine göre 1923 Temmuz'unda Mustafa Kemal Paşa Teşkilat-ı Esasîye ve Kanun-ı Esasî hakkında bir çalışma yapmış ve bu çalışmasını Hasan Rıza Bey vesilesiyle Adliye Vekili Seyyid Bey'e göndermiştir. Bir günlük değerlendirme süresi tanımıştır. Hasan Rıza Bey bunun üzerine Seyyid Bey'i evinde ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın ricalarını bildirerek kanun tasarısını teslim etmiştir. Ertesi gün yine Seyyid Bey'in evinde buluşmuşlardır. Seyyid Bey "Pek mükemmel, esaslarda tamamen mutabıkım. Yalnız birkaç talî noktada -emirlerine uyarak- mütalâalarımı not ettim." demiştir. Bunun üzerine Hasan Rıza Bey tasarımı almış, köşke çıkmış ve Mustafa Kemal Paşa'ya takdim etmiştir.²⁸⁰

Lozan'ı müteakip ortaya çıkan yüz ellilikler meselesi vardır. Seyyid Bey Adliye Vekili olması münasebetiyle bu gelişmede önemli bir konumdadır. Seyyid Bey Lozan'da kararlaştırılan yüz ellilikler meselesinde af başlangıcını Milli Mücadele başlangıcı olarak belirlemeyi savunmuştur. Bunda ileri sürdüğü tez ise İstanbul Hükümetleri'nin Padişah buyruğu ile iktidara gelmesi ve Padişah'ın baskı altında bulunmasıdır. Bu durumda yüz ellilik listesini Milli Mücadele öncesindeki

²⁷⁷ Nilüfer Uğurlu Şenel, "Türk Batılılaşmasında Medeni Kanun'un Önemi", *Atatürkçü Bakış*, C.:2 S.: 4, 2003, s. 79-80.

²⁷⁸ Mahmut Goloğlu, *Milli Mücadele Tarihi: Türkiye Cumhuriyeti 1923*, C.: 5, Başnur Matbaası, Ankara 1971, s. 214.

²⁷⁹ Vatan Gazetesi, 21 Ağustos 1339/1923'den aktaran Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 35.

²⁸⁰ Hasan Rıza Soyak, a.g.e., s. 180.

kişilerden müteşekkil etmek gerekirdi.²⁸¹ Neticede niteliği ve başlangıç / bitiş günü kesinleştirilememekle beraber yüz ellilikler listesi yüz kırk dokuz kişiye bir²⁸² kişi daha ilave edilerek 1.6.1924'te yayınlanmıştır.²⁸³

Ağustos 1923'ü takip eden bu noktada Halk Fırkası bahsine değinilmelidir. Seyyid Bey de bu siyasi oluşumun bünyesinde bulunmuştur. Halk Fırkası 9 Eylül 1923'te İzmir'in kurtuluşunun sene-yi devriyesinde kurulmuştur. Mehmet Özden bu gelişmeyi şöyle ifade eder "Devletle millet arasında bir rabıtaya ihtiyaç vardı; o da kadroların oluşturduğu partiydi."²⁸⁴ Fırkanın kurulduğu 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası'nın Nizamnamesi kabul edilmiştir.²⁸⁵ Fırkanın tekamül süreci genel hatlarıyla şöyle izah edilebilir: İttihad ve Terakki Cemiyeti Teceddüd Fırkası'na, Teceddüd Fırkası Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yi Hukuk Cemiyeti'ne, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yi Hukuk Cemiyeti ise Halk Fırkası'na dönüşmüştür.²⁸⁶ Böylece Türkiye yeni bir devlet olarak ortaya çıktığında kurulan ilk partisi olmuştur. Halk Fırkası'nın kuruluş tüzüğünü Ziya Bey yazmıştır. 10 Kasım 1924'te Halk Fırkası adının önüne Cumhuriyet kelimesi eklenmiştir.²⁸⁷

Bu noktada Cumhuriyet'e geçme fikri nereden çıktı ve Seyyid Bey'in ilgisi nedir bu açıklanmalıdır. Mustafa Kemal Paşa'nın kafasındaki Cumhuriyet düşüncesi Lozan Konferansı sürerken 1923 yazında belirli bir biçim almıştır. Bir tasarı hazırlayarak daha önce Saltanat'ın kaldırılması ve birtakım laik anayasa konuları hakkında desteğini aldığı Seyyid Bey'e göndermiştir. Seyyid Bey tasarımı ilke olarak yasama bakımından uygun bulmuştur fakat bazı ayrıntıların düzeltilmesi için geri göndermiştir. Sonra tasarı, Lozan Barışı imzalanıncaya kadar bir yana bırakılmıştır.²⁸⁸ Fethi Bey Kabinesi 27 Ekim 1923'te istifa etmiştir. Adliye Vekili Seyyid Bey de istifa eden bu kadroda yer almıştır. 29 Ekim 1923 Pazartesi günü

²⁸¹ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti*, s. 283.

²⁸² *Köylü Gazetesi* sahibi Refet. Detay için bkz. Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti*, s. 327.

²⁸³ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti*, s. 287.

²⁸⁴ Tekin Alp, *Kemalizm*, İstanbul 1936, s. 74'ten aktaran Mehmet Özden, "Türkiye'de Halkçılığın Evrimi (1908-1918)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S.: 16, 2006, s. 94.

²⁸⁵ BCA., 110.9.1.11.33.0.56.

²⁸⁶ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti*, s. 197.

²⁸⁷ BCA., 410.1.0.0

²⁸⁸ Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Sander Yayınları, İstanbul 1984, s. 577.

13:30'da fırka umumi heyeti Fethi Bey Reisliği'nde toplanmıştır. Görüşülen mesele Teşkilat-ı Esasîye üzerinde beş maddelik tâdil tasarısıdır. Müzakereler sürerken mebuslar fikir belirtmiş ve ortaya bir tartışma çıkmıştır. Bu esnada Adliye Vekili Seyyid Bey, fikir belirtenlere katılarak Mustafa Kemal Paşa'nın düşünceleriyle aynı çizgide bir konuşma yapmıştır: "Teklif edilen şekil yeni bir şey değildir. Mevcut Teşkilatı Esasiye Kanununu tavzih ve tespitten ibarettir. Mevcut şekli daha vazih ve sarîh ifade edersek elbette millet ve memleketimizin menfaatine daha muvafık hareket etmiş oluruz."²⁸⁹ Bu konuşmayı takiben Cumhuriyet'in ilanı Kur'an-ı Kerim'in hatimleriyle, kurbanların kesilmesiyle, Buhari-yi Şerifler'in okunmasıyla, Selalar'ın verilmesiyle duyurulmuştur. Cumhuriyet'in ilanı ile beraber Seyyid Bey terk ettiği vazifesini yeniden üstlenmiştir. Aynı güne dair bir başka gelişme olarak Mustafa Kemal Paşa 29 Ekim 1923'te Cumhurreisi seçilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Halife'nin durum analizini yapmak gerekir. Öncelikle Hilafet bir kimseye halef olmak anlamındadır. İmamü'l-Müslimîn olan zat-ı muhterem Şer'i hükümlerin icrasında Hazret-i Peygamber'e halef olduğu için kendisine "Halife" denilmiştir. Hilafete imamet de denir. Namazda cemaata imam olmak anlamında olan İmamet'ten ayırmak için buna "İmamet-i Kübra" denmiştir.²⁹⁰ Hazret-i Peygamber'den sonra Halifelik 4 kişinin zatında bulunmuştur. Buna Raşid Halifelik denir yani tam manasıyla Halife olmak anlamına gelir. Bu isimler: Hazret-i Ebubekir, Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman ve Hazret-i Ali'dir. Daha sonraki liderlerden itibaren Halifelik siyasi yönü ağır basan bir mevkiye dönüşmüştür. Yine de din alimlerinin fikirlerini alan, onlar ile meşveret eden halifeler, hilafetlerinin eksiklerini kapatmak için gerekli adımları atmış ve tebaasına hizmeti esas ilke edinmiştir. Abdülmecid Efendi döneminde ise Halife siyasi bir otoriteden ziyade taziye ve tebrik telgrafları çeken bir zat hâline dönüşmüştür. Varlığı ve yokluğu arasında bir fark yoktur. Halifelik makamının ağırlığını üstlenebilecek sorumluluk ve liyakatten yoksundur. Abdülmecid Efendi

²⁸⁹ Hasan Rıza Soyak, a.g.e., s. 185

²⁹⁰ Mehmet Sait Toprak, "Seyyid Bey: Hilafet ve Hakimiyet-i Milliye", *Türk Hukuk ve Siyaset Adanı Seyyit Bey Sempozyumu (16 Mayıs 1997)*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 1999, s. 172.

refah bir hayat yaşama karşılığında Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile zıt düşmemeye özen gösteren bir "Halife"dir.²⁹¹ Öte yandan Abdülmecid Efendi'nin Cuma selamlığına çıkması, bazı çevrelerin Abdülmecid Efendi'yi Meclis'in üzerinde görmeleri hatta ona Padişah gibi davranmaları Ankara Hükümeti'nin dikkatini Halifelik makamına çekmiştir.²⁹² Nitekim Halife'nin kurduğu iyi ilişkiler²⁹³ Ankara Hükümeti tarafından "geriye dönüş" tehlikesi olarak algılanmıştır. Saltanat taraftarlarının Halifelik'ten güç ve moral alarak eskiye dönmek için çalışmalar yapmaları, Halife Abdülmecid'in kendisini bir Padişah gibi görerek heyetler kabul etmesi Halifeliğin kaldırılmasının gündeme gelmesinde etkili olmuştur.²⁹⁴ Halife Abdülmecid Efendi, 22 Ocak 1924'te Başvekil'e gönderdiği bir yazı ile kendisine ait bir bütçe talebinde bulunmuştur.²⁹⁵ Bu istek, dış ülkelere temsilci göndermek, hükümete danışmadan yabancı elçileri kabul etmek ve gösterişli saltanat törenleri düzenlemek gibi uygulamalarla birleştiğinde İsmet Paşa "Hükümet içinde birden fazla devlet başkanı olamaz." diyerek buna tepki göstermiştir.²⁹⁶

Adliye Vekili Seyyid Bey'in af kanunları hususunda ne kadar girişimci bir isim olduğu Meclis-i Mebusan yıllarından beridir çevresince bilinen bir özelliğidir. Lütfi Fikri Bey, Halifelik hakkındaki bir yazısından dolayı 27 Aralık 1923'te 5 senelik kürek cezasına çarptırılmıştı. Adliye Vekili Seyyid Bey aracılığıyla Meclis kısa süre sonra bu cezayı affettiği için bu karar uygulanmamıştır.²⁹⁷ Seyyid Bey, Lütfi Fikri Bey gibi Ali Osman ve Hafız İbrahim Efendilerin affedilmesine dair kanunun icrasına da memur edilmiştir.²⁹⁸ 5 sene gibi ciddi bir cezanın kısa sürede affedilmesi Halifeliği kamuoyunun gündemine taşımak için teşvik mahiyetinde

²⁹¹ Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 39.

²⁹² Necdet Aysal, "Atatürk Döneminde İç Politika", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Haz.: Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, Ankara 2022, s. 164.

²⁹³ Refet Paşa, Rauf Bey, Afyon Mebusu Şükrü Efendi vedahası için bkz. Mahmut Goloğlu, *Halifelik*, s. 40-41; Aysal, a.g.m., s. 164.

²⁹⁴ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, C. I-II, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., İzmir, 1988, s. 253-254'ten aktaran Aysal, a.g.m., s. 164-165.

²⁹⁵ N. Hakkı Uluğ, *Halifeliğin Sonu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 1975, s. 47-50; Ergil, a.g.m., s. 262'den aktaran Aysal, a.g.m., s. 165.

²⁹⁶ Aysal, a.g.m., s. 165.

²⁹⁷ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, Haz.: Osman Selim Kocahanoğlu, C.: 2, Temel Yayınları, İstanbul 2002, s. 63.

²⁹⁸ Hasan Rıza Soyak, a.g.e., s. 234.

olabilir. Bu sayede Halifelik üzerine yazılıp çizilecek ve tartışmaya açılan Halifeliğin ilgası gündeme gelecektir.

Sırada Seyyid Bey'in İzmir mebusluğundan ayrılma süreci vardır. Seyyid Bey 5 Mart 1924'e değin Adliye Nezareti makamında görev yapmıştır. İzmir mebusluğundan ayrılışı ise tam bir muammadır. Ahmet Demirel'e göre 1924 yılının 15 Aralık'ına gelindiğinde ise, 20 Nisan 1924 tarihli *Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu*'nun 23. maddesi²⁹⁹ doğrultusunda istifa ile milletvekilliğinden ayrılarak sadece Darülfünun görevini sürdürmek zorunda kalmıştır.³⁰⁰ Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki 492 günlük görevinden sonra mebusluğu sona ermiştir.³⁰¹ Mahmut Goloğlu'na göre memuriyetten ya da mebusluktan ayrılma yasası ile ilgili olarak, Budapeşte Orta Elçisi Hüsrev Bey Urfa Mebusluğu'ndan, Londra Elçisi Zekai Bey Aydın Mebusluğu'ndan, Berlin Elçisi Kemaleddin Sami Paşa Sinop Mebusluğu'ndan istifa etmiştir. Darülfünun Müderrisi Adliye sabık Vekili Seyyid Bey ise İzmir Mebusluğu'ndan ayrılmaya mecbur bırakılmıştır. Şöyle ki, kendisine gönderilen bildiriye uzunca bir süre cevap vermemiş bulunduğu ve daha sonra çok geç bir tarihte verdiği istifası dikkate alınmayarak profesörlükten maaş almaya başladığı en yakın tarih olan 25 Mart 1924 tarihi itibarıyla mebusluktan istifa etti sayılmıştır.³⁰² Hüsrev Bey 18 Ekim 1924, Zekai Bey 2 Eylül 1924, Kemaleddin Sami Paşa 19 Ekim 1924, İzzeddin Paşa 1 Kasım 1924, Arif Hikmet Paşa 1 Kasım 1924, Cevat Paşa 22 Aralık 1924, Fevzi Paşa 1 Kasım 1924, Fahreddin Paşa 1 Kasım 1924, Nuh Naci Bey 20 Aralık 1924, Şükrü Naili Paşa 1 Kasım 1924. Goloğlu'na göre Seyyid Bey ise 25 Mart 1924 ile diğerlerinden daha evvel mebusluktan koparılmış ve aslında bir nevi çifte standart uygulamasının kurbanı olmuştur.³⁰³ Seyyid Bey'in yerine İzmir Mebusluğu'na getirilen isim Kamil Bey olmuştur.³⁰⁴ Bu seçimi Seyyid Bey'in mi yaptığı yoksa bir emrivaki ile mi karşı karşıya kaldığı meçhuldür. Sami Erdem'e göre çok titiz

²⁹⁹ İlgili madde şudur: "Meb'ûsluk ile Hükûmet memûriyeti bir zat uhdesinde içtimâ edemez." *Resmî Gazete*, 24.04.1924; *Düstur*, 3. Tertip, C.: 5, Kanun No: 491, s. 1021.

³⁰⁰ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 348.

³⁰¹ Ahmet Demirel, a.g.e., s. 482.

³⁰² Mahmut Goloğlu, *Devrimler*, s. 62.

³⁰³ Mahmut Goloğlu, *Devrimler*, s. 288.

³⁰⁴ Mahmut Goloğlu, *Devrimler*, s. 289.

olmayan bir ansiklopedide Seyyid Bey'e dair bir notta çift görevliliğin yasaklanmasından sonra bir seçim yapmada geciktiği bundan dolayı da Darülfünun'dan maaş aldığı tarih esas alınarak Milletvekilliği'nden istifa etmiş sayıldığı belirtilmiştir.³⁰⁵ Ancak Sami Erdem'in kıymetli tespitleriyle beraber burada verilen 25 Mart 1924 tarihi doğru olamaz. Çünkü ilgili kanun 20 Nisan 1924 tarihlidir. Mete Tunçay da bahsettiğimiz kanun bağlamında fakat kanunun yapılmasından bir ay kadar önce 25 Mart 1924'te istifa ettiği görüşüne -bir kaynak belirtmeden- eserinde yer vermiştir.³⁰⁶ Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel ise Ahmet Demirel gibi Seyyid Bey'in 15.12.1924'te istifa ettiğini öne sürmüştür.³⁰⁷ Ancak bu tarih de çok geç bir tarihtir. Seyyid Bey'in Mebusluk'tan ayrılması kesin olmamakla beraber 20 Nisan 1924'ü takip eden süreçte fazla zaman geçmeden yaşanmış olsa gerektir.³⁰⁸ Müteakip süreçte İlahiyat Fakültesi Reisi'ne atanmıştır.³⁰⁹ 25 Haziran 1924 tarihinde Yavuz Sultan Selim Camii'nin dahilindeki Medresetü'l-Mütehassisin binası 12 devlet adamının imzasının neticesinde İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülerek Darülfünun'a ait bir bina haline gelmiştir.³¹⁰ İşte Seyyid Bey buraya Reis atanmıştır. Darülfünun'da işlerini başarıyla yürütürken 8 Mart 1925'te³¹¹ Kadıköy Cevizlik'teki evinde yakalandığı şiddetli zatürre sonucu beklenmedik bir zamanda ölmüştür. 9 Mart 1925'te Beyazıt Camii'nde cenaze namazı kılınmış ve müteakiben Sultan Mahmud Türbesi'nin bahçesinde defnedilmiştir.³¹² Seyyid Bey'in kabrinin yerinin belirli olmadığına dair ziyaretçilerinden hasıl olan birtakım rivayetler de vardır. Hasan Basri Erk, 1954 yılında yayınlanan *Meşhur Türk Hukuk Adamları* eserinde Sultan Mahmud Türbesi'nin bahçesinde yaptığı araştırmada Seyyid Bey'in mezarını bulamadığını belirterek, Seyyid Bey'in isminin kabristanın planında da mevcut olmadığını belirtmiştir. Kabristanda yazısız ve kime ait olduğu belirsiz mezarların varlığından

³⁰⁵ *Türkiye Ansiklopedisi (1923 – 1973)*, C.: 1, Kaynak Kitap, İstanbul 1974, s. 14'ten aktaran Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 38.

³⁰⁶ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınları, İstanbul 1989, s. 102.

³⁰⁷ Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel, *TBMM Albümü (1920-1950)*, C.: 1, Korza Yayıncılık, Ankara 2010, s. 102.

³⁰⁸ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 38.

³⁰⁹ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 23.

³¹⁰ BCA., 30.18.1.1.10.31.10.

³¹¹ Hicri 12 Şaban 1343, Rumi 8 Mart 1341'e tekabül eder.

³¹² Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 24; Serhan Kemal Saygı, a.g.t., s. 70.

dolayı bunlardan birisinin Seyyid Bey'e ait olma ihtimali üzerinde de durmuştur. Daha sonra Sami Erdem de söz konusu bahçede yaptığı araştırmada Seyyid Bey'in mezarına dair herhangi bir işarete rastlayamamıştır. Seyyid Bey gibi kamuya mal olmuş ve tarihte kendisine bir yer tutmuş bir zatın mezarının bu şekilde bilinmezliğe terk edilmesi anlam verilemeyen bir durumdur.³¹³ Hâl böyleyken mezarının isimsizler mezarı gibi garip bir mezar kalacağı fikri kayda değer bulunamaz.

Bir rivayette Seyyid Bey'in ölümünden sonra İttihadçılığı ile meşhur *Anadolu Gazetesi*'nde çıkan bir yazıda "İzmir'in kıymetli bir evladını yitirdiği" haberi yer almıştır. İbrahim Edhem Bey, *Anadolu Gazetesi*'ne gönderdiği bir yazısında Seyyid Bey'i ölümünden bir ay önce ziyaret ettiğini ifade ederek ziyaretinde Seyyid Bey'in kendisine İzmir'e ve İzmirli'lere olan hürmetini açıkladığını beyan etmiştir. İşbu yazı 15 Mart 1925 tarihinde yayınlanmıştır.³¹⁴

Sami Erdem Seyyid Bey'in İslam Hukuku alanındaki çalışmaları ve fikirleriyle döneminin önemli bir temsilcisi olduğunu ifade etmiştir ve Seyyid Bey'in şöhreti hakkında bir kıyaslama yaparak II. Meşrutiyet döneminde İttihad ve Terakki içindeki üst düzey vazifeleri ve Cumhuriyet döneminde yürüttüğü Adliye Vekilliği dikkate alındığında Seyyid Bey'in siyasi yönünün, ilmi yönünden daha ön planda olduğunu iddia etmiştir.³¹⁵ Fakat bu noktada tarihin akışı bize göstermektedir ki Seyyid Bey kendisini var eden ilmi ile şöhret bulmuş ve imkanlarından faydalanmıştır. 3 Mart 1924'te kendisini bir siyaset adamı olarak değil, bir ilim adamı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne tanıtması ve ilerleyen süreçte mebusların tek bir işte çalışmasına yönelik çıkarılan kanun dolayısıyla yaptığı Darülfünun tercihi Seyyid Bey'in hüviyet-i asliyesinin bir siyaset adamı olduğunu değil, bir ilim adamı bir Darülfünun müderrisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu değerlendirmeyi yapmak elzemdir zira Seyyid Bey, İttihad ve Terakki Fırkası Reisliği haricinde bulunduğu bütün siyasi makamlarda geçici ve biat edenlerini

³¹³ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 39-40.

³¹⁴ Serhan Kemal Saygı, a.g.t., s. 71.

³¹⁵ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 26-28.

hoşnut edemeyen bir görüntüdedir. İlimi donanımı sayesinde elde ettiği makamlar, ilminin çözemeyeceği noktalara geldiğinde Seyyid Bey'i adım adım terk etmiştir. Nitekim siyasetten ayrılınca müderrislik ve fakülte reisliği Seyyid Bey için mutlak hedef olmuştur. Siyasetten ayrılma bahsiyle ilgili olarak yukarıda da bahsettiğimiz gibi Seyyid Bey'in buna mecbur bırakıldığı kuvvetli bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna sebep olarak kısaca ifade edilebilir ki 1924 yılı başlarında Adliye Vekili Seyyid Bey'in Aile Hukuku Kararnamesi'nin üzerinde düzenleme yapılması, Mecelle'den ilgili bölümü düzenlenerek borçlar hukukunun ıslah edilmesi gibi fikirleri dönemin devrimci anlayışından uzaktı.³¹⁶

³¹⁶ Sami Erdem, "Hayatı ve Eserleri", s. 22.

SONUÇ

Tarihin akışı bir yapbozun parçalarının birbirleriyle uyumu gibidir. Tarih, her ne kadar tamamlanmaktan uzak bir yapboz gibi görünse de yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler neticesinde eksik parçaların azaldığını ve kümülatif bir ilerlemenin söz konusu olduğunu ifade etmek gerekir. Bu ifadenin konumuzla ilgili yanı ise Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin temelleri üzerinde kurulmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarihî devamlılık vardır. Bu tezimizin öne sürdüğü fikirlerden birisidir. Seyyid Bey'in hayatı bu devamlılığı genelden özele olacak şekilde inceleyebilmemizi mümkün kılmaktadır. 1873 yılındaki doğumundan 1925 yılındaki ölümüne dek hayatını inceledik ki Seyyid Bey'e odaklanırken bir yandan da Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüşümü görebilelim.

Seyyid Bey'in hayatını incelerken gizemli noktalar vardı. Bir kısmını aydınlığa kavuşturabilirken bir kısmını ileride gerçekleştirilebilecek çalışmalara temel oluşturması açısından ulaşabildiğimiz en uç nokta itibarıyla tezimizde ele aldık. Seyyid Bey'in İzmir'de doğduğunu, Abdullah Takıyüddin'in oğlu olduğunu ve soyunun ünlü İslam alimi İbn-i Melek'e dayandığını belirttik. Buna karşın annesinin kim olduğuna ve soyunun nasıl devam ettiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Seyyid Bey'in soy bilgisi şu hâliyle bile muhafazakâr bir aile yapısını bize haber vermektedir. Bu haberi İslam aliminin soyundan gelmelerini övünç kaynağı olarak Seyyid Bey'in zikretmesinden de okumak mümkündür.

Seyyid Bey ile ilgili bir başka gizemli nokta medreseye ne zaman girdi, nasıl bir eğitim sürecinden geçti, nasıl bir surette mezun oldu sorularıyla şekillenmektedir. Bu bilgileri tezimizde işlememizi sağlayacak evraka ulaşamadık. İzmir'in 10 medreseye sahip olduğu ve medreseler arası talebe değişimlerinin bulunma ihtimalinin varlığı ile beraber Seyyid Bey'in medrese eğitimi hakkında daha sonraki bir aşamada cevaplandırılabilir bir soru işaretini araladık.

Seyyid Bey'in gözlerini açtığı dünyayı anlayabilmek için genellikle Osmanlı'nın siyasi, iktisadi ve sosyal konjonktürünü değerlendirdik.

Seyyid Bey'in Darülfünun öğrenciliği günlerine de açıklık getiremedik. Fakat Seyyid Bey'in Darülfünun'dan mezuniyeti sonrası hayatı dikkat çekici ve dolu dolu bir hâle gelmiştir. 2 sene gibi kısa bir süre avukatlık yaptıktan sonra Darülfünun müderrisliğine ve müteakip süreçte Meclis-i Mebusan'da İzmir Mebusluğu'na adım atmıştır. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olmasının da bunda elbette payı vardır ancak bu Cemiyet'e kimin aracılığıyla ve ne zaman girdiğine dair herhangi bir veri mevcut değildir. İttihad ve Terakki ile ilişkilerinin sağlam olmadığına dair bir değerlendirme yapmak mümkündür. 1909'da Hareket Ordusu Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indirerek yönetime el koyduğunda Seyyid Bey'i sorgulamıştır. İşbu ordu İttihadçılar'a dokunmamış ve muhalifleri baskılayarak iktidarı eline almıştır. Seyyid Bey'in bu gelişmeden nasibini almış olması 1909'un ilk yarısında İttihad ve Terakki Cemiyeti ile güçlü bağlar kuramamış olabileceği yönünde bir değerlendirmenin kapısını aralamaktadır. Öte yandan bu durum hakkında yaşanan kargaşanın etkisiyle Seyyid Bey'in de aralarında bulunduğu birtakım İttihadçılar'ın olağan şüpheliler arasında görüldüğü değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

1910 itibarıyla Seyyid Bey İttihad ve Terakki Merkez-i Umumi'si tarafından Reis-i Sani seçilmiştir. Cemiyet içerisindeki başarılı görünümü neticesinde 1911 yılında İttihad ve Terakki'nin Reisi seçilmiştir. Onun bu görevi üstlendiği dönemlerde İttihad ve Terakki Cemiyeti kaos yaşamaktadır. Talat Bey bu durumun üstesinden gelemeyerek Reislikten istifa etmiştir. Müteakip süreçte Talat Bey'in yerine Reis seçilen Seyyid Bey, İttihad ve Terakki Cemiyeti içerisinde gelenekçilerin ve yenilikçilerin uzlaşmasını sağlamıştır. Bu sayede Cemiyet'in sorunları çözülmüş ve Cemiyet daha güçlü bir yapıya kavuşmuştur. Bu yükselişe karşın Seyyid Bey siyaseti ve akademik hayatı birlikte yürütmekte birtakım aksaklıklar gösterdiğinden dolayı çeşitli tepkilerle karşılaşmıştır.

Meclis-i Mebusan'ın 2. dönemi 1912 yılında başlamıştır fakat siyasi ve askeri sayılabilecek bir kriz ile çok geçmeden Sultan V. Mehmed Reşad tarafından bir irade ile Meclis tatil edilmiştir. 1913 itibarıyla Seyyid Bey müderrisliğe devam ederken bir yandan da İzmir'de Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunda rol almıştır.

I. Dünya Savaşı 1914'te başlamıştır. Bu senede Meclis-i Mebusan yeniden açılmıştır. Seyyid Bey mebusluğa geri dönmüş ve Darülfünun'da müderrisliğe devam etmiştir. İzmir ve İstanbul çapında tanınan bir İttihadçı'dır. Seyyid Bey'in 1915'te de 1914'teki etkisi sürmüştür. 1916 yılı ise Osmanlı Devleti için zor bir yıldır. Savaş şartları güçleşmiş, yenilgiler artmıştır. Buna karşın Müttefikler birbirleriyle kaynaşmak amacıyla ziyaretler tertip etmiştir. Osmanlı'nın Almanya'ya gönderdiği heyette Seyyid Bey de vardır. 1916 bitmeden Seyyid Bey Ayan Azası tayin edilmiştir. Sonraki iki yıl felaketle geçmiştir. 1918'de İttihad ve Terakki Cemiyeti yenilginin kesinleşmesi ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile kendisini feshetmiş ve yerini Teceddüd Fırkası denen oluşuma bırakmıştır. Seyyid Bey burada kurucu üyelerdendir ve Fırka Reis-i Saniliği'ne de yükselmiştir fakat Teceddüd Fırkası beklentileri karşılayamamış ve dağılmıştır.

1919 yılı İzmir Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'nin feshedildiği bir yıldır. İstanbul'da müderrislik hayatına devam eden Seyyid Bey, Meclis-i Ayan'ın tatil olması sebebiyle siyasi yönden iş yapamaz durumdadır. Fakat Anadolu'da gelişen Milli Mücadele hareketi ile kontak kuran Seyyid Bey, İttihadçı kimliği ve güçlü ilişkileri sayesinde işbu harekete destek sağlamış ve güç kazandırmıştır. Seyyid Bey'in Milli Mücadele'nin lideri olarak karşımıza çıkacak Mustafa Kemal Paşa'nın desteğini aradığı isimlerden olması ve ilerleyen süreçte iltifatlarına mazhar olması kayda değerdir.

1920 yılı Anadolu'da olup bitenlerin şekillendiği yıldır. İstanbul, İzmir ve Ankara üç önemli merkezdir. Seyyid Bey İstanbul'dadır. Milli Mücadele Hareketi için önem arz ettiği bir zamanda tutuklanarak sürgün hayatına mecbur kalmıştır. Fakat bu sürgünden güçlenerek çıkmış ve aslında bir hapis hayatı değil de fikri

tekamülünde ilerlemesine basamak oluşturan birtakım tecrübeler edinmiştir. Eşi İsmet Hanım'ın mektuplarının ona ulaşması, Fransızca öğrenmesi, konferans niteliğinde milli düşünce içerikli konuşmalar yapması da önemli verilerdir.

Seyyid Bey 1921 yılında Malta sürgününden geri dönmüş ve Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması için çalışmalarına devam etmiştir. Anadolu'ya geçmek yerine İstanbul'a dönerek Darülfünun'da görev yapmıştır. Bu esnada Ankara Hükümeti'nin önemli bir savunucusu olarak payitahtta bulunmuştur.

Seyyid Bey 1922'de İstanbul'da Darülfünun hocalığını sürdürüyordu. Mustafa Kemal Paşa Seyyid Bey'in evvelki hizmetlerinden dolayı siyasi kimliğini sürdürmesini tercih etmekteydi. İnkılapçı çevreler Batıcı isimler idi. Seyyid Bey ise yalnızca İslami bir temel üzerine inşa edilecek Batılılaşma'yı kabul ediyordu. Seyyid Bey ve Mustafa Kemal Paşa'nın fikirlerinin uyuşmaması kısa sürede gerçekleşti. Adliye Vekili ve İzmir Mebusu olalı uzun bir zaman geçmediği halde Seyyid Bey hakkında gazetelerde spekülasyonlar başladı. Seyyid Bey bu haberler doğrultusunda çeşitli gazeteler ile mülakatlara katıldı. Neticede haberlerin doğruluk payının olduğunu 1924'te görmek mümkün olacaktır. 1923 şartlarında Seyyid Bey'in nüfuzu kuvvetlidir. Mustafa Kemal Paşa her ne kadar bazı konularda Seyyid Bey ile anlaşamasa da onun hukuk konusundaki bilgi birikimlerinden faydalanmayı bildi. Laiklik konusunda Seyyid Bey'in fikirlerinden ve tavsiyelerinden yararlandı.

Seyyid Bey'in 1924'teki meşhur konuşmasına zemin hazırlayan süreci tezimizde mütalaa ettik. Seyyid Bey'in 3 Mart'taki konuşmasını değerlendirdik. Bu konuşmanın Hilafet'in kaldırılmasındaki yerini tayin ettik. Müteakip süreçte Seyyid Bey'in kariyerinin nasıl şekillendiğini tezimizde inceledik.

Seyyid Bey'in araştırmacılar tarafından kabul gördüğü veçhiyle fikirleri İslamcılık akımı hudutlarındadır. Kendisi muhafazakâr sayılamayacak olmakla birlikte Batı dünyasının fen ve teknik alanındaki üstünlüğünü kabul etmiştir. İslam kültürünü yaşatırken Batı'nın bu kültürle çelişmeyen değerlerine sahip olmanın Osmanlı'ya

ilerleteceğini ancak illa bir tercih yapılacaksa İslam'ı tercih etmeyi savunmuştur. Bu fikri savunan kişiler İslamcılar'ın Modernist koluna mensuptur.

Seyyid Bey, bilinen eserleri itibarıyla, kendi uzmanlık alanı olan Fıkıh çerçevesinde eserler vermiş bir yazardır. Çağdaşlarıyla karşılaştırıldığında üretken bir yazar olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu yüzden kendisinin İslamcılık ve siyaset konusundaki fikirlerini yalnızca demeçlerinden ve Seyyid Bey'in hakkında söylenen sözlerden takip etmemiz mümkündür. Bunu da tezimizde elimizden geldiği kadar yapmaya çalıştık.

Elinizde bulunan tezin son bölümünün son kısmına gelmiş bulunmaktayız. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e üç dönemin önemli ismi, Adliye Vekili, İzmir Mebusu, Ayan'dan, müderris, avukat, İttihad ve Terakki Cemiyeti Reisi, Teceddüd Fırkası Reis-i Sanisi Seyyid Bey, 8 Mart 1925'te hayatını kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar:

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA., Y.EE.141.55.

BOA., MF.MKT.1152.71

BOA., BEO.3876.290658.

BOA., HSD.AFT, 00013,00179,001.

BOA., ŞD.2848.14.

BOA., HR.SYS.2313.10.

BOA., HR.SYS.02420.00061.001.001.

BOA., İ.DUİT.00011.000034.001.001.

BOA., İ.DUİT.00011.000033.001.001.

BOA., MV.245.112.

BOA., BEO.4671.350314.

BOA, HR.UHM., 00209.00002.003.

BOA, HR.UHM., 00210.00003.003.

BOA, HR.UHM., 00210.00003.005.

BOA., ŞD.3183.30.

BOA., MF.MKT.1241.56.

BOA., BEO.4710.353241.

BOA., BEO.4715.353580.

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA., 110.9.1.11.33.0.56.

BCA., 410.1.0.0

BCA., 30.18.1.1.10.31.10.

İ.B.B. Ahmet Priştina İzmir Kent Arşivi & Müzesi

Aydın Vilayeti Salnamesi – 20, 1899.

Aydın Vilayeti Salnamesi – 21, 1901.

Kanun

Düstur, 3. Tertip, C.: 5, Kanun No: 491, s. 1021

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 1, 4 Kânun-ı Evvel 1324 (17 Aralık 1908).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 2, 6 Kânun-ı Evvel 1324 (19 Aralık 1908).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 10, 30 Kânun-ı Evvel 1324 (12 Ocak 1909).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 12, 1 Kânun-ı Sani 1324 (14 Ocak 1909).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 1, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 50, 18 Mart 1325 (31 Mart 1909).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 1, Cilt: 4, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 88, 26 Mayıs 1325 (8 Haziran 1909).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 1, Cilt: 3, İçtimâ Senesi: 2, İçtimâ: 69, 27 Mart 1326 (9 Nisan 1910).

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 3, İçtimâ: 5, 8 Teşrin-i Sani 1326 (21 Kasım 1910).

- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 1, Cilt: 1-2, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 36, 29 Kânun-ı Evvel 1327 (11 Ocak 1911).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 1, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 3, İçtimâ: 35, 22 Kânun-ı Sani 1326 (4 Şubat 1911).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre:1, İçtima Senesi:3, Cilt:7, İçtima:105, 10 Mayıs 1327 (23 Mayıs 1911).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 2, 3 Teşrin-i Evvel 1327 (16 Ekim 1911).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 16, 2 Teşrin-i Sani 1327 (15 Kasım 1911).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 1, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 40, 12 Temmuz 1328 (25 Temmuz 1912).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 1, 1 Mayıs 1330 (14 Mayıs 1914).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 2, 5 Mayıs 1330 (18 Mayıs 1914).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 3, 6 Mayıs 1330 (19 Mayıs 1914).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 18, 7 Haziran 1330 (20 Haziran 1914).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 1, İçtima: 28, 25 Haziran 1330 (8 Temmuz 1914).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İçtima: 1, 1 Teşrin-i Sani 1331 (14 Kasım 1915).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 3, İçtima: 24, 25 Kanun-ı Sani 1331 (7 Şubat 1916).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi.* Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 3, İçtima: 33, 11 Şubat 1331 (24 Şubat 1916).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 1, 1 Teşrin-i Sani 1332 (14 Kasım 1916).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 2, 3 Teşrin-i Sani 1332 (16 Kasım 1916).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 3, 7 Teşrin-i Sani 1332 (20 Kasım 1916).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 23, 9 Kanun-ı sani 1332 (22 Ocak 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 31, 6 Şubat 1332 (19 Şubat 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 32, 9 Şubat 1332 (22 Şubat 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 4, İçtima: 32, 13 Şubat 1332 (26 Şubat 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 35, 14 Şubat 1332 (27 Şubat 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 37, 1 Mart 1333 (1 Mart 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 38, 5 Mart 1333 (5 Mart 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi (Osmanlı Türkçesi). Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 40, 8 Mart 1333 (8 Mart 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 49, 25 Mart 1333 (25 Mart 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi (Osmanlı Türkçesi). Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 53, 30 Mart 1333 (30 Mart 1917).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 4, İçtima: 54, 31 Mart 1333 (31 Mart 1917).

- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 1, 1 Teşrin-i Sani 1333 (1 Kasım 1917).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 2, 5 Teşrin-i Sani 1333 (5 Kasım 1917).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 3, 8 Teşrin-i Sani 1333 (8 Kasım 1917).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 4, 15 Teşrin-i Sani 1333 (15 Kasım 1917).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 8, 29 Teşrin-i Sani 1333 (29 Kasım 1917).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 13, 20 Kanun-u Evvel 1333 (20 Aralık 1917).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 14, 24 Kanun-u Evvel 1333 (24 Aralık 1917).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 20, 26 Kanun-u Sani 1334 (26 Ocak 1918).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 26, 14 Şubat 1334 (14 Şubat 1918).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 27, 19 Şubat 1334 (19 Şubat 1918).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 5, İçtima: 29, 26 Şubat 1334 (26 Şubat 1918).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 36, 12 Mart 1334 (12 Mart 1918).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 37, 14 Mart 1334 (14 Mart 1918).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 38, 18 Mart 1334 (18 Mart 1918).*
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 39, 19 Mart 1334 (19 Mart 1918).*

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 41, 24 Mart 1334 (24 Mart 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 4, İçtimâ: 42, 25 Mart 1334 (25 Mart 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 43, 27 Mart 1334 (27 Mart 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 45, 30 Mart 1334 (30 Mart 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 2, İçtima Senesi: 5, İçtima: 46, 31 Mart 1334 (31 Mart 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 1, 10 Teşrin-i Evvel 1334 (10 Ekim 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 2, 19 Teşrin-i Evvel 1334 (19 Ekim 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 4, 28 Teşrin-i Evvel 1334 (28 Ekim 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 5, 30 Ekim 1334 (30 Ekim 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 3, Cilt: 1, İçtima Senesi: 6, İçtima: 6, 31 Ekim 1334 (31 Ekim 1918).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 2, 15 Kanun-ı Sani 1336 (15 Ocak 1920).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 4, 26 Kanun-ı Sani 1336 (26 Ocak 1920).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 5, 2 Şubat 1336 (2 Şubat 1920).

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. Devre: 4, Cilt: 1, İçtima Senesi: 1, İçtima: 23, 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920).

Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 1, 11.08.1339 (11 Ağustos 1923).
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 2, 12.08.1339 (12 Ağustos 1923).
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 4, 14.08.1339 (14 Ağustos 1923).
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 25, 25.09.1339 (25 Eylül 1923).
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 26, 26.09.1339 (26 Eylül 1923).
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 32, 06.10.1339 (6 Ekim 1923).
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 36, 15.10.1339 (15 Ekim 1923).
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 2, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 38, 18.10.1339 (18 Ekim 1923).
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 4, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 66, 12.12.1923.
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 1, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 1, 17.12.1923.
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 4, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 72, 22.12.1923.
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 5, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 90, 26.01.1924.
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 6, İçtimâ Senesi: 1, İçtimâ: 114, 28.02.1924.
- Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi.* Devre: 2, Cilt: 1, İçtimâ Senesi: 2, İçtimâ: 2, 03.03.1924.

Sürelî Yayınlar

Resmî Gazete, 24.04.1924.

Birincil Telif Eserler

ARISOY, Sunullah. *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Bize: Söylevleri, Konuşmaları, Söyleşileri, Anıları, Genelgeleri, Yazışmaları (1903-1938)*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1987.

ATAY, Falih Rifki. *Çankaya*, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1969.

BAYAR, Celal. *Ben De Yazdım*, Baha Matbaası, İstanbul 1965.

CEBESOY, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar*, Haz.: Osman Selim Kocahanoğlu, C.: 2, Temel Yayınları, İstanbul 2002.

GAZİ Mustafa Kemal, *Nutuk*, Haz.: Nejat Bayramoğlu-Kurtuluş Güran, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015.

KARABEKİR, Kazım. *İstiklal Harbimizin Esasları*, Haz.: Faruk Özerengin, Emre Yayıncılık, İstanbul 2004.

SOYAK, Hasan Rıza. *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

YALÇIN, Hüseyin Cahit. *Tanıdıklarım*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

İkincil Kaynaklar

İkincil Telif Eserler

AHMAD, Feroz. *İttihad ve Terakki (1908-1914)*, Çev.: Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul 1971.

AKŞİN, Sina. *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele [Mutlakiyete Dönüş 1918-1919]*, C.: 1, Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

AKYÜZ, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000 - M.S. 2015*, Pegem Akademi, Ankara 2015.

DAVİSON, Roderic. *Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)*, çev.: Mehmet Moralı, Alkım Yayınları, İstanbul 2004.

DEMİREL, Ahmet. *Tek Partinin İktidarı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

EKİNCİ, Ekrem Buğra. *İslam Hukukunda Değişmenin Sırrı*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

ERASLAN, Cezmi. *II. Abdülhamid ve İslâm Birliği*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

- GOLOĞLU, Mahmut. *Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973.
- GOLOĞLU, Mahmut. *Halifelik: ne idi? Nasıl alındı? Niçin Kaldırıldı?*, Kalite Matbaası, Ankara 1973.
- GOLOĞLU, Mahmut. *Milli Mücadele Tarihi: Türkiye Cumhuriyeti 1923*, C.: 5, Başnur Matbaası, Ankara 1971.
- KARAL, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi: Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, VII. Cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983.
- KİNROSS, Lord. *Atatürk: Bir Millet'in Yeniden Doğuşu*, Sander Yayınları, İstanbul 1984.
- ÖKE, Mim Kemal. *Güney Asya Müslümanları'nın İstiklâl Davası Ve Türk Milli Mücadelesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- ÖZDEN, Selda Güner. *V. Murad*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2018.
- ÖZTÜRK, Kazım. *Türk Parlamento Tarihi: TBMM-II. Dönem 1923-1927*, C: 3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- PHİLLİOÜ, Christine. *Türkiye: Tarih'e Muhalif Bir Geçmiş*, Çev.: Dâra Elhüseyni, Fol Yayınları, Ankara 2023.
- POLAT, Nazım. *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- SATAN, Ali. *Halifeliğin Kaldırılması*, Gökkuşbu, İstanbul 2008.
- ŞİMŞİR, Bilal. *Malta Sürgünleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *İslamcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, C.:3, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C: 1, Haz.: Can Uyar, Kronik Kitap, İstanbul 2024.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi*, C.: 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- TUNÇAY, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınları, İstanbul 1989.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er. *Siyasî İdeoloji Olarak İslâmcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

YILDIRIM, Sema. ZEYNEL, Behçet Kemal. *TBMM Albümü (1920-1950)*, C.: 1, Korza Yayıncılık, Ankara 2010.

Makale

AKYILDIZ, Ali. "Meclis-i Meb'usan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.: 28, Ankara 2003, s. 245-247.

AYSAL, Necdet. "Atatürk Döneminde İç Politika", *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Haz.: Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, Ankara 2022, s. 155-178.

DUMONT, Paul. "Tanzimat Dönemi (1839-1878)", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Duraklamadan Yıkılışa*, C: 2, Çev.: Server Tanilli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 55-134

DEMİR, Fevzi. "İzmir Sancağı'nda 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.: 2, S.: 4, Haziran 1994, s. 137-156.

ERDEM, Sami. "Seyyid Bey (1873-1925)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.: 37, İstanbul 2009, s. 54-56.

ERDEM, Sami. "Seyyid Bey: Hayatı ve Eserleri", *Türk Hukuk ve Siyaset Adamı Seyyit Bey Sempozyumu (16 Mayıs 1997)*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 1999, s. 11-41.

GEORGEON, François. "Son Canlanış (1878-1908)", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Duraklamadan Yıkılışa*, C: 2, Çev.: Server Tanilli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 135-201.

HEYD, Uriel. "III. Selim ve II. Mahmud Dönemlerinde Batılılaşma ve Osmanlı Uleması - IV", Çev.: Sami Erdem, *Dergah*, S.: 83, Ocak 1997, s. 17-19.

KARA, İsmail. "Seyyid Bey", *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, C.: 1, Dergah Yayınları, İstanbul 2014, s. 229-282.

KOYUNCU, Nuran. "Hukuk Mektebinin Doğuşu", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.: 16, S.: 3, Ankara 2012, s. 163-186.

MARDİN, Şerif. "İslamcılık", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.: 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1400-1404.

ÖZDEN, Mehmet. "Türkiye'de Halkçılığın Evrimi (1908-1918)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S.: 16, 2006, s. 89-100.

ŞENEL, Nilüfer Uğurlu. "Türk Batılılaşmasında Medeni Kanun'un Önemi", *Atatürkçü Bakış*, C.:2 S.: 4, 2003, s. 73-92.

TOPRAK, Mehmet Sait. "Seyyid Bey: Hilafet ve Hakimiyet-i Milliye", *Türk Hukuk ve Siyaset Adamı Seyyit Bey Sempozyumu (16 Mayıs 1997)*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 1999, s. 165-237.

Tez

ERGÜL, Bahattin. *Seyyid Bey ve Usul-i Fıkha Bakışı*, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

SANCAR, İbrahim. *Ahmet Cevdet Paşa Ve Medreselerde Okutulan Bazı Sarf-Nahiv-Belâgat Kitaplarına Ta'likâtı*, T.C. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Rize 2018.

SAYGI, Serhan Kemal. *Meclis-i Mebusan'da İzmir Mebusları 1908-1918*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2014.

İnternet Adresleri

DİLEK, Zeki. *Seyit Mehmet Emin (1873-1925)*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/seyyit-mehmet-emin-1873-1925/>, ET: 20/03/2025.

KAYMAZ, İhsan Şerif. "İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkası", *Atatürk Ansiklopedisi*, ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/706/İttihat-ve-Terakki-Cemiyeti-/Fırkası, E.T.: 26/11/2025.

Türk Tarih Kurumu. *Tarih Çevirme Kılavuzu*, <https://ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>, ET: 23/10/2024.

EK 1. SEYYİD BEY BİBLİYOGRAFYASI

Kitapları

- 1) *Usul-i Fıkıh Dersleri*, Matbaa-i Hukukiye, Daru'l-Hilafe (İstanbul) 1911.
- 2) *Usul-ı Fıkıh Dersleri - Mebahis-i Hüsün ve Kubuh*, Matbaa-i Hukukiye, İstanbul 1914.
- 3) *Usul-ı Fıkıh I - Medhal*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1917.
- 4) *Hak Mefhumunun ve Kuvve-i Müeyyidesinin Suret-i Telakkisi Hakkında İslâm Felsefe-i Hukuku ile Avrupa Felsefe-i Hukuku Arasında Bir Mukayese*, Kader Matbaası, İstanbul 1922.
- 5) *Usul-i Fıkıh Mebahisinden İrade, Kaza ve Kader*, Kader Matbaası, Dersaadet (İstanbul) 1922.
- 6) *Hilafet ve Hakimiyet-i Milliye*, (yayın yeri ve tarihi belli değildir ancak Ankara'da 1923'te basıldığına dair tahminler yürütülmektedir.)
- 7) *Hilafetin Mahiyet-i Şer'iyesi: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1340 Tarihinde Münakid İkinci İctimainda Hilafetin Mahiyet-i Şer'iyesi Hakkında Adliye Vekili Seyyid Bey Tarafından İrad Olunan Nutuk*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara 1924.
- 8) *Tarih-i Fıkıh Dersleri*, Darülfünun Matbaası, İstanbul 1924.

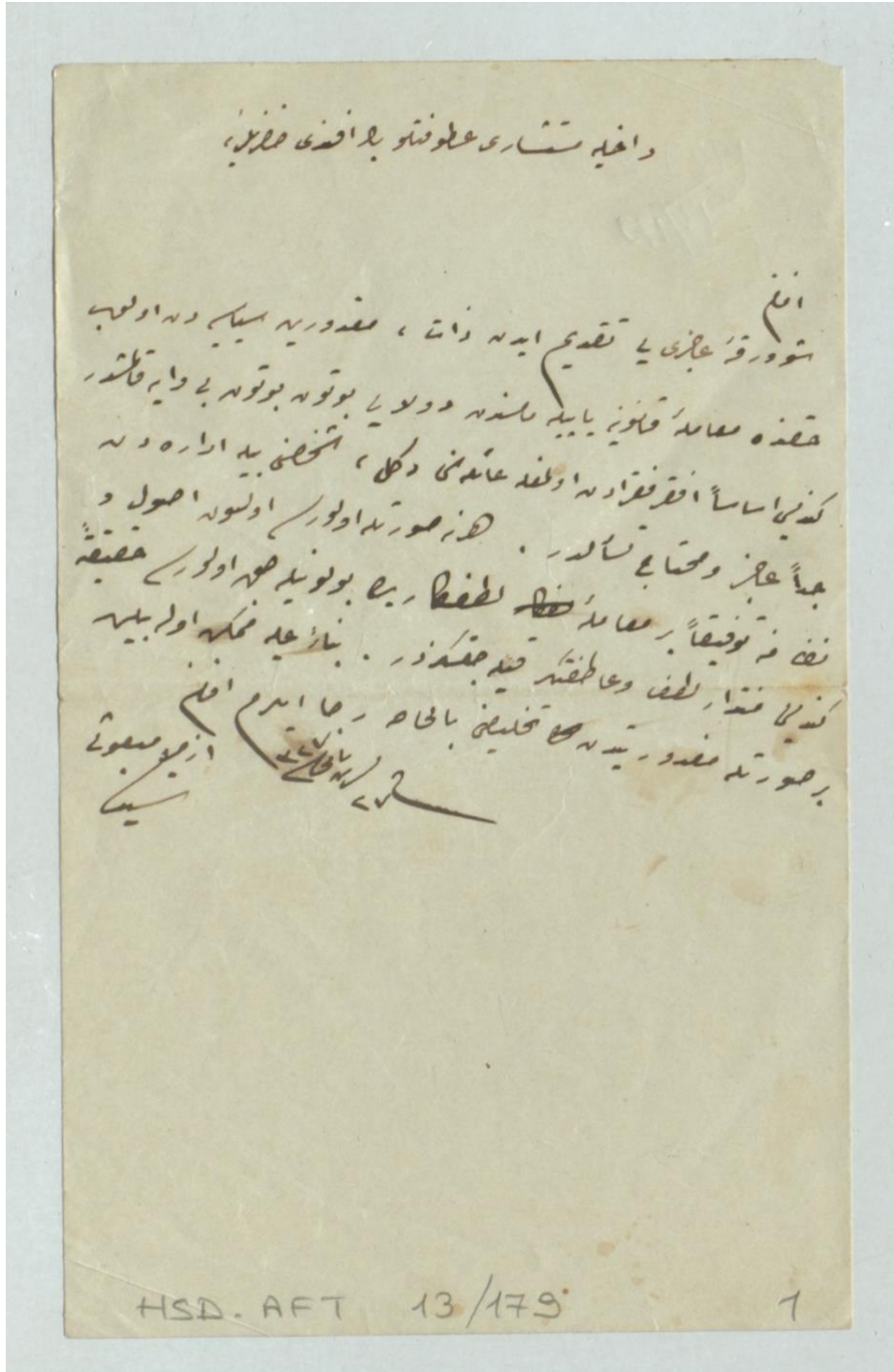
Sürelî Yayınlardaki Yazıları

- 1) "İctihad ve Taklid" *İslam Mecmuası*, S.: 4, 13 Mart 1330 (1914), s. 104-107.
- 2) "İctihad ve Taklid", *İslam Mecmuası*, S.: 5, 27 Mart 1330 (1914), s. 133-138.
- 3) "İctihad ve Taklid", *İslam Mecmuası*, S.: 7, 10 Nisan 1330 (1914), s. 194-197.
- 4) "Milk, Mal ve Bey'in Mahiyet-i Hukukiyeleri", *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S.: 2, Mayıs 1332 (1916), s. 131-141.
- 5) "Dört Bildiri", *Tanin Gazetesi*, 25 Eylül 1912.

EK 2. SEYYİD BEY³¹⁷

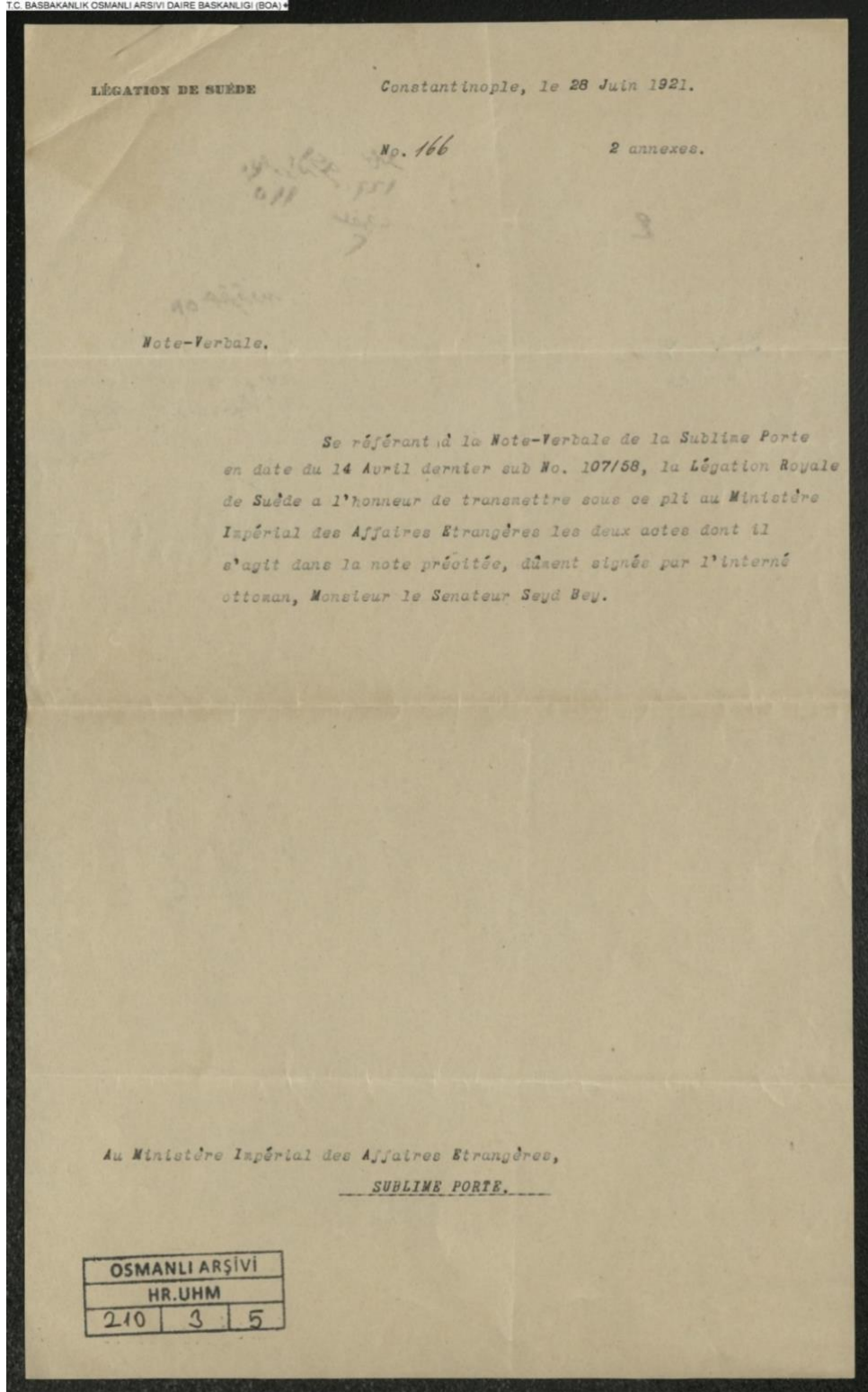
³¹⁷ Zeki Dilek, *Seyit Mehmet Emin (1873-1925)*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/seyyit-mehmet-emin-1873-1925/>, ET: 20/03/2025.

EK 3. SEYYİD BEY'İN 1913 ŞUBAT'INDA TUTUKLANDIKTAN SONRA KENDİSİNİN HÜKÜMETE TESLİM EDİLMESİ AMACIYLA KENDİ EL YAZISI İLE YAZDIĞI BELGEDİR.

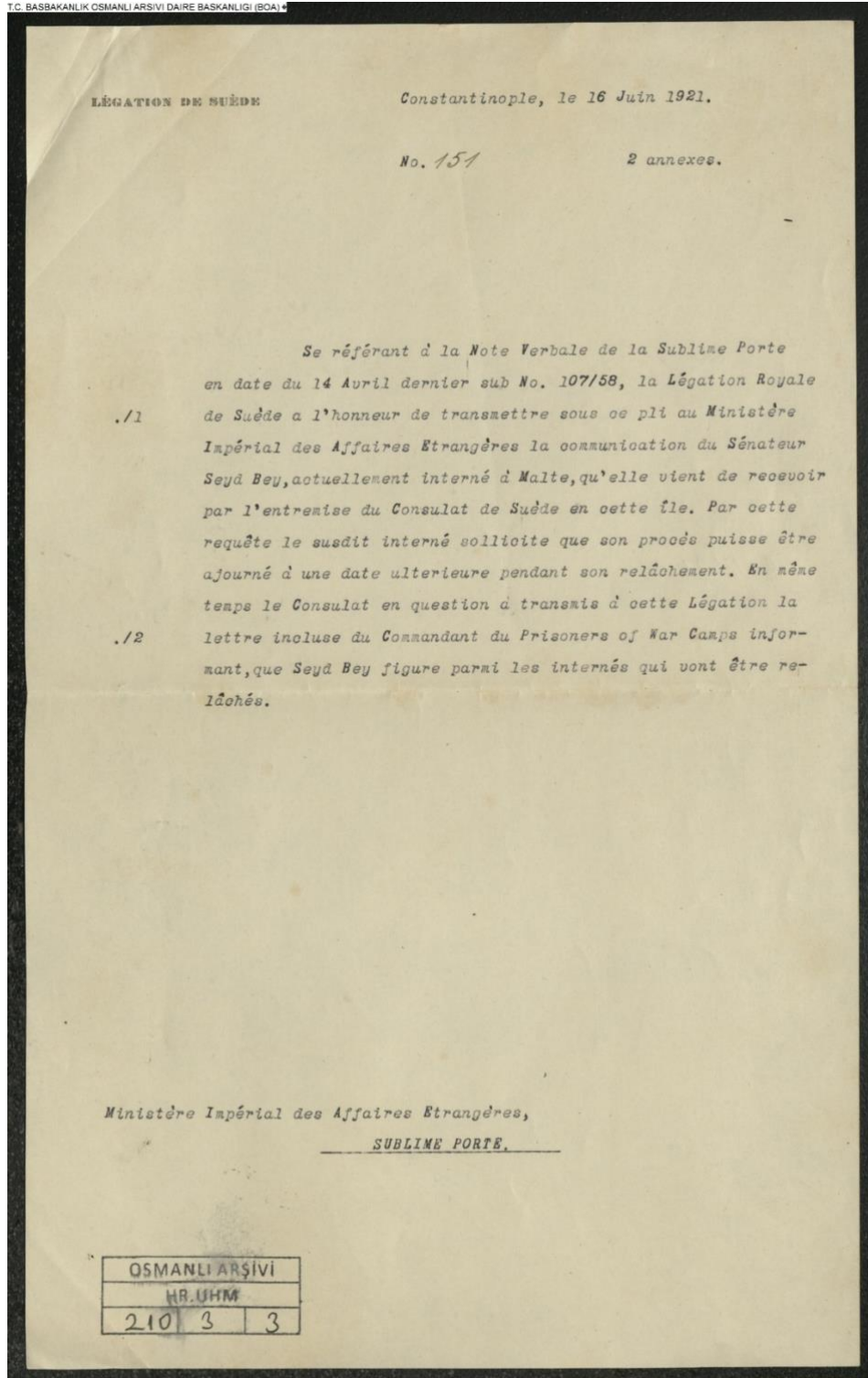
HSD.AFT.00013.00179.001

**EK 4. 28 HAZİRAN 1921'DE İSVEÇ KRALLIĞI ELÇİLİĞİ'NİN
BABIALİ'YE GÖNDERDİĞİ BELGEDİR.**

**EK 5. 16 HAZİRAN 1921 TARİHİNDE İSVEÇ KRALLIĞI
ELÇİLİĞİ'NİN BABIALI'YE GÖNDERDİĞİ BELGEDİR.**

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

HR.UHM.00210.00003.003

**EK 6. 8 MART 1921 TARİHİNDE İSVEÇ KRALLIĞI ELÇİLİĞİ'NİN
BABIALI'YE GÖNDERDİĞİ BELGEDİR.**

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

LÉGATION DE SUÈDE Constantinople, le 8 Mars 1921.

No. 63 3 annexes.

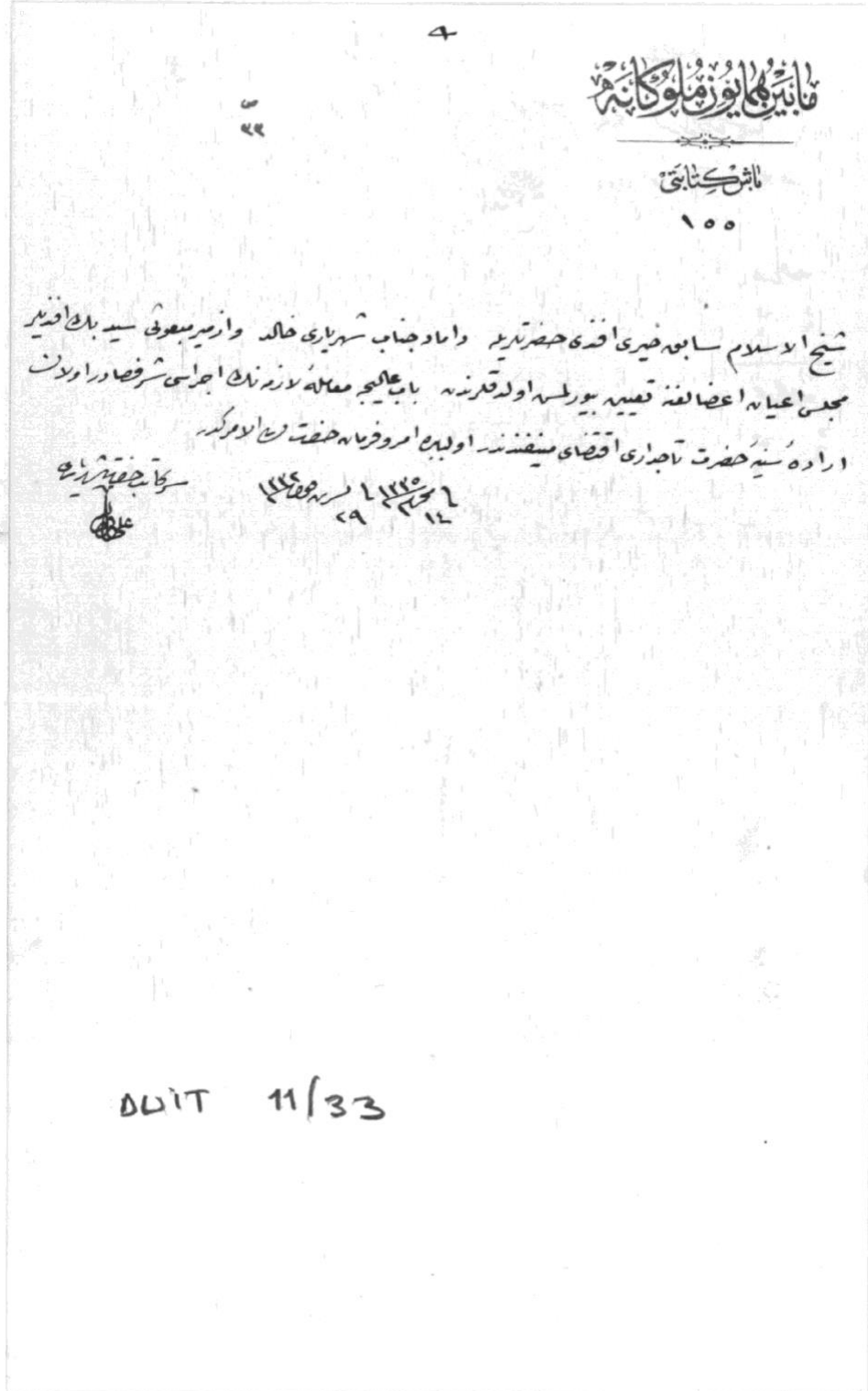
Note Verbale

Se référant à la Note Verbale que la Sublime Porte lui a adressée en date du 15 Janvier dernier sur No. 12/6, la Légation Royale de Suède a l'honneur de Lui faire parvenir sous ce pli les actes judiciaires en question, dûment signés et datés par le Sénateur Seyd Bey, actuellement interné à Malte.

Au Ministère Impérial des Affaires Etrangères
Sublime Porte

OSMANLI ARŞİVİ		
HR.UHM		
209	2	3

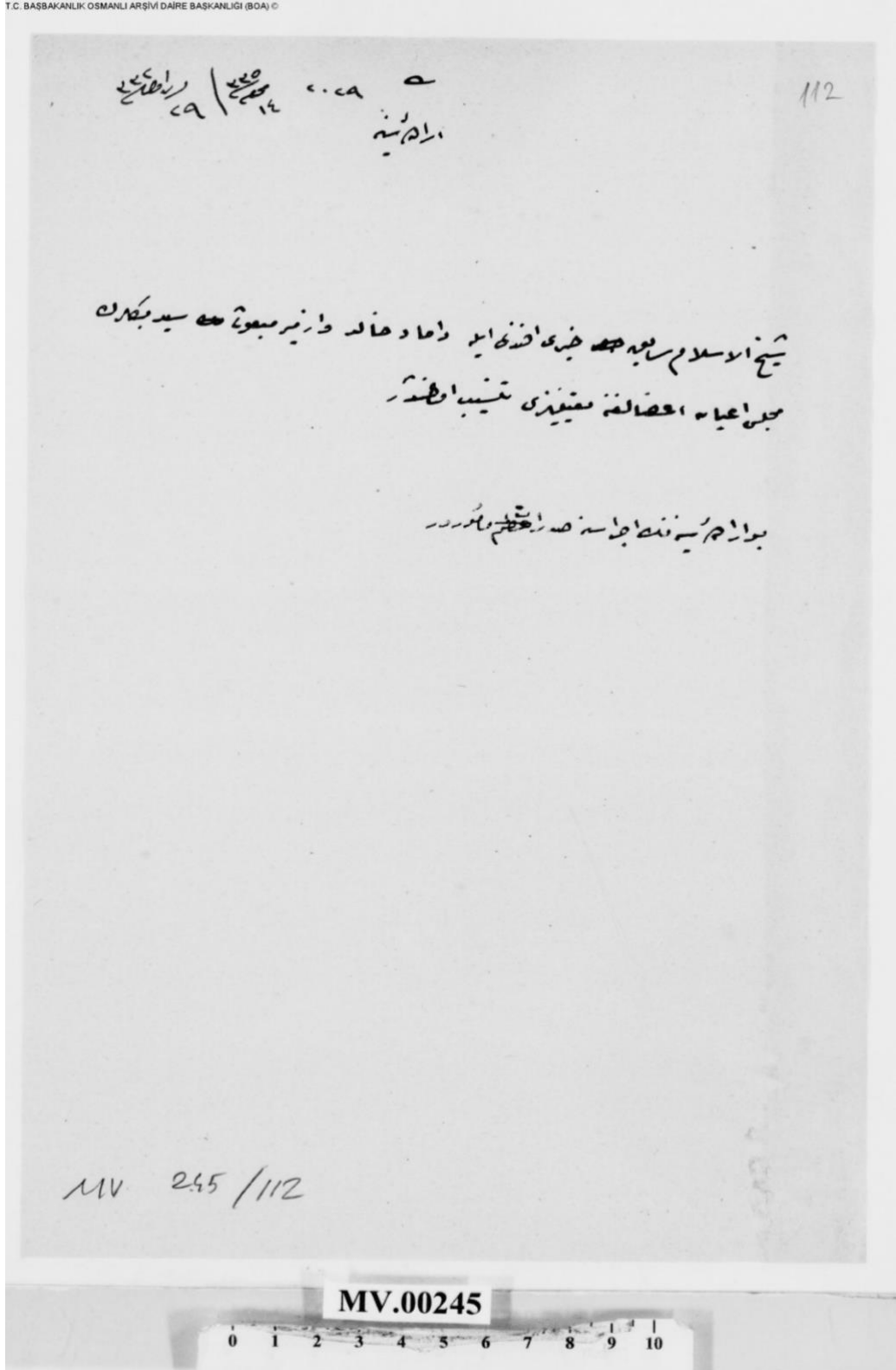
**EK 7. 29 TEŞRİN-İ SANİ 1332 TARİHLİ PADİŞAH İRADESİ. BU
BELGE İLE SEYYİD BEY AYAN AZASI OLMUŞTUR.**

I.DUIT.00011

**EK 14. SEYYİD BEY'İN MECLİS-İ AYAN AZASI OLMASINA DAİR
BELGE.**

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

EK 17. ETİK KURUL MUAFİYETİ FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	Doküman Kodu / Form No.	FRM-YL-09
	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Yayın Tarihi / Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09	Revizyon No / Rev. No.	02
	Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon Tarihi / Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 27/04/2026

Tez Başlığı (Türkçe): Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Siyaset ve Fikir Adamı: Mehmed Seyyid Bey (1873-1925)

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır.
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir.
4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir.
5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Fırat SERTOĞLU

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Fırat SERTOĞLU
	Öğrenci No	N23133228
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
	Programı	Yüksek Lisans

DANISMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF HISTORY	
Date: 27/04/2026	
Thesis Title (In English): A Politician and Intellectual from the Ottoman Empire to the Republic: Mehmed Seyyid Bey (1873-1925)	
My thesis work with the title given above:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Does not perform experimentation on people or animals. 2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). 3. Does not involve any interference of the body's integrity. 4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. 5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions. 	
I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.	
I respectfully submit this for approval.	
Firat SERTOĞLU	

Student Information	Name-Surname	Firat SERTOĞLU
	Student Number	N23133228
	Department	History
	Programme	Master's Degree

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN

EK 18. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 30/04/2026

Tez Başlığı (Türkçe): Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Siyaset ve Fikir Adamı: Mehmed Seyyid Bey (1873-1925)

Yukarıda başlığı verilen tezinin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 72 sayfalık kısmına ilişkin 27/04/2026 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezinin benzerlik oranı %22'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezinin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Fırat SERTOĞLU

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Fırat SERTOĞLU
	Öğrenci No	N23133228
	Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
	Programı	Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

Date: 30/04/2026

Thesis Title (In English): A Politician and Intellectual from the Ottoman Empire to the Republic: Mehmed Seyyid Bey (1873-1925)

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 27/04/2026 for the total of 72 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 22 %.

Filtering options applied:

- Approval and Declaration sections excluded
- References cited excluded
- Quotes excluded
- Quotes included
- Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Firat SERTOĞLU

Student Information	Name-Surname	Firat SERTOĞLU
	Student Number	N23133228
	Department	History
	Programme	Master's Degree

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN